

Congresul
XIII
al P.C.R.

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 11 (212) NOIEMBRIE 1984

Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decât interesele poporului în rândul căruia m-am născut, am trăit și trăiesc! Nu am avut, nu am și nu voi avea nimic mai de preț decât servirea dorințelor sale de bunăstare, de fericire, de libertate și independență! Voi face totul pentru a asigura, sub conducerea partidului nostru, mersul ferm înainte al națiunii noastre spre culmile luminoase ale societății socialiste multilateral dezvoltate, ale societății comuniste. Numai așa voi considera că mi-am îndeplinit îndatorirea de comunist, de revoluționar, de patriot, de fiu al poporului român!

NICOLAE CEAUȘESCU

UN ROL ISTORIC ÎN DEZVOLTAREA CONTEMPORANĂ A ROMÂNIEI

ION POPESCU-PUȚURI

Este în tradiția partidului nostru, profund îmbogățită și ridicată la cote valorice superioare după anul 1965, ca forumurile Partidului Comunist Român să afirme idei călăuzitoare pentru activitatea întregului partid, pentru cursul istoric al întregii țări, să reprezinte o contribuție nemijlocită la îmbogățirea gândirii și practicii revoluționare. Prin aceasta, Congresele IX, X, XI, XII, ca și Conferințele naționale din 1967, 1972, 1977, 1982, s-au înscris și cel de-al XIII-lea se va înscrie — cu siguranță — ca evenimente de importanță covârșitoare în viața partidului și a întregului popor, marcând, prin documentele elaborate, noile etape ale ascensiunii națiunii noastre pe calea construcției socialiste, a înfloririi și prosperității patriei, marea regenerare a societății românești în evul său socialist, propulsarea țării la noi altitudini de creație conștientă istorică.

Congresele partidului din ultimele două decenii detașează, totodată, cu distincție strălucire rolul partidului comunist de motor al evoluției noastre colective, de centru vital în exercitarea personalității depline a poporului român în lumea de azi și de mâine.

Generat de realitățile și imperativele naționale, Partidul Comunist Român este prin cugetul și acțiunea sa purtătorul și promotorul celei mai grandioase istorii făurite pe pământul strămoșesc. În el glăsuiesc vocația luptătoare și transformatoare a muncitorilor, țăranilor și cărturarilor luminați, demnitățile unei națiuni care s-a voit dintotdeauna stăpîna la ea acasă, dornică și capabilă de a asigura progresul neîntrerupt pe meleagurile natale și, de a-și aduce o contribuție la îmbogățirea continuă a tezaurului material și spiritual al

omenirii. Întreaga sa istorie este proba vie a faptului — după cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — că Partidul Comunist Român este „*continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*”.

De la afirmarea sa în 1893 în viața social-politică a țării, partidul revoluționar al clasei muncitoare a reprezentat portdrapelul regenerării structurale, socialiste a societății românești, acționînd ca cel mai fidel mesager al idealurilor și intereselor clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, cucerindu-și, prin grele lupte revoluționare, poziția de forță politică conducătoare în patria noastră, s-a identificat cu năzuințele națiunii române, fiind primul partid politic din această țară care și-a făcut un titlu de cinste, de onoare și de demnitate revoluționară, din lupta pentru neconținută înaintare a țării pe treptele cele mai de sus ale timpurilor moderne și contemporane, pentru statornicirea și întărirea independenței naționale, pentru o nouă condiție, de prosperitate și libertate a fiilor țării.

Experiența istorică a țării noastre demonstrează cu putere că marile aspirații de libertate și prosperitate ale poporului pot fi îndeplinite numai în condițiile în care în fruntea luptei clasei muncitoare, a maselor largi, se află partidul înarmat cu concepția științifică a materialismului dialectic și istoric, strîns legat de mase, de popor, reprezentant autentic al națiunii. Numai astfel, ca exponentul politic cel mai fidel al năzuințelor maselor, ale națiunii, el și-a spus cuvîntul cel mai realist și a acționat ferm, avînd un

Prin activitatea sa eroică, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a înscris pentru totdeauna numele în istorie ca eminent conducător al partidului și statului, ca ilustru gânditor comunist, tribun revoluționar, înflăcărat patriot, aducând o contribuție fundamentală la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

20 august 1984: tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarăsa Elena Ceaușescu, la inaugurarea Expoziției „Dezvoltarea economică și socială a României” — strălucită sinteză a drumului parcurs de țara noastră în cei 40 ani de libertate, inaugurați de revoluția din august 1944

rol de frunte pentru înfăptuirea marilor deziderate care stăteau în fața poporului român la sfârșitul secolului XIX și în primele decenii ale secolului XX; dezvoltarea industrială ca pîrghie principală a progresului, a asigurării și consolidării independenței naționale; soluționarea reală a chestiunii agrar-tărănești; ridicarea nivelului general, material și cultural al maselor largi populare; accesul lor la viața politică, legitimitatea și necesitatea reunirii tuturor provinciilor românești în cadrul aceluiași stat național, unitar și independent.

În noua etapă istorică de după desăvîrșirea statului național unitar din 1918, care a asigurat înaintarea mai rapidă a României moderne pe calea progresului economic și social, Partidul Comunist Român, folosind bogata experiență acumulată și afirmîndu-se ca forța de prim-plan a vieții naționale, a reușit să polarizeze în jurul programului său masele largi de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, forțele progresiste ale națiunii, să organizeze și să conducă lupta

clasei muncitoare, a maselor largi populare împotriva regimului burghez, împotriva acaparării resurselor țării de către capitalul străin, pentru dreptul nestingherit al poporului de a se manifesta liber, de sine-stătător, pentru progresul României.

Trebuie subliniat faptul că partidul clasei muncitoare a fost cel mai puternic partid din România, după primul război mondial, prin forța sa numerică (cu peste 150 000 membri, cărora li se alăturau peste 400 000 membri ai sindicatelor), prin influența și legăturile pe care le avea cu toate marile categorii sociale ale poporului român, prin prezența în rîndurile sale, alături de români, a tuturor naționalităților conlocuitoare — maghiari, germani, evrei etc. —, puternic prin ideologia sa, prin clarviziunea sa, prin programul său de luptă privind viitorul poporului român. Partidul comunistilor români s-a aflat consecvent în fruntea forțelor care s-au împotrivit stîrbirii prerogativelor suverane ale țării de către monopolurile imperialiste, s-a ridicat cu cea

mai mare fermitate la lupta împotriva fascismului, care amenința grav independența, suveranitatea și integritatea teritorială a patriei. El a devenit sufletul și creierul rezistenței antihitleriste, acționând decisiv pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, pentru ralierea în jurul platformei sale programatice a tuturor forțelor antifasciste, democratice, patriotice, în vederea asaltului decisiv împotriva dictaturii militar-fasciste și a cotropitorilor germani, pentru salvarea națională. Realizarea acestui front larg, al cărui nucleu l-a constituit clasa muncitoare unită, a fost condiția sine qua non a victoriei actului istoric de la 23 August 1944.

R evoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 a inaugurat o epocă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor socialiste și năzuințelor de dreptate și libertate ale poporului român.

Convingându-se prin propria experiență că politica partidului comunist este expresia fidelă a intereselor sale supreme, poporul nostru a urmat neabătut Partidul Comunist Român, înfăptuind cu devotament și abnegație programul său de desăvîșire a revoluției burghezo-democratice, de preluare rapidă a puterii politice de către clasa muncitoare și aliații ei firești, de naționalizare a principalelor mijloace de producție și de edificare a socialismului în România.

În noile condiții determinate de victoria socialismului în toate sectoarele de activitate, de desființarea definitivă a exploatații omului de către om, România socialistă a trecut la o nouă etapă care implica o vastă operă de consolidare și dezvoltare multilaterală a socialismului, de înfăptuire plenară a principiilor socialiste. Este noua epocă deschisă în anul 1965 de *Congresul IX al P.C.R.*, care, prin orientările programatice și generalizările teoretice aduse, prin spiritul novator imprimat întregii evoluții a societății, a inaugurat începutul unei noi perioade în viața partidului și a poporului, perioada cea mai prodigioasă în realizări calitativ superioare. O perioadă a cărei caracteristică dominantă este exprimată de noile dimensiuni ale teoriei și practicii construcției socialiste, imprimate de gândirea științifică, novatoare, creatoare, profund revoluționară, a secretarului general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

In acest cadru, etapa inaugurată de *Congresul IX* este marcată de mutații profunde în planul dezvoltării într-un ritm susținut a forțelor de producție, cu accent pe ramurile de vîrf ale industriei, pe modernizarea continuă a bazei tehnico-materiale a agriculturii, și — pe acest temel — pe creșterea nivelului de viață, material și spiritual al întregului popor. *Congresul* a promovat politica de repartizare echitabilă a forțelor de producție pe întreg teritoriul patriei, pentru înlăturarea rămănelor în urmă a unor zone și dezvoltarea armonioasă, în ritm rapid, a tuturor județelor. În lumina hotărîrilor *Congresu-*

lui IX al partidului a avut loc reorganizarea administrativ-teritorială a țării, care, înălturînd o serie de verigi intermediare, a apropiat organele de decizie de unitățile de bază, de activitatea de producție. Perioada deschisă de *Congresul IX* s-a caracterizat, totodată, printr-un continuu proces de creare și perfecționare a unui vast și original sistem de organisme democratice, printr-un puternic avînt al creației spirituale, prin creșterea conștiinței socialiste a maselor, prin afirmarea amplă, fără precedent, a României pe plan internațional. Pe baza și în conformitate cu hotărîrile *Congresului IX* al partidului, a fost adoptată, la 21 august 1965, Constituția Republicii Socialiste România, considerată, pe bună dreptate, constituția socialismului victorios.

Realizările obținute de poporul nostru, sub conducerea partidului, în transpunerea în viață a orientărilor și hotărîrilor *Congresului IX* al P.C.R., au permis *Congresului X* al partidului, ținut în august 1969, să fundamenteze necesitatea și posibilitatea trecerii la o etapă nouă, superioară a dezvoltării țării — *etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră*. Originalitatea concepției partidului comunist, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, privind făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate se exprimă, înainte de toate, în faptul că această operă este concepută ca un proces complex și atotcuprinzător, care vizează dezvoltarea armonioasă și perfecționarea necontenită a forțelor de producție și sociale, perfecționarea permanentă a întregului sistem al suprastructurii, promovarea fermă a principiilor eticii și echității socialiste, afirmarea personalității umane, a umanismului nou care pune pe primul plan omul cu necesitățile și năzuințele sale.

O pagină strălucită în istoria României a înscris *Congresul XI*, ale cărui lucrări au avut loc în noiembrie 1974. *Congresul* a adoptat *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, cartă fundamentală ideologică, teoretică și practică a partidului. Programul — în a cărui inițiere și elaborare rolul hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu — a trasat linia strategică generală și orientările tactice ale politicii interne și externe a partidului și statului nostru, pentru întreaga perioadă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, perioadă care cuprinde mai multe cincinale. Este pentru prima oară cînd partidul, spre deosebire de întreaga sa evoluție anterioară, dispune de un program privind toate laturile vieții sociale și de o largă perspectivă, bazat pe o concepție unitară, pornind de la teoria socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric, de la generalizarea experienței României și a altor țări, aplicînd creator adevărurile generale, universal valabile, la condițiile istorice sociale și naționale concrete ale țării noastre.

Într-o continuitate proeminentă a istoriei socialiste a țării, *Congresul XII*, care a avut loc în noiembrie 1979, generalizând experiența dobândită în anii edificării socialismului, a trasat viitorul dezvoltării societății românești în noua etapă 1980-1985, stabilind ca obiectiv fundamental trecerea României la un nou stadiu de dezvoltare, realizarea unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile de activitate. Directivele și programele-direktivă cu privire la dezvoltarea României adoptate de acest congres constituie — așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — „o continuare legică a eforturilor pentru înfăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate”.

Cu deosebită forță evidențiază documentele congresului trăsăturile fundamentale ale dezvoltării societății noastre socialiste, care se caracterizează prin integrarea mai profundă a dezvoltării economiei naționale în contextul revoluției tehnico-științifice, modernizarea tot mai accentuată a forțelor de producție, restructurarea modernă a întregii producții materiale și economice, menite să asigure o nouă calitate în toate sectoarele de activitate, creșterea susținută a productivității muncii, a eficienței producției, prin perfecționarea relațiilor de producție, sociale, și lărgirea continuă a democrației muncitorești, dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii, ridicarea continuă a bunăstării întregului popor și crearea unei noi calități a vieții. Astfel, pe drumul continuității istorice a revoluției și construcției socialiste, *Congresul XII* a deschis perspectiva *afirmării plenare a principiilor socialismului* în toate sferile vieții sociale.

Sufletul nou deschis de *Congresul IX* și amplificat mereu de *Congreșele X, XI și XII*, de Conferințele naționale ale partidului — adevărate platforme de lansare în mersul ascendent al țării pe calea socialismului și comunismului — a determinat un dinamism fără precedent în toate domeniile vieții economice, politice, sociale și culturale, progrese grandioase în dezvoltarea României pe calea socialismului. Meritul istoric al *Congreșelor IX, X, XI și XII* constă în faptul că au rupt ferm cu manifestările de neîncredere în forța maselor populare, cu concepțiile dogmatice, rigide, ceea ce a permis descătușarea uriașelor energii creatoare ale clasei muncitoare, ale tărânnimii și intelectualității, ale tuturor categoriilor sociale, ale tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. În noua perioadă istorică inaugurată de *Congresul IX*, partidul a acționat stăruitor pentru ca oamenii muncii să gindească mai bine, să înțeleagă mai bine ce se întâmplă în țară și în lume, să se clarifice asupra a ceea ce au de făcut pentru înfăptuirea mărețelor obiective ale noii etape de dezvoltare a țării, să înțeleagă că certitudinile zilei de mâine nu se pot naște de la sine, că ele cer strădanii în plus, o superioară valorificare a competenței profesionale, a resurselor de creativitate, o

exemplară organizare a activității productive și o continuă creștere a productivității muncii. Tată de ce aceste congrese au făcut să sporească rolul maselor în creația istorică a noii societăți românești.

Partidul, secretarul său general fac totul pentru ca tot ceea ce reprezintă în patrimoniul României socialiste valoare materială ori spirituală să se integreze într-un proces a cărui condiție esențială este asigurarea randamentului maxim, pentru ca energiile națiunii să fie canalizate pe făgașul înfăptuirii unor programe cuceritoare de dezvoltare a industriei, a agriculturii, de perfecționare a întregii activități economico-sociale, de valorificare superioară a tuturor resurselor țării. Tocmai pe această bază a fost posibilă înfăptuirea prevederilor Programului partidului, a celorlalte hotărâri ale *Congreșelor IX, X, XI, XII*, au fost posibile marile succese obținute, accelerarea ritmului de dezvoltare economico-socială a țării, angrenarea tuturor județelor țării în orbita progresului, adâncirea democrației, perfecționările aduse organizării și desfășurării întregii vieți sociale, dezvoltarea activității internaționale a partidului și statului și creșterea la un nivel fără precedent a prestigiului României în lume.

Epoca deschisă de *Congresul IX* al partidului, prin amploarea și densitatea realizărilor în toate domeniile, prin înnoirile petrecute în însăși viața partidului a impus în conștiința întregului popor numele, gîndirea și fapta marelui om politic de care ele sînt indisolubil legate, ale încercatului și curajosului conducător, înflăcăratului patriot și eminentului revoluționar, identificat din fragedă tinerețe cu idealurile și năzuințele poporului din rîndul căruia s-a ridicat, numele, gîndirea și fapta tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Dacă acum, în preajma *Congresului XIII* al partidului — eveniment de cea mai mare însemnătate în viața comuniștilor și a poporului —, vrem să definim istoricește cum s-au schimbat din temelii înfățișarea țării, cu deosebire în „Epoca Nicolae Ceaușescu”, modul de viață al românilor, trebuie să spunem că România s-a transformat într-o perioadă istorică scurtă dintr-o țară cu un pronunțat caracter agrar, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură înapoiată, într-un stat industrial-agrar, cu un nivel de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat. În procesul făuririi economiei socialiste s-au înregistrat realizări fără precedent.

Societatea noastră socialistă este formată astăzi din clase și categorii sociale legate prin interese și aspirații comune, acționînd în strînsă unitate și colaborare pentru înfăptui-

rea programului partidului, pentru ridicarea României pe noi culmi de civilizație. O cucerire istorică a acestor ani o constituie rezolvarea în spiritul principiilor socialismului a problemei naționale, asigurarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor patriei, fără deosebire de naționalitate, posibilități de afirmare în viața politică, socială și culturală a tuturor fiilor țării.

Este o mândrie pentru noi faptul că țara are o democrație nouă, de tip superior, care asigură participarea clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea unităților economice, a instituțiilor științifice, cultural-educative, a unităților administrativ-teritoriale, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a statului nostru, la conducerea întregii societăți.

O uriașă dezvoltare au cunoscut învățămîntul, cercetarea științifică, cultura socialistă, asigurările sociale etc.

Saltul uriaș înregistrat de România socialistă în cele patru decenii care au trecut de la 23 August 1944, cu precădere în ultimii douăzeci de ani, s-a materializat într-o bază tehnico-materială modernă, care asigură dezvoltarea puternică a întregii economii naționale și înfăptuirea neabătută a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare spre comunism. „*Într-îm în cel de-al 5-lea deceniu al dezvoltării noastre libere, socialiste — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, avînd în față o perspectivă clară, luminoasă. În cel de-al 5-lea deceniu va trebui să punem în centrul activității consolidarea tuturor realizărilor de pînă acum, întărirea pozițiilor României de față socialistă mediu dezvoltată și trecerea ei într-un stadiu nou, superior — cel de față socialistă dezvoltată*”.

In deplină concordanță cu linia lor politică generală, partidul și statul nostru se manifestă ca factori activi în viața internațională, promovează relații largi de colaborare rodnică cu toate statele socialiste, cu statele în curs de dezvoltare, cu cele nealiniate, cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială, la baza acestor relații aflîndu-se în mod ferm principiile respectării independenței și suveranității naționale, deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, respectării dreptului fiecărui popor de a-și hotări de-sine-stătător destinele.

Participînd activ la viața internațională, România, președintele ei s-au impus prin spiritul constructiv și pozițiile principiale susținute în abordarea marilor probleme ale lumii contemporane, prin manifestarea constantă de a se găsi acestora soluții corespun-

zătoare cu interesele tuturor popoarelor. Înalta principalitate și dinamismul politicii externe promovate de partid, de tovarășul Nicolae Ceaușescu, inițiativele și propunerile judicioase au făcut să crească la un nivel fără precedent prestigiul României socialiste în lume, exprimat în înaltele aprecieri făcute pe toate meridianele globului pămîntesc.

Partidul și întregul popor român se pregătesc să întîmpine cu noi și importante realizări Congresul XIII care, la rîndu-i, va avea o deosebită însemnătate pentru destinele poporului nostru. Directivele adoptate în unanimitate de Plenara C.C. al P.C.R. din iunie 1984 privind dezvoltarea economico-socială a României în anii 1986-1990 și în perspectivă pînă în anul 2000 au la bază prevederile Programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea țării spre comunism, intrarea societății românești într-o nouă fază a dezvoltării sale. „*Se poate afirma că, în anul 2000 România va fi o față socialistă multilateral dezvoltată, atît din punct de vedere al industriei, agriculturii, învățămîntului, științei și culturii, cît și al nivelului general de viață și de civilizație al poporului — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu. Pe această bază se vor crea condițiile materiale necesare care vor asigura trecerea la înfăptuirea și la manifestarea tot mai largă, în societatea noastră, a principiilor comuniste de repartitie, de muncă și de viață în toate domeniile de activitate. Prin înfăptuirea tuturor acestor obiective și orientări pe care le vom dezbată și adopta la Congresul al XIII-lea al partidului, poporul nostru va face un mare și important pas înainte pe calea dezvoltării și mai puternice a marilor realizări obținute în cele 4 decenii de viață liberă, pe drumul luminos al visului de aur al omenirii — spre comunism*”.

Știm cu toții că marele arhitect al României moderne de azi, cu marile ctitori ale industriei socialiste, cu o agricultură în plin progres, cu orașele și satele înfloritoare, cu viața nouă ce o trăim, este Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Iată de ce întregul nostru popor, într-o strînsă unitate, aprobă cu nețărmurită bucurie și satisfacție, cu profundă și legitimă mîndrie, propunerea privind realegerea, la Congresul XIII, a tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția supremă de secretar general al partidului, văzînd în aceasta garanția progresului continuu al patriei noastre, cheazășia de neclintit a înfăptuirii în continuare a grandioaselor planuri elaborate de partid pentru înălțarea României pe noi culmi ale civilizației și progresului.

Cabinetul de lucru
al tovarășului
Nicolae Ceaușescu
este ȧara.
Secențe ale prezenței
secretarului general
al partidului,
președintele ȧării
în mijlocul
poporului —
în școli,
în uzine,
pe ogoare —
prezență ce exprimă
preocuparea permanentă
a partidului
și statului nostru
pentru dezvoltarea
armonioasă
a tuturor ramurilor
economiei naționale,
a tuturor regiunilor patriei

AL DEMNITĂȚII, DREPTĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NAȚIONALE

Conf. univ. dr. ION ARDELEANU

De-a lungul celor peste nouă decenii de existență a partidului clasei muncitoare, momentele de bilanț — congresele — au marcat de fiecare dată o nouă etapă în dezvoltarea vieții politice a clasei muncitoare, au deschis ample perspective luptei revoluționare a poporului nostru.

În această istorică suită a forumurilor partidului nostru, partid care, prin lupta și jertfele sale, și-a identificat istoria cu însăși istoria țării, Congresul XIII al Partidului Comunist Român reprezintă un eveniment cu ample și noi dimensiuni pentru viitorul comunist al României.

Exprimând cele mai înalte idealuri ale poporului nostru, prelund și dezvoltând pe o treaptă superioară tradițiile luptei revoluționare a înaintașilor, clasa muncitoare, de la începutul afirmării sale în viața social-politică a țării, a înscris în rîndul principalelor sale obiective dreptatea socială, independența și suveranitatea patriei. Odată cu făurirea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în viața țării s-a înscris o nouă și cuprinzătoare concepție privind perspectivele dezvoltării economice-sociale a patriei. Alături de țelul fundamental — construirea socialismului în România —, în programul de luptă al partidului clasei muncitoare s-au prevăzut dezvoltarea industrială, rezolvarea problemei agrare, făurirea statului național unitar, apărarea independenței țării. Aceste obiective au căpătat noi dimensiuni o dată cu înfăptuirea în 1918 a statului național unitar, cu realizarea unității rîndurilor clasei muncitoare și făurirea, la 8 mai 1921, a Partidului Comunist Român. „Prelund și ducînd mai departe cele mai bune tradiții ale poporului, animat de fierbinte patriotism, partidul comunist — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — s-a ridicat pentru aspirațiile de bunăstare și progres ale maselor pentru dreptate și egalitate între toți oamenii”

muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru înlăturarea exploatării și asupririi sociale și naționale. Partidul nostru s-a situat cu fermitate în apărarea independenței naționale, a integrității teritoriale și suveranității patriei”.

Cu hotărîre, abnegație și demnitate revoluționară Partidul Comunist Român a organizat și condus marile bătălii de clasă împotriva asupririi și exploatării, a jefuirii țării de către capitalul străin. Este meritul nepieritor al partidului comunist care a știut, în cele mai grele împrejurări ale pericolului fascismului și războiului, să organizeze și să conducă lupta antifascistă a întregului nostru popor. În deceniul patru în fruntea luptei împotriva pericolului ciumei brune s-a aflat Comitetul Național Antifascist, în conducerea căruia, din partea tineretului revoluționar, a fost desemnat tovarășul Nicolae Ceaușescu. Marile demonstrații, întruniri și acțiuni de luptă împotriva fascismului care au culminat cu uriașa manifestație antifascistă de la 1 Mai 1939 din București, în organizarea și desfășurarea căreia un rol principal l-a avut militantul comunist Nicolae Ceaușescu, iar din partea organizației revoluționare de tineret din sectoarele Capitalei Elena Petrescu-Ceaușescu, s-au înscris la loc de cinste în glorioasa istorie a luptei revoluționare, patriotice a maselor populare din patria noastră. În spiritul dreptății sociale, al demnității umane și naționale, zecile de mii de participanți la marea demonstrație din București de la 1 Mai 1939 au scandat lozincile: „Să apărăm hotarele patriei”, „Să apărăm independența și suveranitatea României”, „Jos fascismul”, „Jos hitlerismul”.

Creșterea pericolului de război, apropierea hitlerismului de granițele țării, izolarea României pe plan internațional au dus, în 1940, la impunerea unor grave cesiuni teritoriale: Partidul comunist a chemat poporul la lupta armată împotriva Diktatului fascist de la

Viena, în urma căruia partea de nord-vest a României a fost smulșă din trupul țării și încorporată Ungariei horthyiste. Poziția fermă a partidului comunist a determinat un puternic protest în rîndul clasei muncitoare, al organizațiilor democratice, al unor personalități politice și al maselor largi populare.

Instaurarea dictaturii militar-fasciste, împingerea țării, împotriva voinței poporului, în războiul hitlerist contra Uniunii Sovietice au pus în fața clasei muncitoare, a eroicului partid comunist sarcini de deosebită răspundere în perspectiva istorică. Cu hotărîre și demnitate, cu înaltă răspundere față de cauza patriei și poporului, Partidul Comunist Român a înfăptuit o largă unitate a forțelor patriotice naționale, a organizat și condus cu succes revoluția de eliberare națională și socială care a deschis poporului român calea făuririi unei vieți noi, a preluării destinului în propriile mîini, a lichidării exploatarei și asupririi.

In cei peste 40 ani care au trecut de la revoluția din august 1944, România a parcurs mai multe etape istorice de dezvoltare. În condițiile socialismului, sub conducerea încercată a partidului comunist, aspirațiile de libertate, de dreptate socială și națională, de independență au putut fi înfăptuite, asigurîndu-se întregului popor o viață nouă și demnă.

Perioada cea mai rodnică, cea mai înfloritoare din întreaga istorie a poporului român, care cu îndreptățită mîndrie o denumim „Epoca Ceaușescu”, a fost inaugurată de Congresul IX al partidului. Privit din perspectiva celor aproape două decenii, istoricul congres din iulie 1965 își profilează dimensiunile unui eveniment nepieritor din viața partidului, a poporului. Reparcurgerea drumului străbătut pune în lumină geniala operă social-politică, teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, care reprezintă factorul constitutiv al tuturor mărețelor înfăptuiri ce dau strălucire României socialiste. Datorită spiritului profund înnoitor și dinamizator, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii, l-a promovat și îl promovează în întreaga societate, acești ani glorioși au cunoscut mari înfăptuiri revoluționare, remarcabile realizări economico-sociale în opera de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate sub conducerea Partidului Comunist Român, partid al demnității, dreptății și independenței naționale. S-au dezvoltat puternic, în această perioadă, forțele de producție, au fost perfecționate relațiile sociale, s-a adîncit continuu democrația muncitorească, revoluționară; economia națională a cunoscut an de an o neîncetată modernizare și diversificare. Pe această bază a sporit neîncetat venitul național, a crescut nivelul bunăstării întregului nostru popor. Politica partidului comunist, profund legată de cele mai înalte idealuri ale poporului, s-a concretizat în progresul tot mai accentuat al științei, învățămîntului și culturii, în perfecționarea

continuă a activității ideologice și politico-educative, în aplicarea fermă a principiilor eticii și echității socialiste, în afirmarea deplină a personalității umane.

Apreciind etapele parcurse de țara noastră sub conducerea partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „În cei 40 de ani de la revoluția din august 1944, România a parcurs mai multe etape istorice de dezvoltare. Trecerea de la societatea burgheză-moșierească la societatea socialistă multilateral dezvoltată presupune o lungă perioadă istorică, pe care însă, sub conducerea Partidului Comunist Român, poporul nostru a parcurs-o în numai 40 de ani... România era în trecut o țară slab dezvoltată, cu o industrie și o agricultură înapoiață. La a 40-a aniversare a revoluției sale, România se prezintă ca o țară industrial-agrară, cu o industrie modernă, puternică și cu o agricultură socialistă, modernă, în plină dezvoltare”.

Plenara Comitetului Central al partidului din iunie 1984 a aprobat proiectul Directivelor Congresului XIII cu privire la dezvoltarea economico-socială a țării în perioada 1986-1990 și orientările pînă în anul 2000. Prin aplicarea lor în viață se va asigura înaintarea și mai fermă a României spre viitor.

Marile realizări de pînă acum sînt garanția înfăptuirii obiectivelor ce vor fi stabilite de Congresul XIII, care va elabora planul de dezvoltare economico-socială în cincinalul 1986-1990 și va trasa direcțiile principale ale dezvoltării României pînă în anii 2000. „Obiectivul fundamental al planului cincinal 1986-1990 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — îl va constitui dezvoltarea puternică, în continuare, a bazei tehnico-materiale, înfăptuirea în linii generale a Programului partidului de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate, crearea condițiilor necesare trecerii, în perioada următoare, la realizarea fazei superioare a societății socialiste, la construcția comunismului în România”.

În centrul activității în noul cincinal vor fi perfecționarea și modernizarea forțelor de producție ale țării, dezvoltarea intensivă a industriei, accentuarea specializării și integrării producției, ridicarea permanentă a nivelului tehnic și calitativ al produselor, sporirea mai puternică a productivității muncii, economisirea strictă și valorificarea superioară a materiilor prime, combustibililor și energiei, reducerea costurilor de producție și a cheltuielilor materiale, creșterea substanțială a eficienței economice în toate ramurile și sectoarele de activitate. În agricultură se va acorda o atenție deosebită ameliorării solului și creșterii fertilității pămîntului prin înfăptuirea unui vast program de irigații, de chimizare și mecanizare completă a lucrărilor, creîndu-se astfel condiții ca agricultura să satisfacă pe deplin nevoile economiei naționale de materii prime agricole și cerințele de consum ale populației, să asigure și unele disponibilități pentru schimburile economice internaționale. Față de nivelul anului 1985,

în perioada 1986-1990 producția marfă industrială va crește cu peste 35 la sută, iar cea agricolă cu circa 30 la sută.

Toate acestea se vor produce și ca urmare a intensificării puternice a cercetării științifice, a accelerării introducerii progresului tehnic și a creșterii aportului acestuia la modernizarea economiei, la sporirea eficienței întregii activități economico-sociale.

O atenție deosebită se va acorda asigurării unui raport optim între industrie și agricultură, dezvoltării echilibrate a tuturor ramurilor economiei naționale; va continua, totodată, realizarea politicii de amplasare teritorială a forțelor de producție, de ridicare economico-socială a tuturor județelor țării, astfel încât, practic, în nici un județ volumul activității economice pe locuitor să nu fie mai mic de 80 000 lei.

Succesele obținute pe planul dezvoltării producției materiale și al creșterii eficienței economice în toate sectoarele de activitate vor asigura sporirea cu aproape 50 la sută a venitului național, creîndu-se, pe această bază, condițiile pentru dezvoltarea economico-socială tot mai intensă a patriei, pentru ridicarea nivelului general de trai, a gradului de civilizație și bunăstare a poporului.

„În ceea ce privește orientările de perspectivă ale dezvoltării economice-sociale a României pînă în anul 2000 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, avem în vedere o accentuare și mai puternică a laturilor calitative ale activității în toate domeniile vieții economice și sociale, o creștere mai puternică a productivității muncii, îndeosebi prin intensificarea procesului de electrificare, automatizare și robotizare a tuturor sectoarelor de activitate, a introducerii în producție a celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii moderne”.

Volumul producției industriale va crește în următorii 15 ani de 2-2,4 ori, ajungînd în anul 2000 la un nivel de circa 2 800 — 3 000 miliarde lei, iar producția agricolă de 1,9-2 ori. Se vor crea condiții pentru realizarea unei producții de cereale de circa 35 milioane tone, precum și pentru creșterea puternică a producției de legume, struguri și fructe. Încă de la începutul deceniului următor, în zootehnie se va ajunge la un nivel optim al efectivelor de animale, realizîndu-se, pe această bază, o producție de carne, lapte și alte produse animaliere care va satisface în bune condiții cerințele de consum ale populației. Dezvoltarea producției industriale și agricole, gospodărirea cu eficiență sporită a resurselor materiale și umane ale țării vor asigura în următorii 15 ani o creștere a venitului național de 2,3-2,6 ori, ajungînd în anul 2000 la circa 1 900-2 150 miliarde lei, iar venitul național pe locuitor de 2-2,2 ori.

Dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, mecanizarea și automatizarea proceselor de muncă, creșterea productivității și a întregii activități economico-sociale vor determina noi schimbări pe calea lichidării deosebirilor esențiale dintre munca

fizică și cea intelectuală, a deosebirilor dintre clase, se va realiza o tot mai strînsă apropiere între muncitorime, țărănime și intelectualitate, între toate categoriile sociale, ceea ce va întări unitatea și coeziunea întregului popor, va spori, pe o bază nouă, gradul de omogenizare a societății noastre socialiste. „Înfrățirea obiectivelor fundamentale ale dezvoltării economico-sociale în cincinalul 1986-1990 și în perioada de perspectivă — se arată în Directivele Congresului XIII — va asigura ridicarea României pe trepte tot mai înalte de progres și prosperitate, va duce la întărirea și mai puternică a statului nostru socialist, a forței economice și sociale a societății noastre. În centrul eforturilor întregului popor se va situa consolidarea tuturor realizărilor obținute în edificarea noii orînduiri, întărirea pozițiilor României de față socialistă mediu dezvoltată și trecerea ei într-un stadiu nou, superior — cel de față socialist dezvoltată. Se va afirma astfel tot mai puternic superioritatea noii orînduiri sociale, care asigură punerea deplină în valoare a bogățiilor naționale în folosul întregii societăți, o viață liberă și fericită pentru toți cei ce muncesc, îndeplinirea celor mai nobile idealuri de dreptate și echitate socială”.

Sintetizînd poziția actuală și de viitor a țării noastre față de complexe probleme ale vieții internaționale, Proiectul de directive ale Congresului XIII subliniază: „România va acționa în continuare pentru lichidarea subdezvoltării și instaurarea în viața internațională a unei noi ordini economice, care să permită dezvoltarea schimburilor pe baze echitabile și deplin democratice, să asigure participarea activă și în condiții de avantaj reciproc a tuturor țărilor la circuitul economic mondial, accesul fără restricții la știință și tehnologiile moderne, eliminarea oricăror bariere și discriminări în raporturile dintre state, să favorizeze stimularea cursului spre colaborare, destindere și securitate, consolidarea păcii în lume”.

Datele și realitățile de necontestat care definesc imaginea înfloritoare de astăzi a patriei, unitatea și coeziunea partidului, unitatea poporului în jurul centrului vital al națiunii noastre socialiste, unitatea de neclintit a tuturor cetățenilor țării fără deosebire de naționalitate în jurul președintelui Republicii, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ne permit să afirmăm cu îndreptățită mîndrie că partidul nostru comunist și-a îndeplinit cu cînte misiunea sa istorică.

Aceste trăsături fundamentale, cu valoare de permanență în istoria și existența Partidului Comunist Român, sînt expres, clar și precis înglobate în documentele istoricului Congres XIII, iar înfrățirea lor are drept garanție realegerea în înalta funcție de secretar general a celui mai iubit fiu al poporului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu — înalt exemplu de dăruire pentru cauza partidului spre măreția scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România.

Înfăptuirea victorioasă a revoluției de eliberare socială și națională, anti fascistă și antiimperialistă a deschis o nouă eră în procesul luptelor revoluționare, în istoria patriei noastre. În aceste împrejurări, partidul a acționat cu toate forțele pentru participarea activă a României la războiul împotriva Germaniei hitleriste, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte forțe aliate, mobilizând întregul popor în lupta pentru eliberarea deplină a patriei de sub ocupația trupelor hitleriste și a horthystilor și asigurând participarea ostașilor români, alături de cei ai armatei sovietice, la luptele pentru eliberarea Ungariei, a Cehoslovaciei, precum și la luptele din Austria, până la zdrobirea definitivă a Germaniei hitleriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

ÎNSUFLEȚITORUL ÎNTREGULUI POPOR ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

Conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT

Întîmpinînd Congresul XIII al Partidului Comunist Român — evenimentul care concentrează energiile și interesul întregii națiuni — oamenii muncii din patria noastră, fără nici o deosebire de naționalitate, rememorează atîtea și atîtea momente istorice din cronica de luptă a poporului român, în care partidul s-a dovedit conducătorul său încercat. Victoria în lupta pentru eliberarea patriei de ocupanții hitleriști și horthyști, obținută în urmă cu 40 ani, la 25 octombrie 1944, și contribuția întregului nostru popor la zdrobirea celui de-al III-lea Reich sînt evenimente de cea mai mare însemnătate ale istoriei noastre contemporane, care invecerează meritul Partidului Comunist Român de a se fi dovedit, în momente de o deosebită răspundere, autenticul mobilizator, organizator și îndrumător al efortului general pentru ca România să-și dobîndească o deplină identitate națională conformă cu interesele sale, să-și asigure libertatea, demnitatea și suveranitatea destinului său.

Eveniment cu uriașe reverberații istorice actul de la 23 August 1944, expresie a voinței unanime a unui întreg popor de a-și lua soarta în mînă, a deschis un drum luminos, eroic în existența mult milenară a românilor. Conducător și strateg încercat, călît în vîltoarea unor grele bătălii, Partidul Comunist Român a făcut la 23 August 1944 dovada istorică a faptului că el constituia singura forță politică capabilă de a mobiliza și conduce, la scara unei întregi națiuni, uriașul efort popular în lupta pentru o viață liberă, demnă, pentru progresul și fericirea țării. Situat de istorie în fruntea maselor, exponent al celor mai înalte idealuri ale acestora, Partidul Comunist Român și-a asumat misiunea eroică, glorioasă, de a conduce poporul român pe drumul luminos al socialismului și comunismului, drum deschis, la 23 August 1944, de victoria Revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă.

Un moment hotărîtor

Ieșirea României din războiul hitlerist, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și alăturarea țării noastre la coaliția antifascistă au fost primite cu deosebită satisfacție de întregul popor. Încă din primele momente ale declanșării revoluției de eliberare socială și națională P.C.R. a lansat o vibrantă chemare la luptă în numele intereselor întregii colectivități românești, ale muncitorimii, țărănimii, ale intelectualității, ale tuturor celor interesați în lupta de eliberare națională, pentru asigurarea libertății și independenței patriei: „*În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste — se arăta în Declarația C.C. al P.C.R. din 24 august 1944 — Partidul Comunist Român cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la luptă fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său*”.

La rîndul său, Partidul Social-Democrat s-a adresat maselor muncitoare și intelectualilor din toată țara printr-un manifest difuzat la 25 august 1944, chemîndu-i la luptă pentru libertate și independență, pentru înfrîngerea fascismului: „O eră nouă a început. O Românie nouă, a voastră, trebuie făurită. Ea nu poate fi decît o Românie a socialismului...”

În acele zile de eroică înclăștare pentru zdrobirea trupelor fasciste din țară, unitatea clasei muncitoare, eroismul maselor populare, acțiunile ferme și, în întregul său, ale armatei române au fost tot atîția factori pe care Partidul Comunist Român, printr-o activitate multilaterală și de deosebită eficacitate, a știut să-i valorifice din plin în interesul general al națiunii, asigurînd victoria revoluției declanșate la 23 August 1944. Comitetele patriotice formate în fabrici și uzine, în instituții din diferite orașe și alte localități, formațiunile de luptă patriotice, create de P.C.R., și-au adus o contribuție deosebită la asigurarea producției, la păstrarea ordinii publice, iar atunci cînd a fost cazul au fost sprijinuitoare directe ale armatei în luptele împotriva trupelor hitleriste. P.C.R. a adresat însușitoare chemări femeilor, de a participa la acțiunile împotriva inamicului, pentru ajutoarea răniților, spre a fi „în fruntea luptei noastre de eliberare de sub jugul nemțesc, pentru o viață nouă, liberă, în care căminurile voastre să fie ocrotite, în care copiii voștri să crească voinici, eliberați de amenințarea războaielor ucigașe...”

Puternic mobilizați de chemările partidului comunist, ostașii români, sprijiniți de formațiunile de luptă patriotice, de masele populare, au reușit ca în numai opt zile să lichideze rezistențele hitleriste din Capitală și din restul țării, iar mai apoi, cu prețul unor grele sacrificii, să dezbroască, la 25 octombrie, întreg teritoriul patriei, punînd capăt odiosului Diktat de la Viena, prin care o însemnată parte din teritoriul patriei fusese cotoplită de Ungaria horthyistă.

Unanimitatea de voință, legătura indestructibilă dintre ostași și masele populare, scopurile nobile ale luptei armatei noastre erau astfel sintetizate într-un manifest lansat de P.C.R. în acele zile: „*Întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună*”.

„*Intrarea României în războiul antifascist — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și Consiliului Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, consacrată împlinirii a 40 de ani de la înfăptuirea actului revoluționar de la 23 August 1944, — alături de Uniunea Sovietică și celelalte țări ale coaliției antihitleriste, a avut un puternic ecou internațional și a fost salutată ca un eveniment de importanță deosebită pentru desfășurarea victorioasă a luptei pentru zdrobirea fascismului. Presa din vremea aceea aprecia că acțiunile României au dus la prăbușirea întregului front hitlerist din Balcani și la scurgerea cu 6 luni a războiului, subliniind că alăturarea României coaliției antihitleriste a avut loc în condițiile cînd încă nu se precizase soarta războiului, cînd nu apărea clară victoria asupra Germaniei fasciste*”.

Revoluția de eliberare socială și națională de la 23 August 1944 a fost unul din momentele hotărîtoare în grăbirea victoriei împotriva Germaniei hitleriste. Concomitent cu lichidarea forțelor inamice din zona interioară s-au desfășurat și alte operații de mare complexitate: desprinderea trupelor române din înclăștarea germano-sovietică din partea de nord-est a țării și afluirea lor în zone favorabile declanșării ofensivei de eliberare a părții de nord-vest a României, precum și acoperirea frontierelor de sud, sud-vest și a liniei de demarcație din Transilvania în fața eventualelor atacuri ale trupelor naziste și horthyiste. Luptele au avut un caracter particular; n-a existat un front continuu și un spate al acestuia, iar trăsătura esențială, definitivă, a acțiunilor desfășurate de forțele insurecționale a fost, prin excelență, ofensivă.

**„Națiunea întreagă
este în război”**

Odată cu intrarea sa în războiul antihitlerist, armata română a deschis un nou front în podișul Transilvaniei și în Banat, dîncolo de Carpați, pe care l-a menținut singură, timp de aproximativ 3 săptămîni, pînă la sosirea aliaților sovietici. Acest nou teatru de operații, situat la circa 900 km spre vest de vechiul aliniament al frontului germano-sovietic, a creat posibilitatea unei înaintări rapide spre sudul Germaniei, pe Valea Dunării. Chiar la 24 august 1944, un comentariu al postului de radio B.B.C. a scos în relief această componentă strategică a actului românesc: „Ajutați în mod activ de români, rușii vor putea fi în

curind la Viena. Prin poarta Carpaților, deschisă de români, rușii vor putea ajunge la München și înainta spre Berlin”.

Începând cu 5 septembrie 1944, în podișul Transilvaniei, și de la 13 septembrie 1944, în Banat, armatele hitleriste și horthyiste au încercat să pună stăpânire pe principalele poziții strategice deținute de români. Luptând cu multă vitejie, ostașii români au oprit, în numai câteva zile de aprige confruntări, ofensiva inamicului și au trecut, la 9 septembrie, la contraofensivă pe tot frontul din Transilvania. Prin aceasta, „trupele române, zăgăzuind presiunea trupelor germano-ungare, au acoperit ieșirea unităților armatei roșii în cimpia ungără — arăta la 23 septembrie 1944 generalul I.M. Managarov, comandantul Armatei 53 sovietice... Aflate în condiții grele de restructurare, unitățile și subunitățile române au demonstrat în aceste lupte o bărbăție și o fermitate exemplare și au îndeplinit cu cinste misiunea înaltă ce li s-a încredințat”. Caracterul drept al războiului național de eliberare a însușit permanent pe militarii în lupte. La rîndul ei populația locală a întâmpinat peste tot armata română eliberatoare cu neînmurită dragoste și a sprijinit-o multilateral. Dealtfel, în acele zile istorice, unitatea dintre popor și armată constituia expresia concentrată a voinței întregii națiuni. „Războiul este al națiunii întregi și națiunea întreagă este în război”, scria ziarul *Scînteia* din 21 septembrie 1944.

Acționînd în cooperare, militarii români și sovietici au zdrobit prin lupte grele rezistențele opuse de armatele 6 și 8 germane și 2 și 3 ungare pe râurile Mureș, Arieș, Someș, pe Crișuri, în zonele orașelor Cluj, Oradea, Arad, Timișoara etc., în munții Mezeș și Făget etc., iar la 25 octombrie, prin izgonirea inamicului din zona orașelor Satu Mare și Carei, au consfințit eliberarea deplină a patriei române.

„Totul pentru front, totul pentru victorie!”

După alungarea trupelor hitleriste și horthyiste de pe teritoriul patriei, armata română, întregul nostru popor, răspunzînd marilor comandamente ale aceluia moment istoric, mobilizate de Partidul Comunist Român s-au angajat cu toate forțele în lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului. Solidar cu rezistența și lupta de eliberare a popoarelor de sub dominația fascistă, poporul român, care cunoștea bine din propria istorie ce înseamnă stăpînirea străină, era convins că înfrîngerea celui de-al III-lea Reich reprezenta un factor important al consolidării propriiei independențe naționale. Apelul lansat în acele zile de partidul comunist „*Totul pentru front, totul pentru victorie!*” a dat expresie sintetică unei stări de spirit generale, voinței neabătute a întregului nostru popor de a-și asigura viitorul în cadrul unei patrii

libere și independente. Prin multiplele sale legături cu masele de oameni ai muncii, prin prestigiul pe care și-l cîștigase în fața națiunii, ca urmare a întregii sale activități, P.C.R. a devenit creierul mobilizator al uriașului efort desfășurat de țară pentru susținerea luptei ostașilor români de pe front. La 13 octombrie, imediat după eliberarea Clujului, vorbind în numele C.C. al P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu sublinia că „lupta nu s-a terminat... Trebuie să înfrîngem hitlerismul în propria lui țară. Războiul trebuie dus pînă la capăt. Înfrîngerea totală a dușmanului hitlerist este condiția existenței noastre ca popor. Pentru victorie, nu precupețiți nici o sforțare, nici un sacrificiu. Întregul popor să participe la lupta pentru izbînda finală”.

În întreaga țară, în uzine, fabrici, în mine, pe ogoare, în spitale, peste tot, acolo unde se lucra în sprijinul armatei, s-a declanșat o bătaie la fel de eroică ca și aceea a ostașilor de pe front. S-a lucrat fără răgaz, în condiții deosebit de grele, pentru refacerea instalațiilor industriale, a căilor de comunicație, pentru repararea sau producerea materialelor necesare frontului. Mobilizați de apelurile partidului comunist, ale organizației revoluționare de tineret, mii de tineri au plecat voluntari pe front. Prin Apărarea Patriotică, partidul a organizat trimiterea unor importante cantități de alimente și îmbrăcăminte pe front. Din inițiativa P.C.R. și sub conducerea sa, în primele luni ale anului 1945 s-a creat aparatul politic din armată, în cadrul căruia sute de comuniști au desfășurat o amplă activitate pe baza liniei politice trasate de C.C. al P.C.R., a directivelor și dispozițiilor guvernului democratic. Militarilor și ofițerilor li s-au explicat, acolo pe front, în linia întii, scopurile și țelurile luptei lor, legătura strînsă dintre lupta lor pentru înfrîngerea hitlerismului și aceea a maselor populare pentru înfăptuirea unor profunde transformări revoluționare. Sub conducerea P.C.R. un întreg popor a început să gîndească cu demnitate și curaj la propriul său viitor. Referindu-se la eficiența muncii desfășurate de comuniști în rîndurile militarilor, într-un document de epocă se arăta: „Există în curs de formare în sinul corpului ofițeresc din București, ca exponent al cadrelor din restul țării, un curent de adevărată politică socială, în cadrul național, preconizată de partidul comunist, aceasta și ca rezultat al apelurilor adresate către armată de conducerea acestui partid. În special în rîndurile elementelor tinere din corpul ofițeresc această stare de spirit este evidentă”.

O impresie profundă a produs asupra ostașilor de pe front activitatea P.C.R. de mobilizare a maselor la lupta pentru transformări revoluționare, de instaurare a regimului democratic popular, de înfăptuire a reforme agrare etc.

Exprimînd sentimentele comuniștilor față de armată și de lupta ei dreaptă împotriva fascismului, *Scînteia*, organul central de presă al C.C. al P.C.R., scria, cu prilejul Anului

nou 1945, în articolul intitulat *Către ostași: „Urarea ce-o transmitem ostașilor în acest prag de An nou este aceea pe care țara întreagă le-o trimite. Încredere și învingere, ca anul 1945 să vă încunună cu gloria victoriei depline și pacea cucerită prin luptă să vă îndrepte pașii către ogoarele și vetrele dragi din țara liberă, independentă și democratică, în care armata să fie Armata Poporului”*.

Entuziasmele mitinguri și întruniri organizate de P.C.R. în mai toate orașele țării, la sate, în fabrici și uzine, în mine, în porturi, pe șantiere și în instituții, au exprimat adesiunea oamenilor muncii față de politica partidului comunist, au fost expresia hotărârii întregului nostru popor de a nu-și preocupa nici un efort în lupta pentru înfrângerea definitivă a fascismului, pentru refacerea economiei și democratizarea vieții. La București, Iași, Slatina, la Suceava sau la Constanța, la Galați sau la Târnău Severin, în minele de pe Valea Jiului și în schelele de pe Valea Prahovei, pretutindeni în cuprinsul țării, partidul comunist a fost prezent în mijlocul maselor, stimulând elanul lor revoluționar și patriotic.

Pentru victoria finală

Participând cu toate forțele sale la războiul antihitlerist și dincolo de granițele naționale, poporul român își îndeplinea totodată angajamentele asumate față de Națiunile Unite prin Convenția de armistițiu din 12 septembrie 1944, care prevedea că România „va pune la dispoziție nu mai puțin de 12 divizii de infanterie, cu mijloace suplimentare”. Cu satisfacția datoriei împlinite, credincioasă cauzei drepte a luptei antifasciste la care lua parte, armata română a continuat lupta, alături de armata sovietică, pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și a părții de nord-est a Austriei.

Victoria asupra Germaniei hitleriste a găsit România alături de Națiunile Unite, angajată în luptă cu întregul său potențial militar, economic și financiar. În războiul antihitlerist, România și-a depășit obligațiile asumate prin Convenția de armistițiu. Referindu-se la efectele românești angajate în lupta împotriva Germaniei naziste, postul de radio Londra aprecia, pe bună dreptate, în ianuarie 1945, că „dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rând în ceea ce privește numărul de ostași ce participă la bătălia de distrugere a nazismului”.

O recunoaștere a eroismului ostașilor români, a aportului lor la înfrângerea fascismului, a întregului popor mobilizat de P.C.R. la bătăliile pentru victorie, o constituie cele peste 300 000 ordine și medalii sovietice, cehoslovace și ungare, cu care au fost distinși soldații și ofițerii români.

Totalul cheltuielilor militare făcute de statul român pentru întreținerea și lupta forțelor sale armate în războiul antihitlerist, în perioada 24 august 1944-12 mai 1945, pentru înfrângerea Germaniei hitleriste și a Ungariei horthyiste s-a ridicat la uriașa sumă

de 470 miliarde lei (la cursul monedei din luna mai 1945). Efortul economic real pe care l-a reprezentat această sumă pentru poporul român reiese și din faptul că el a trebuit să fie suportat în decurs de numai un an, că, în 1945, datorită distrugerilor suferite de economie, venitul național era de numai jumătate față de cel din 1938.

La bilanțul războiului făcut la Conferința de pace de la Paris, V.M. Molotov, ministrul de externe al Uniunii Sovietice, principală forță a coaliției antihitleriste, sublinia: „Știm cu toții că România a fost statul care, printr-o acțiune hotărâtă, s-a eliberat de regimul fascist al lui Antonescu, s-a alăturat Aliaților... Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem sacrificiile aduse de poporul român acestei cauze”.

Participarea militară și economică a României la războiul antihitlerist, alături de U.R.S.S. și celelalte țări ale Națiunilor Unite, rămâne un capitol încrustat cu litere de aur în istoria patriei românilor.

Însuflețitor al luptei întregului popor în războiul antihitlerist a fost Partidul Comunist Român, partidul clasei muncitoare care, cu consecvență, clarviziune și neabătut curaj se ridicase împotriva fascismului, împotriva războiului, pentru salvarea independenței și suveranității țării, pentru pacea și libertatea popoarelor.

După cum sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, victoria asupra fascismului a demonstrat forța cu care popoarele se ridică în apărarea unei cauze drepte, adevărul incontestabil că rolul hotărâtor în făurirea istoriei, în apărarea libertății și independenței naționale, îl au masele populare, milioanele și milioanele de oameni ai muncii de pretutindeni. Războiul antifascist a relevat că oricât de mare ar fi potențialul aruncat în luptă de forțele reacțiunii și oricât de puternice ar fi armatele imperialiste invadatoare, ele nu pot înfringe voința de libertate a popoarelor, dorința acestora de a-și hotărî singure soarta.

De la înalta tribună a Sesiunii solemne consacrate împlinirii a 40 ani de la actul revoluționar de la 23 August 1944, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus un cald omagiu armatei române și gărzilor patriotice, tuturor celor care s-au jertfit pentru libertatea patriei. Poporul român omagiază și cinstește, de asemenea, armata sovietică, pe ostașii celorlalte armate aliate din coaliția antihitleristă, pe toți luptătorii din țările care s-au ridicat împotriva fascismului. Afirmând strălucit dorința de pace și de viață liberă a poporului român, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Cea mai mare cinștire pe care o putem aduce milioanei de oameni care și-au dat viața în lupta împotriva fascismului este aceea de a face totul pentru a nu se mai repeta niciodată grozăviile fascismului și ale războiului!”.

DE LA „BUNUL ÎMPĂRAT”

LA REX DACIAE

FLORIN CONSTANTINIU

În ampla sa monografie Răscoala lui Horea, cea mai documentată și profundă cercetare a marii ridicări țărănești din Transilvania în anul 1784, acad. D. Prodan subliniază că aceasta a fost o acțiune exclusiv țărănească: gîndită, pregătită și desfășurată de țărani români transilvăneni, supuși deopotrivă exploatareii feudale și opresiunii naționale. Asocierea strînsă dintre obiectivele sociale și cele naționale ale răscoalei își găsește explicația în faptul că peste trei sferturi din iobagii Transilvaniei erau români. Țăranii răsculați au voit emanciparea lor socială și națională, lichidarea regimului feudal și abolirea discriminărilor naționale. Prin radicalismul programului ei — exprimat în ultimatumul de la Deva din 11

noiembrie — răscoala a depășit revendicările agrare ale revoluțiilor burgheze sau burghezo-democratice din secolul următor.

Răscoala din 1784 este susceptibilă de a fi investigată și din unghiul de vedere al universului ei mental, al psihologiei maselor, această investigație constituind una din direcțiile noi ale anchetei istoriografice care își propune să analizeze ansamblul simțămîntelor, reprezentărilor etc. ale colectivităților umane. A studia mentalul revoluționar sîtesc înseamnă a descoperi motivația psihologică, impulsul lăuntric al acțiunilor de luptă ale țăranilor răsculați. Răscoala lui Horea, grație abundenței documentației de care dispunem, îngăduie un astfel de demers.

Horea 200

În zilele răscoalei lui Horea

DIN TOAMNĂ PÎNĂ ÎN PRIMĂVARĂ (II)

VALERIU BUDURU, GHEORGHE DAVID

Consecință a exploatareii duble, naționale și sociale, suportată de iobagii români, cărora li s-au alăturat mulți maghiari și germani, marea răscoală populară condusă de Horea, Cloșca și Crișan a cuprins întreaga Transilvanie. Cum am arătat în numărul trecut al revistei, ea a izbucnit la 28 octombrie și a atins apogeul

încă în primele zile ale lunii noiembrie. La 6-7 noiembrie este asaltată cetatea Deva, principalul punct de rezistență a nobilimii. Dar să derulăm în continuare, pe baza izvoarelor contemporane: documente, mărturii, memorii etc., filmul tumultuoaselor evenimente de la sfîrșitul anului 1784.

Una din trăsăturile caracteristice ale mentalității țărănimii medievale — care s-a prelungit pînă tîrziu în epoca modernă (marea răscoală a țăranilor din 1907 oferă sugestive exemple) — o constituia credința în „bunul suveran”. Convingerea că *și le roi savait* (dacă regele ar ști), nedreptățile ar lua de îndată sfîrșit, își are originea în aura mistică ce înconjură pe suveran (împărat, rege, domn etc.), privit ca „unsul lui Dumnezeu”; din această perspectivă suveranul nu putea fi decît bun și drept, paznic și apărător al „legalității”, încălcate de boieri, grofi, autorități locale etc. în detrimentul supușilor de rînd.

Țărănimea din Transilvania a crezut și ea în mitul „bunului împărat”, cu atât mai mult cu cît, în cursul celor două călătorii făcute în Transilvania, în anii 1773 și 1783, Iosif II părăse a fi un ascultător atent și binevoitor al plîngerilor țărănești. Adept al „absolutismului luminat”, el se arătase preocupat să îmbunătățească soarta țăranului în care vedea pe contribuabilul ce achita dările către stat și pe soldatul care făcea forța armatei; el a combătut unele abuzuri, săvîrșite de nobilime, care ruinau pe țărani și îi sileau să pribegască, ceea ce a întărit acestora convingerea că Iosif II e de partea lor, convingere atît de puternică între țăranii români, încît contele Încăzdi — despre care se spunea că l-ar fi caracterizat pe suveran drept „proslutul românilor” (stultus Valachorum) — a fost

atacat de răsculați, bătut și silit să jure credință celui pe care îl insultase.

Drumurile lui Horea la Viena au fost și ele o manifestare a convingerii că numai la împărat se poate găsi dreptate.

Era firesc, așadar, ca întreaga răscoală din 1784 să se fi aflat la începuturile ei și, apoi, parțial, în desfășurarea sa, sub semnul mitului „bunului împărat”. Într-un șir de momente decisive ale răscoalei, convingerea țăranilor că acționează la porunca împăratului a constituit o solidă motivație psihologică: ei au pornit să se înscrie ca grăniceri, fiindcă așa era porunca monarhului; mai tîrziu au atacat pe nobilii convinși că aceasta era porunca împăratului.

Studiul răscoalelor țărănești arată că, de obicei, orice ridicare la arme a țărănimii căuta să-și dea un caracter „legal”, pe care răsculații se străduiau apoi să-l păstreze de-a lungul întregii lor lupte, situație evidentă și în 1784. Astfel, la tirgul de la Brad (28 octombrie 1784) Crișan a prezentat o cruce de aur adusă, chipurile, de la Viena, ca semn de încredințare că Iosif II ar fi dat ordin ca românii să capete arme și să nu mai presteze obligațiile feudale. Nu se pot sublinia îndeajuns calitățile excepționale pe care cei trei conducători ai răscoalei — Horea, Cloșca și Crișan — le vor dovedi în ceea ce privește înțelegerea psihologiei maselor. Explicația stă, desigur, în permanența lor legătură cu masa țărănească, a cărei stare de spirit au înțeles-o perfect, au perceput-o și au dirijat-o cu înșușiri de autentici lideri.

Horea 200

„Nobili să nu mai fie”

Într-adevăr, după ce răsculații distruseseră cea mai mare parte a reședințelor nobiliare din Împerejurimi, Horea a hotărît atacarea Devei, unde se refugiase un mare număr de nobili. Atacul s-a desfășurat în două zile consecutive. Mai întîi la 6 noiembrie, către ora patru după-amiază, un grup de țărani a coborît spre Mintia în Cimpia Devei, la lăsarea nopții, „venind — cum spune cronicarul secui Jozsef Benkő — cu mari strigăte plină la marginea orașului”. În întîmpinarea lor au fost trimise cîteva detașamente de soldați din grănicerii români, care însă n-au atacat cu convingere. După mărturia unuia dintre țărani căzuți prizonieri, grănicerii „au tras asupra lor, dar fără nici o primejdie, pentru că... înșiși prizonierii români... au văzut

că focul soldaților trece pe deasupra lor, fără a-i vătăma”. Acest prim atac a fost însă respins de nobilime, răsculații regroupîndu-se în satele învecinate.

A doua zi, 7 noiembrie, încă din zori, grupuri de țărani au început să se adune dintolo de Mureș, spre Hăraș, și în localitatea Bălata, din fața Devei. La chemarea comitelui Zeik János, nobilimea s-a regroupat la timp, învingîndu-se o aprigă luptă, în urma căreia atacul răsculaților a fost respins. Pe cîmpul de luptă au rămas peste 70 țărani, alți 34 fiind luați prizonieri.

Un simulacru de judecată a avut loc chiar a doua zi, toți prînși fiind condamnați la moarte „prin tăierea capului”.

Un alt episod sîngeros s-a consumat la Bîntînți. La 7 noiembrie, magistrul de Orăștie raporta că în ziua precedentă vicecolonelul Karp și

maiorul Stojanich, cu cîteva unități de grăniceri pedestri și călare, au atacat la Bîntînți pe răsculați. Țăranii s-au opus și au împușcat un cal al husarilor, ceea ce a avut drept rezultat deschiderea focului, în plin, asupra sătenilor. 20 țărani, „cei mai mulți locuitori în acel sat, iar ceilalți oameni veniți în grabă din satele apropiate”, au căzut pe loc, alți 41 fiind luați prizonieri.

Actele de cruzime săvîrșite împotriva lor au avut darul de a-i îndrîji și mai mult pe țărani. Zilele ce au urmat atacului de la Deva și masacrului din Bîntînți au marcat o intensificare a luptelor. Încă în noaptea de după cel de-al doilea atac, răsculații au pustiit conacele nobiliare din Mintia, Peștiș, Batiz, Sîngeorz, Almaș. În ziua de 9 noiembrie, o ceată, formată în munți, a atacat Meteș, devastînd clădirile administrative ale do-

Mărturiile contemporane abundă în confirmări ale acestei stări de spirit. Din mulțimea lor, alegem câteva. În comitatul Arad, răsculații spuneau că s-au ridicat din ordinul împăratului, care vine în urma lor cu 300 soldați și două steaguri; la Cioara, comandanții cetelor de răsculați strigau: „Nimeni să nu îndrăznească să stea în calea noastră, că-l omorim și-i prajim totul. Noi venim din porunca împăratului!”, „Dați în ei...; care ține cu domnul lui îl omorim, dar care ține cu împăratul e al nostru”. La Vinț și Vurpăr, unul din căpitani răsculaților a prezentat o carte cu o mare pecete, care ar fi fost porunca împăratului pentru exterminarea nobilimii.

Răsculații îl invocau mereu pe împărat — sau, mai exact spus, porunca lui — dar, în anumite cazuri s-a constatat că nici măcar nu știau cine este el. La Vurpăr, de pildă, țărani au distrus 38 case de nobili și orășeni, în strigătul de „Vivat Maria Theresia!”, adică împărăteasa care murise din 1780!

Prestigiul lui Horea era atât de mare, încât atunci când el se referea la poruncile împăratului, răsculații nu cutezau să-i ceară să-și dovedească spusele. La Bucium însă unul din țărani, Onu Costinaș, a cerut să li se arate porunca imperială: „Dacă vedem porunca împăratului sîntem gata să facem, dar pînă atunci nu-ți vom da ascultare”. Scepticismul i s-a dat, de către unul din căpitani lui Horea, un răspuns cu adevărat memorabil: trăgîndu-și pe jumătate sabia din teacă, el a strigat: „Da tu cutezi să ne spui nouă de astea? Iată, asta-i porunca împăratului!”

Refuzul lui Horea de a arăta documentele de la împărat declanșează nemulțumirea țăranilor. Horea și ceata lui au fost duși în casa lui Macavei Băieșan. Soția acestuia le-a spus că bărbatul ei ar fi văzut acele porunci. Deși îndoiala nu li s-a risipit, țărani și-au afirmat hotărîrea de a continua lupta: „... Noi de la lucrul început nu dăm înapoi și dacă s-ar întîmpla să fi greșit (duși de rîvnă față de împăratul) nădăjduim să primim iertare de la împăratul”.

...și realitate

Oricît de puternică a fost iluzia monarhică, printre țărani răsculați și-a croit drum convingerea că ei, prin mijloacele și lupta lor, creau o nouă legalitate, căpătînd, astfel, o nouă legitimitate. Evident, schimbarea nu a fost exprimată foarte limpede, ci în formulări difuze și confuze, căci cei care le dădeau glas erau țărani supuși opresiunilor de tot felul, lipsiți, cei mai mulți, de știință de carte, cu un orizont limitat adesea la propriul lor sat. E cu atât mai remarcabilă, așadar, ideea ivită în mijlocul lor că nu împăratul, ci Horea era adevăratul lor conducător.

Neîncrederea în monarh apare și în spusele lui Oprea Ispas, Drăgoi Rotea, Ion Munteanu și Ionel Coman, care, la Vurpăr îi îndemneau pe răsculați: „Nu vă temeți, nu veți avea nici o pedeapsă, căci e porunca împăratului și, dacă de la împăratul vom avea vreo mustrare sau pedeapsă, cum ne-a înșelat de

menului episcopal și curțile nobiliare de la Ighiu. O altă ceată de răsculați a atacat Baia de Arieș, iar o a treia, sub conducerea lui Ion Oargă, zis Cloșca, primul căpităan al lui Horea, a pustiit curțile lui Torotzkai de la Sîngeorzul Trascăului. După un raport din 8 noiembrie al funcționarilor comitatului Hunedoara, „în întreg comitatul Hunedoara, cu excepția doar a unui district, al Hașegului, totul e lăsat la bunul plac al poporului și între Deva și cercul Zărand e întreruptă toată circulația și comunicația...”

Răscoala se afla la apogeu. În aceste împrejurări, Horea a decis să adreseze un ultimatum nobilimii. Redactat la 11 noiembrie, sub presiunea răsculaților, de către Carolus Brűnek, magistrul Oficiului sării din Șoimuș (sat din apropierea De-

vei)¹, ultimatumul cuprindea șase puncte, dintre care două — primul și ultimul — vizau direct pe cei ase-diați la Deva, celelalte patru fiind revendicări generale, așa cum au circulat în întreaga zonă cuprinsă de răscoală și chiar în celelalte părți ale Transilvaniei. La 11 noiembrie, Giurgiu Marcu din Crișcior, Ioan și Petru Abrudan din Ruda au prezentat nobililor cererile țăranilor, care glăsuiau astfel: „Nobilul comitat, împreună cu toți stăpîinii de moșii și cu toată seminția lor să jure pe cruce;

Nobili să nu mai fie, ci fiecare dacă va putea găsi undeva o slujbă împărătească din aceea să trăiască;

Nobilii stăpîni de moșii

¹ Magazin istoric, nr. 9/1982.

Gravuri de epocă înfățișînd scene din timpul marii răscoale populare din 1784

Asediul unui castel nobiliar...

două ori pînă acum, ne găsim noi și alt împărat" sau „împăratul n-a înșelat, căci ne-a făgăduit arme și nu ne-a dat; dacă și acum ne înșală, ne găsim noi și alt împărat”.

Un pas înainte în direcția spulberării iluziei monarhice se constată în dialogul dintre țărani din satele Sălciua de Jos și Sălciua de Sus și căpitanul Hertelendi, însoțit de sublocotentul Inczédi. La afirmația celor din urmă, că împăratul a poruncit ca ei să se liniștească, în caz de nesupunere urmînd a fi executați, unul din țărani a replicat dîrîc că „împărat nu este decît pe Arieș, în jos, iar de acolo în sus, la ei, nu este împărat”. Semnificativă pentru confruntarea dintre cele două reprezentări mentale — „bunul împărat” și noua autoritate țărănească — este replica dată de căpitanul cetei de răsculați celui care nu mai recunoștea pe Arieș în sus, autoritatea împăratului: „Să nu vorbească așa prostii, dacă nu știe cum stă treaba!”.

Ordinele lui Iosif II de repunere a răscoalei și intervenția armatei împotriva țăranilor au contribuit hotărîtor la destrămarea imaginii „bunului împărat”. Țăranii au început să înțeleagă că nu pot aștepta sprijin de la Curtea din Viena. Cum ar mai fi putut invoca Horea acum poruncile împăratului, cînd țărani îi vedeau pe soldați acționînd împotriva lor? Dacă pînă atunci, persoana împăratului fusese un fel de „scut legal”, la adăpostul căruia țăranii s-au răfuit cu opresorii lor, acum se cristaliza noua realitate a răscoalei, care își găsea izvorul în autoritatea lui Horea. El dă dispoziții ca țăranii să fie gata să se

apere și, la apropierea armatei, să tragă clopotele pentru a vesti și satele vecine, să nu permită intrarea în sate a niciunui soldat, căci numai așa românii transilvăneni vor scăpa de exploatare și asupritorii lor.

Cînd, după armistițiul de la Tibru și întîlnirea vicecolonelului Schultz cu Horea și Cloșca la Cîmpeni, s-a produs noua ridicare a țărănimii, răsculați au de înfruntat armata, adică pe ostașii celui în care crezuseră că au un sprijinitor. Chiar dacă mitul „bunului împărat” mai era împărțit de unii țărani, alții îl respingeau în chipul cel mai răspicat. Exemplul cel mai concludent l-a oferit lupta de la Ponor (30 noiembrie), în care țăranii au atacat pe soldați strigînd: „Odată cu capul ficior, că vine Horea cu țara!” „Nu îngăduie Horea în munți alt rege afară de el”. În același raport se afirmă că el își spune „*Nos Horea Flora Rex Daciae*”. În privința împăratului, iluziile s-au spulberat. Folosind grele cuvinte de batjocură la adresa împăratului de la Viena, ei arătau, referindu-se acum la Horea: „avem noi împărat”.

Urmărind, așadar, traiectoria psihologică a răscoalei lui Horea se poate lesne constata trecerea de la stereotipul mental al răscoalelor țărănești — credința în bunul suveran — la elaborarea unei noi legitimități, care rezida în autoritatea lui Horea, exponentului tenace și curajos al aspirațiilor de emancipare socială și libertate națională ale românilor transilvăneni.

Horea 200

să-și părăsească odată pentru totdeauna moșiile;

Și ei să plătească dare ca tot poporul de rînd;

Pămînturile lor să se împartă între poporul de rînd...”

Veritabil program revoluționar, ultimatumul din 11 noiembrie 1784 dovedește caracterul deosebit al mișcării conduse de Horea, Cloșca și Crișan față de răscoalele țărănești anterioare. Desființarea clasei nobiliare, pe care documentul o cerea în chip expres și hotărît, precum și celelalte prevederi prevestesc conținutul unor revendicări, care vor apare cu deosebită claritate în revoluțiile de la sfîrșitul sec. XVIII din apusul Europei. Astfel, prin programul său, anterior cu cinci ani Revoluției franceze din 1789, lupta țăranilor români din Transilvania își vădește apartenența la noul curent social ce se făcea simțit în istoria Europei. Dealtfel, con-

damnarea societății feudale reiese în mod limpede și din apriga dorință a țărănimii de a se elibera din starea de iobăgie, într-o vreme în care, cum se exprima Johann Theodor Hermann, „chiar și numele de iobag este revoltător”.

Toți românii „în unire”

În repetate rînduri, izvoarele contemporane subliniază că ridicarea țărănimii s-a produs împotriva nobilimii maghiare, răscoala a vînd un puternic caracter social. În numeroase locuri, țăranilor români li s-au alăturat iobagii unguri și sași, toți ridicîndu-se la luptă împotriva „feudalismului în general”, care, la acea vreme, cum subliniază istoricul maghiar I. Tóth Zoltán, în Transilvania „era întruchipat în clasa proprietarilor funciari maghiari”. Iobagii maghiari

și sași erau, ca și cei români, dornici să scape de povara iobăgiei. Așa cum românii alergaseră să se înscrie ca militari, la fel grupuri de maghiari voiseră să se înroleze în armată pentru a scăpa de obligațiile feudale. Iobagii maghiari ori sași se ridicau cu aceeași vehemență împotriva nobililor, în multe sate ungurești răscolite obiectivele urmărite fiind: aidoma cu cele din programul revoluționar pronunțat la Deva. Astfel, la Singorgiu, Kovacs Istók, un iobag maghiar, își îndemna tovarășii: „...A venit vremea curuților [adepti ai lui Francisc II Rákóczi, în timpul răscoalei antihabsburgice din 1704-1711]! Hai-deți că niciodată nu vor mai fi domni în Singorgi”. Un alt iobag maghiar, Simion Ferent, își îndemna și el tovarășii de luptă: „S-a ispră-

¹ Magazin istoric, nr. 3/1976.

Răscoala în documente europene inedite

„SETEA LOR DE LIBERTATE ESTE NESTĂVILITĂ”

Dr. EUGEN GLÜCK

Marea ridicare la luptă a țărănimii transilvănene de la sfârșitul anului 1784 a avut un larg răsunet internațional. Vestea despre revoluția țăranilor sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, a devenit unul din evenimentele centrale ale interesului public din acea vreme, găsindu-și o largă reflectare în presa contemporană evenimentelor. De-a lungul anilor, în lucrări și articole — unele

din ele apărute și în paginile revistei noastre¹ — istoricii au reliefat modul în care presa din țări ca Franța, Germania, Italia, Belgia, Spania, Imperiul habsburgic a reflectat evenimentele petrecute în Transilvania anilor 1784-1785. Inedite pentru publicul și specialiștii români sînt ecourile pe care lupta țără-

¹ Magazin istoric, nr. 11/1970, 5/1974.

vit de acum cu toate, domnii nu mai poruncesc”.

Unii din iobagii maghiari au jucat un rol de frunte în cadrul evenimentelor. Se relatează, de pildă, cazul lui Szábó Ferencz, care se afla în închisoarea de la Abrud, în așteptarea sentinței pentru acțiuni antinobiliare la care participase. Acest Szábó a fost eliberat de Horea, atunci cînd oastea țărănească a pătruns în localitate; ulterior, Horea „l-a luat lîngă sine ca tovarăș și l-a trimis cu scrisori să răscoale poporul. Fiind prins în comitatul Tirnava, a fost condamnat de un tribunal, la Tirgu Mureș, și tras în țeapă”.

Pentru țărăimea română supusă — cum am mai arătat — unei duble asuprii, socială și națională, răscoala are și un puternic caracter național. Dealtfel — cum atestă nenumărate mărturii — încă înainte de izbucnirea

ei, în rîndurile țărănimii se dezvoltă tot mai mult conștiința îndoiței nedreptăți pe care o îndură românii transilvăneni, și în același timp a drepturilor și a puterii lor. Într-un document al vremii, românii din comitatul Hunedoara, de exemplu, după ce arătau cît sînt de apăsați, se refereau la faptul că ei sînt mult mai numeroși și mai vechi în această țară decît ceilalți locuitori, „căci sîntem rămășițele încă a vechilor daci”.

Ideea originii dacice și amintirea vechii Dacii au circulat pe larg în timpul desfășurării răscoalei. Printre documentele care confirmă aceasta se află și o înștiințare primită de generalul Pfefferkorn, comandantul grănicerilor, din partea colonelului Hellebrand, prin care i se aducea la cunoștință că „Horea încearcă să sugereze tova-

...prinderea căpeteniilor răscoalei...

nimii transilvănene a avut-o în țările din centrul și din nordul Europei. Iată câteva date inedite despre modul în care presa din Suedia și Danemarca a oglindit revoluția țărănească din 1784-1785. Le adăugăm alte câteva date, de asemenea inedite, din presa germană a timpului.

SUEDIA

La sfârșitul secolului XVIII, Suedia dispunea de o presă relativ dezvoltată. Gazete și periodice cu profil politic apăreau în Capitală (Stockholm) și în principalele orașe: Göteborg, Norrköping, Linköping, Lund etc.

Principalele gazete suedeze au apreciat desfășurările din 1784 din Transilvania ca evenimente de importanță europeană. Informații despre aceste evenimente au fost publicate adesea pe prima pagină. Este drept că relatările au început să apară abia în a doua decadă a lunii decembrie. Explicația constă în dificultățile epocii privind transmiterea știrilor și mai cu seamă în greutățile pe care autoritățile habsburgice — interesate să se afle cât mai puțin despre cele întâmplate în Transilvania — le creau mijloacelor de informare.

Firește, nu ne putem aștepta din partea gazetelor

respective la o identificare totală cu țelurile răscoalelor. În același timp însă trebuie să subliniem că ele au sesizat esența evenimentelor, ridicarea maselor împotriva asuprii sociale și naționale. Deosebit de semnificativ este faptul că articolele și informațiile apărute într-o serie de ziare ca *Dagliga Tidningar* eller *Dagligt Allehanda* (în continuare *Dagliga Tidningar*) din Stockholm, la 13 și 30 decembrie 1784, *Göteborgska Nöthet*, au sesizat caracterul național al mișcării conduse de Horea, Cloșca și Crișan. Ul-

tima dintre publicațiile menționate scria într-un articol apărut la 22 ianuarie 1785 că în Transilvania trăiesc aproximativ un milion de români, alcătuind elementul majoritar al populației.

Mai multe relatări au relevat caracterul ei antifeudal. *Dagliga Tidningar*, de exemplu, a publicat la 27 decembrie o corespondență obținută din Viena, datată din 8 decembrie 1784, în care a relatat despre nimicirea unui număr de 150 curți nemeșesti. *Stockholms Posten*, în numărul din 21 ianuarie 1785 și *Göteborgs Allehanda* într-un articol apărut la 18 ianuarie 1785, menționau faptul că revoluția avea antecedent-

În 1784, un țăran, cioban în comitatul Zarandului, anume Horea, plănuiește eliberarea neamului său. Un păstor ca și el, Cloșca, deveni locotenentul său. Ei string în jurul lor țărani. Cuvind izbucnesc incendii în timpul nopții pe cele mai bogate domenii ale maghiarilor. Cete ale lui Horea atacă în scurt timp, în plină zi, castelele întărite... La 5 nov. 1784, Horea are în jurul său 5 000 de oameni. Ia titlul de împărat al Daciei; pretindea că este investit cu conducerea operațiilor de către împăratul Austriei. În scurt timp, Horea era în fruntea a 15 000 oameni, însă cea mai mare parte fără arme... Lupta s-a dat într-un colț al Carpaților între țărani ai armați în cea mai mare parte cu furci și coase și soldații Austriei... Cei mai dârzi urmați în munți pe Horea și Cloșca, care luptau cu deznădejde în contra armatelor imperiale. În fine, urmăriți în ultimele lor adăposturi, sînt prinși împreună cu rămășițele micii lor oști... Horea a devenit eroul ponestilor populare și simbolul renașterii Daciei.

KARL MARX

György aflăm că răscoalelor „și din Moldova [Bucovina] li s-au alăturat multă români, căreia i s-a urit sub conducerea germană” (Bucovina trecuse din 1775 sub stăpînirea habsburgică).

Temerile nobililor au fost, dealtfel, întemeiate. Nu numai că țărani din Principate au primit cu simpatie lupta fraților lor de peste munți, dar în unele cazuri au trecut Carpații luptînd cu arma în

„Magazin” istoric, nr. 12/1975: 4/1984.

Horea 200

rășilor săi că Transilvania sau Vechea Dacie ar fi o țară dăruită românilor încă de un rege dac... și se laudă că conspirația împotriva nobilimii este o cauză generală care privește pe toți românii din țară [s.n.]”.

Documentele din acea vreme conțin, de asemenea, numeroase referiri la știrile care au circulat în legătură cu ajutorul pe care țărani din Transilvania l-ar fi putut primi din partea fraților lor din celelalte două țări românești. A existat, de exemplu, teama ca mișcările țărănești din Palos, comitatul Făgăraș, să primească sprijin din Țara Românească, după cum autoritățile din ținutul secuiesc au fost alertate la zvonul că „un grup constînd din circa 600 de români [din Moldova] ar vrea să treacă pe la Ghimeș munții spre Gheorgheni, unindu-se cu românii de aici”. Dintr-o scriere memorialistică a lui Rettgei

mină. Astfel, într-o scrisoare din 1850, generalul Magheru amintea „o poruncă a domnului Nicolae Mavrogheni [26 martie 1786-8 iunie 1790] prin care să poruncească ca averea fraților Magheri ce li s-au luat pentru că au mers în Transilvania în anii trecuți de au luat parte în răscoală de atunci cu Horea, să li se sloboază femeilor și copiilor lor, ca unii ce ei acolo și-au luat pedeapsă cu moartea”.

Originari din Transilvania, Magherii olteni nu ezitaseră deci să lupte alături de rușele lor; și ca ei au făcut mulți alți „ungureni” adăpostiți fie în Moldova, fie în Țara Românească.

Însuși împăratul Iosif II s-a temut de o posibilă solidarizare a tuturor românilor ca cauza răscoalelor transilvăneni. În ordinele pe care le-a dat pentru reprimarea

te, remarcând mișcarea condusă de Sofronie!

În articole și relatări au fost menționați conducătorii revoluției, *Dageliga Tidningar* a pomenit numele lui Horea într-o relatare apărută la începutul lunii ianuarie 1785. Ulterior, au apărut informații care concretizau rolul lui, zărele suedeze reproducând știrea vehiculată în presa europeană că Horea s-ar fi intitulat „rex Daciae”.

În numărul său din 17 decembrie 1784, *Dageliga Tidningar* arăta că „numărul rebelilor se ridică pînă la 15 000 oameni... Împotriva lor au fost trimise deja două regimente. Conducătorul lor se dă drept conte cu numele de Sales¹, poartă o decorație necunoscută și un drapel cu chipul împăratului. I se prezice soarta lui Pugaciov [conducătorul răscoalei țărănilor ruși din 1775]... Astăzi aflăm că trupele imperiale au restabilit calmul, în linii mari, după ce mai mulți rebeli au fost luați prizonieri”.

Stockholms Post Tidningar într-o relatare publicată la

¹ Răscoala desfășurată în Zarand și pe văile Muresului și Tirnavelor condusă de Sofronie din Cloara. A izbucnit în anul 1757 și a tinut pînă în 1761.

² Sales sau Salis, personaj imaginar, îmbrăcat în militar, considerat de diverse izvoare ca fiind unul din conducătorii revoluției.

răscoalei, el a cerut să se acorde o grijă specială pentru apărarea frontierelor din spre Țara Românească și Moldova. „Căci — sublinia monarhul de la Viena într-un astfel de ordin — dacă și numai capii ar scăpa cu fuga în Țara Românească, ar putea aduce încă multă nenorocire”.

Opt zile de armistițiu

Generalizarea răscoalei în comitatele Alba și Hunedoara, extinderea ei în zonele limitrofe din Tirnava și Turda au determinat comandamentul suprem al armatei să intre în tratative cu răsculații, căutând însoțite să cîștige răgazul necesar aducerii de ajutoare și organizării ofensivei. În ziua de 10 noiembrie, locotenentul Probst a avut o primă întrevedere cu Cloșca, care, după ocuparea Băii de Aries, se afla la Cri-

23 decembrie 1784 a apreciat efectivele răsculaților ca ridicîndu-se la 10 000. Deși aceste cifre au un caracter relativ, ele au constituit un reper pentru cititorii suedezi în înțelegerea proporțiilor luptei țărănilor.

Bine conturată a fost și aria ei. *Stockholms Posten* din 13 decembrie cita o știre provenită de la Viena, care arăta că revoluția a cuprins o parte a Transilvaniei (în sensul Marelui Principat), comitatul Arad și chiar Banatul Timișan, această în urmă informație fiind exagerată. *Dageliga Tidningar*, la 17 decem-

brie 1784, sublinia că aria revoluției s-a întins spre Țara Românească, fiind vorba deci de părțile Hunedoarei, iar *Stockholms Post Tidningar*, la 20 decembrie, amintea despre evenimentele din zona Aradului.

O serie de corespondențe au descris acțiuni ale răsculaților. Este adevărat că presa suedeză, ca în general cele mai multe publicații străine a acordat o atenție exagerată fenomenelor secundare, insistînd asupra răzbinării țărănilor împotriva nobililor. În ansamblu însă relatările au evidențiat forța cu care țărani s-au ridicat împotriva dominației nobilimii și asupririi aparatului de stat, purtătorii opresiunii sociale și naționale. Merită atenție în această direcție reportajul tipărit în

Horea și tovarășii săi au rămas în amintirea posterității ca unii cari s-au sacrificat în lupta aprigă pentru dreptatea poporului, fără s-o fi putut dobîndi. Nu sosise încă „plinirea vremii” ca roadele ei să se fi putut revărsa de atunci asupra vieții poporului. Este o rînduială tainică a firii și a istoriei, care face ca numai cînd pomii sînt împodobiți de roade coapte să urmeze suflarea de vînt potrivită a le scuturarea celor ce ostensesc pentru îngrijirea grădinilor. Pomul dreptății nu avea, nici la 1784, nici la 1848, roade coapte pe seama poporului român din Transilvania. Avea însă rădăcini adînci și puternice, care stropite cu singele mucenicesc al celor sacrificați în cumpînta vijelie de atunci și de mai tîrziu, dobîndind puterea miraculoasă de a face să răsard din brazda gleei străbune, în locul martirilor frînți pe roată, trași în feapă sau sfîrșiticați cu paloșul, alte și alte serii de luptători gata să se sacrifice pentru deplina biruință a dreptății.

ION LUPAȘ

cel Tînăr), în cursul căreia s-a ajuns la încheierea unui armistițiu pe opt zile între armată și răsculați.

În chiar ziua încheierii armistițiului de la Tibru, Ioșif II a primit cele dintîi vești despre izbucnirea revoluției în părțile răsăritene ale vascului său imperiu. La 21 noiembrie, guvernatorul Brukenthal a primit o scrisoare din partea cancelarului aulic, contele Esterházy, prin care i se aducea la cunoștință că „voința prea înaltă era ca guvernul, de comun acord cu comandamentul general, să procedeze cu toată energia împotriva răsculaților; instigatorilor prinși să li se aplice procedura marțială și să se procedeze fără nici o milă față de poporul răsculat”. Punînd în mișcare armata imperială, Ioșif II cerea ca împotriva țărănilor să se folosească tunurile. Așadar, „bunul împărat” se dovedea un mo-

Dageliga Tidningar din 30 decembrie, în care este descrisă acțiunea maselor românești de la Baia de Criș. *Stockholms Posten*, la 21 ianuarie 1785, descria desfășurările din centrul minier Zlatna.

Informații largi au pătruns în Peninsula scandinavă cu privire la intervenția armatei habsburgice. *Götheborgs Allehanda* din 11 ianuarie 1785 credea că sînt necesare vreo zece regimente pentru ca autoritățile să poată face față evenimentelor. Alte știri au dat amănunte despre strategia adoptată de armata imperială. *Götheborgs Allehanda* își informa cititorii despre blocarea Porților de Fier din Banat de către unitățile habsburgice cu scopul de a izola zona Timișoarei de regiunea cuprinsă de revoluție. *Stockholms Posten*, la 17 decembrie 1784 și 24 ianuarie 1785, au informat despre represaliile împotriva țărănilor.

Cum se știe, Horea a decis la 14 decembrie încetarea luptei. Primele știri despre acest moment au apărut în coloanele gazetelor *Stockholms Posten* și *Dageliga Tidningar* în ultimul lor număr din ianuarie 1785. Presa a sesizat însă caracterul relativ al acestei „liniștiri”. La 23 februarie 1785 *Dageliga Tidningar* scria despre izbucnirea unor noi mișcări locale.

O seamă de alte informații s-au referit la arestarea, judecarea și executarea căpeteniilor revoluției. La 3 februarie 1785, *Stockholms Posten* comunica cititorilor săi că Horea și Cloșca sînt reținuți la Alba-Iulia, împreună cu alți vreo 200 insurgenți. *Dageliga Tidningar* adăuga, la 10 februarie, că paza conducători-

lor intermițați era asigurată de un ofițer și 50 soldați.

Îată și două mici informații purtînd și ele o anumită semnificație publicate în *Göteborgska Neoheter*, din 2 aprilie 1785: „La rugămintea nobilimii, marele poet ungur, dl. Gyöngösy, a început să scrie o istorie în versuri a acestei rebeliuni... Corpul neînsuflăit al lui Crișan, cel de-al treilea conducător al rebelilor, după ce el se spînzurase, a fost tirat de un cal la locul de execuție, unde a fost lăsat în patru părți”.

Gazetele nu au fost singurele surse de informare ale publicului suedez cu privire la lupta țărănimii din Transilvania. La Lund a apărut în anul 1785 o broșură de 48 pagini intitulată *Horia och Klotska...* datorată unui autor necunoscut și alcătuită pe baza unei broșuri germane, *Horia und Klotzka...*, tipărită în același an. Broșura germană se bazea, la rîndul ei, pe o descriere publicată de gazeta *Politisches Journal* din Hamburg, descriere ce vădea simpatie față de masele românești din Transilvania.

În paragraful intitulat *Cine și ce au fost și sînt valahii*, broșura din Lund arăta: „Se pare că majoritatea ziariștilor nu cunosc încă destul această națiune. Acest lucru s-a putut observa în cele mai multe din scrierile lor și aproape în toate ziarele. În această privință, mai ales împotriva geografiei, au păcătuț englezii și olandezii. După cum se pare, aceștia n-au reușit să-și facă nici cea mai mică idee despre valahii din Transilvania. Au vorbit mereu și răspicat despre o răscoală mare și primejdioasă în Valahia și — ceea ce este și mai greu de iertat — în acea parte a Valahiei

Horea 200

narh ca toți monarhii (ai vremii și dintotdeauna), nezezînd să recurgă la cele mai drastice mijloace față de poporul care-și revendica drepturile.

În același timp, autoritățile au aplicat din plin un principiu prețuit de Casa de Habsburg, rezumat în celebrele cuvinte „divide et impera” (dezbină și stăpînește). Pentru a înspăimînta pe țărani, la 18 noiembrie au fost tipărite ordonanțe în toate limbile Transilvaniei (ceea ce reprezintă încă o dovadă a participării generale a iobăgimii la lupta pentru dreptate socială), făgăduindu-se, pentru predarea fiecărui instigator la răscoală, o recompensă de 30 florini renani și amenințîndu-se în schimb, că în fiecare sat ee va fi cuprins de răscoală se va aplica pedeapsa cu moartea judeului și bătrînilor din sat. Patenta urma să fie publicată (adică citită public și

apoi afișată), în întreg principatul.

La 19 noiembrie, împăratul a intervenit cu o nouă decizie: printr-un rescript imperial, guvernul a fost înștiințat de instituirea unei comisii aulice, condusă de contele Jankovich, însărcinată cu cercetarea tulburărilor din Transilvania și Ungaria (Crișana); șefului comisiei i-a fost atașat generalul-maior Papilla.

„Vine Horea cu țara”

La 21 noiembrie, la Cîmpeni a avut loc o nouă întrevvedere între Horea și Cloșca pe de o parte și lt. colonelul Schultz pe de alta, în care reprezentantul armatei a răspuns negativ condițiilor formulate de țărani la 12 noiembrie, cerînd, totodată, depunerea armelor și predarea căpeteniilor. Relatînd întîlnirea, Seiwert

arată că la această adunare, unde s-au aflat vreo 800 țărani, Schultz i-a înștiințat „că nu pot conta nicidecum pe îndurare, decît dacă... vor preda armele, vor merge acasă în liniște și-și vor înainta jabele pe cale ierarhică și dacă, în sfîrșit, își vor preda căpeteniile. Ei [țărani] promit... să se potolească, dar, totodată, declară că nu au nici arme și nici conducători și că încercarea lor este de altfel o chestiune care privește întreaga țară [s.n.]. Lt. colonelul le arată pe cele două căpetenii care stăteau aproape de el, pe Horea și Cloșca, și cere să fie predați. Dar atunci se produce mare zarvă și țărani par chiar că ar vrea să-l impresoare pe locotenent-colonel”.

După eșecul tratativelor, flacăra luptelor s-a aprins cu și mai multă tărie. Funcționarii comitatului Hunedoara informau guvernul că „locuitorii din Zărand au

care aparține împăratului [austriac]. Dar ei s-ar fi putut informa din orice atlas geografic cum că împăratul nu deține nici o palmă de pământ din Valahia [Muntenia]. Fiindcă Bucovina este o parte din Moldova și în nici un caz din Valahia. E adevărat că valahii locuiesc în Transilvania, Croația, Ungaria și alte provincii imperiale din jur, dar trebuie reținut faptul că „valahii” nu este un nume propriu, ci numai o poreclă pentru toate acele neamuri care se trag din romani...

Așadar, valahii din Transilvania sînt urmașii colonilor romani din Dacia. Cei mai mulți sînt de religie ortodoxă și constituie majoritatea populației în acest mare principat. Cea mai mare parte a acestui popor o constituie oamenii frumoși la chip, bine făcuți... Seta lor de libertate este tot atât de nestăvilă, pe cît de nemărginită. Nivelul lor cultural, la înălțimea prestigiului strămoșilor, se poate vedea chiar în ciuda sistemului feudal dur, apăsător și nefericit care le-a fost impus de învingătorii lor unguri. În Ungaria acest sistem a fost temperat într-o oarecare măsură, dar în Transilvania prea puțin. Cu toată menținerea în ignoranță și îndârjirea care în mod firesc apare după o astfel de oprimare, de pe chipurile lor se desprinde un resentiment nobil amestecat cu o dorință la fel de nobilă de a deține acele drepturi pe care natura, rațiunea și umanitatea îi fac să le întuiască. Într-adevăr, după ce au fost siliți să recunoască legile învingătorului, ei au fost legați de ghe cu niște sclavi, fără proprietate, fără drepturi și în momentul de față numai Dumnezeu știe ce mai sînt. Stăpînii lor i-au tratat fără cru-

zare. Nu le-au lăsat nici măcar răgazul necesar cultivării petecului lor de pământ de pe care s-au greu își pot hrăni o familie nevoiașă. Tocmai „acești oameni s-au răscolat!... E ușor să se înțeleagă cum scînteia revoluției s-a întins cu atîta repeziciune și într-un mod atît de distrugător...”

DANEMARCA

Știri despre revoluția românilor transilvăneni au apărut și în gazeta *Kiøbenhavnskke Tidender* din Danemarca.

Publicația amintită a informat, de exemplu, despre caracterul antifeudal al luptei țărănilor. Chiar în numărul din 3 decembrie, gazeta informa despre greutatea rentei feudale care apăsa pe truditorii pămîntului, precum și despre impozitele stoarse de Imperiul habsburgic pe seama contribuabililor transilvăneni. *Kiøbenhavnskke Tidender* a subliniat de mai multe ori că mișcarea aparține în principal maselor românești, care constituiau majoritatea populației. La 21 ianuarie 1785, gazeta evalua numărul românilor din Marele Principat al Transilvaniei la un milion de oameni. În gazeta amintită au apărut de asemenea știri despre aria revoluției și conducătorii ei. În numărul din 21 ianuarie 1785, cititorii erau informați despre faptul că pe capul lui Horea se pusese un premiu de 600 ducați.

Pe baza unei corespondențe sosite de la Viena, numărul răsculaților era evaluat (20 decembrie 1784) la 20 000 oameni. Cîteva relatări erau consacrate acțiunilor majore ale insurgenților. Astfel, în numărul din 20 decem-

intenția să se încumete la un nou atac și apoi, uniți și sprijiniți de toți iobagii de aici din jur, să extindă pustiirile în țara întreagă [s.n.]”.

Primele zile după reluarea luptelor au fost favorabile iobagilor. Știrile ajunse în capitala principatului informau că o ceată cutreieră comitatul Zărand în părțile Bradului, sub conducerea lui Crișan. Maiorul Stojanich a pornit împotriva ei cu 100 infanteriști și 100 cavaleriști, dar în lupta de la Brad a fost învins, fiind nevoit să se retragă la Hălmaș, unde a avut loc o nouă ciocnire soldată cu biruința țărănilor. O altă ceată, condusă chiar de Horea, acționa în regiunile Ponor, Mogoș și Rîmeți. În lupta de la Ponor — 30 noiembrie — iobagii s-au aruncat asupra husarilor lui Schultz, cu strigătul general: „Odată cu capul, ficiori, că vine Horea cu țara!”

Rapoartele sosite din munții Zlatnei anunțau că „numărul răsculaților a crescut acolo mult și că fără întăriri serioase nu li se poate veni de hac... Răsculații se adună în cete, pe față. O ceată a lor înarmată cu puști și provizii de pline pentru opt zile... s-a îndreptat în ziua de 29 spre Gurasada și a amenințat că va ataca Deva în ziua de 30”.

Practicînd în continuare o politică de dezbinare a țărănilor, autoritățile au anunțat, la 30 noiembrie, amnistia generală a tuturor celor care vor depune armele, cu excepția căpeteniilor. Cum reiese însă dintr-un raport al căpitanului Richard, pușini au fost cei care au dat urmare acestei hotărîri, declarînd „că nu vor să se potolească, pentru că le este totuna dacă mor într-un fel sau altul”.

...În temnița de la Alba Iulia...

brie erau enumerate desfășurările din comitatul Zărand și se descria atacarea domeniului de la Branișoa din comitatul Hunedoarei. Gazeta arată că în perioada de la 1 la 5 noiembrie, în valea Mureșului au fost asaltate 60 curți nemeșesti. O altă corespondență provenită de la Alba Iulia și publicată la 7 ianuarie 1785 se referea la evenimentele petrecute la Ofenbaia (Baia de Arieș).

Publicația a inserat în coloanele sale și știri provenite de la Alba Iulia și Sibiu despre intervenția armatei imperiale, încercările autorităților de a liniști spiritele, prin acordarea amnistiei generale, precum și tratativele duse de reprezentanții oficialităților cu căpeteniile revoluției.

Kiöbenhavnske Tidender, din 28 martie 1785, publică o știre sosită din Sibiu: „Judecătorilor de district din toate comitatele li s-a pus în vedere ca în ultima zi a lunii februarie să trimită la Alba Iulia câte 6 oameni din fiecare sat, pentru a asista la execuția lui Horea și Cloșca, căpeteniile rebeliunii. Cel din urmă a fost foarte bolnav timp de o săptămână înainte de execuție. Răsfăcătorii au fost executați în public în ultima zi a lunii februarie. Au fost trași pe roată, apoi tăiați în patru și expuși la drumul mare în semn de avertisment...”

În continuare, ziarul publica acest mic comentariu: „După o evaluare demnă de încredere, numărul populației valahe, numai în Transilvania, este de un milion. Se pare că domnitorul Moldovei ar fi luat măsuri de pază la graniță pentru ca nici unul din supușii săi să nu treacă de partea lui Horea... La

cererea împăratului, turcii ar fi instituit și ei un cordon de izolare a rebelilor...”

GERMANIA

Ecolul pe care revoluția condusă de Horea, Cloșca și Crișan l-a avut în Germania a fost cercetat de mai mulți istorici, fără ca tema să fie epuizată. Între gazetele menționate până în prezent figurează cele care apăreau în Prusia și Saxonia, ca și unele periodice bavareze apărute la Regensburg etc.

O relatare despre izbucnirea revoluției se găsește în *Berlinsche Nachrichten* din 2 decembrie 1784. Publicația preciza că răsculații erau în număr de câteva mii de români, țelul lor fiind stirpirea nobilimii maghiare. Știri apărute în alte publicații ca *Staats-Relation* din Regensburg, *Leipziger Zeitungen* menționau că țărani vor să lichideze pe „domnii de pământ” și pe vechilii lor. Caracterul antifeudal al mișcării era subliniat și în articolul publicat la 13 decembrie de *Historischer Nachrichten* din Regensburg.

Ziarele au dat informații și despre programul răsculaților români. Astfel, *Berlinsche Nachrichten* din 14 decembrie, menționa răspunsul pe care răsculații l-au dat lt. col. Schultz, cu ocazia încheierii unui armistițiu (cel de la Tibru). Într-un articol publicat în *Politisches Journal* din aprilie 1785 se arată că Horea „a vrut să recucerească Dacia”. Sub această lapidară formulă se întrezărește conștiința țăranelui român, care-și revendică dreptul la propria lui țară.

Horea 200

Între timp, armata continua să-și strângă rindurile în vederea asaltului final, izolind tot mai mult ceata țărănilor din munții Zlatnei. Pas cu pas, iobagii au fost nevoiți să se retragă. La 1 decembrie, căpitanul Fellmer a reușit să pătrundă în Zlatna; la 5 decembrie, maiorul Adorian cu 227 infanteriști, 47 cavaleriști și două tunuri de trei funți s-a îndreptat spre Stremț, pentru a se uni cu trupele lui Schultz.

Horea înștiințat, „prin semne făcute din munți”, de manevrele armatei a încercat o nouă rezistență la Mihăleni. Lupta a avut loc în ziua de 7 decembrie, „în apropierea văii Blăjeni, unde valea Crișului se strânge [îngustează]. Aici, — relatează Benko — secuii au găsit o mulțime de vreo 2 000 dintre românii răsculați care, înarmați cu lănci și alte arme,

ocupaseră complet trecerea îngustă. Românii, văzându-i pe soldați, au început să strige «Nu vintz aites», adică «nu veniți aici». Ca răspuns, sublocotenentul Vajda a strigat nu o dată să se împrăstie..., însă răsculații, în loc să se îmblinzesc, au răspuns cu și mai mare îndrăzneală că nu vor permite nicicum înaintarea armatei, deoarece nu se sperie nici de zece mii de ostași”.

Atacul s-a soldat cu moartea a 100 răsculați, alți 300 au fost răniți și doar 16 au căzut prizonieri — dovadă a dîrzeniei cu care au luptat țărani. Restul s-au împrăștiat prin văi și prin păduri.

Apropierea iernii, izolarea cetelor țărănești în munți, lipsite de aprovizionare și de posibilități de cooperare, l-au determinat pe Horea să decidă, la 14 decembrie, încetarea luptei până în primăvară. „Horea însuși, în ca-

litate de comandant, și căpitanul său Cloșca, împreună cu câțiva aleși, între care erau și soldați eliberați, fugiți sau aflați în permisie, s-au retras în Muntele Albac, din hotarul Arieșului Mare”, la adăpostul pădurii Scorocetului, unde la 27 decembrie, în urma unei trădări, au fost prinși de către oamenii lt. colonelului Kray. Relatările asupra împrejurărilor capturării diferă. După prindere, Horea a fost purtat, în lanțuri, din sat în sat, „de la Alba Iulia la Deva și de acolo prin satele așezate pe Mureș”, pentru a înspăimînta populația. „Iar fiindcă în drum el îi îndemna din toate puterile pe români, spunându-le să nu dezarmeze, căci dacă el va pieri, se va ridica un alt conducător mai bun decît el, ca să nu mai poată striga, i-au astupat gura cu o bucată de lemn” — se arată în *Jurnalul faptelor și*

În cursul lunilor de iarnă în publicațiile germane au apărut mai multe relatări privind aria și proporțiile revoluției. Între altele, *Leipziger Zeitungen* din 9 decembrie 1784, menționa că acțiunile țărănești s-au întins în direcția Banatului și comitatul Arad, locuite de „frați” ai românilor răsculați.

În presa germană găsim și unele evaluări referitoare la efectivele răsculaților. *Leipziger Zeitungen*, de exemplu, considera la 16 decembrie că numărul participanților din comitatul Hunedoara se ridica la 20 000 oameni.

Un interes deosebit reprezintă informațiile care s-au publicat în lunile următoare. *Politisches Journal* din mai 1785, constata

că „românii din Transilvania încă nu sînt liniștiți”. *Berlinsche Nachrichten*, din 16 iunie, precizind că liniștea „între români încă nu este completă”, arăta că trupele imperiale dislocate în vestul Transilvaniei au primit ordin „ca să manifeste o dublă băgare de seamă față de toate mișcările rebelilor”. Tirziu în toamnă (19 noiembrie 1785), gazeta berlineză publica o relatare despre o ceată de haiduci, care acționa în sectorul Deva, subliniindu-se legătura unuia dintre conducătorii acestora cu revoluția lui Horea.

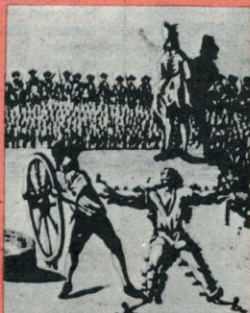
Traducerea textelor din
presa suedeză și daneză
Valeriu MUNTEAN

Articolele din acest grupaj, consacrate aniversării a 200 ani de la marea răscălață populară din Transilvania, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, încheie bibliografia viitorului concurs cu premiul organizat de revista noastră, concurs intitulat HOREA — 200 și inspirat din articolele publicate de Magazin istoric pe marginea marilor evenimente din anul 1784. În numerele 12/1984 și 1/1985, veți putea lua cunoștință de condițiile de participare și de cele două serii de întrebări la acest nou concurs.

În numărul 12/1984, veți afla și numele câștigătorilor concursului Magazin istoric. File de epopee, ale cărui întrebări au apărut în nr. 5, 6, 7, 8/1984, iar răspunsurile la întrebări în nr. 10/1984.

întîmplărilor din Transilvania. Crișan a fost prins după mai bine de o lună de zile (31 ianuarie 1785) și dus la Alba Iulia, unde — în închisoare —, și-a pus capăt zilelor, spînzurîndu-se cu nojițele de la opinci.

În timpul interogatoriului, Horea și primul său căpitan Cloșca s-au purtat cu deosebită demnitate și curaj, respingînd toate acuzațiile ce li s-au adus. La 28 februarie 1785 a fost hotărîtă execuția, care a avut loc la Alba Iulia, prin frîngerea pe roată a celor doi conducători. Cumpłita moarte era menită, în intenția autorităților, să înpăimînte pe țărani de a se mai ridica la luptă. Dar flacăra luptei împotriva tiraniei și nedreptății n-a putut fi stinsă. Cum se arăta într-un document provenit de la adversarii țărănilor, chiar atunci, „unii, urmărind realizarea scopului

propus și a hotărîrilor nefaste, așteptau doar momentul cînd și unde vor avea posibilitatea să-și exercite din nou răutățile printr-o nouă rebeliune”.

Efectele marii ridicări la luptă a țăranilor sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan — „cea mai mare și cea mai crîncenă” răscălață ce a zguduit Imperiul habsburgic, după cum sublinia istoricul american Paul A. Shapiro — aveau să se arate chiar în acel an, cînd, la 22 august 1785 clasele conducătoare se vedeau nevoite — ca urmare a valului de lupte din întreg imperiul — să publice actul de desființare a iobăgiei, „acest produs al tiraniei”, cum o caracteriza Johann Theodor Hermann.

...28 februarie 1785: un supliciu care a înăbră hotărîrea țăranilor în dreapta cauza lor

1790: Albumul Hacquet despre români

GABRIELA DUMITRESCU,

Biblioteca Academiei R.S.R.

Între 1790 și 1796 apărea la Nürnberg o lucrare amplă, în patru volume, cuprinzând, cum rezultă și din titlul ei, *Cele mai noi căldătorii fizice și politice ale lui Hacquet din anii 1788 și 1789-1795 prin Carpații Daciei și Sarmăției sau Nordici*.

Autorul, Balthasar Hacquet — naturalist și geograf, avînd și preocupări de mineralogie și medicină — era german, de origine franceză (născut în 1739 în localitatea Conquet) și ajunsese pe meleagurile românești în anul 1788, odată cu trupele austriece. Deoarece la data venirii sale în țările române, Iașul era sub ocupația trupelor otomane, Hacquet nu și-a mai continuat călătoria spre Roman și capitala Moldovei — cum proiectase inițial —, ci s-a oprit în Bucovina, unde a vizitat Suceava, Frătăuți, Rădăuți, mănăstirile Sucevița, Solca și Gura Humorului. A trecut apoi în Polonia, făcînd o serie de prospecțiuni minerale (căuta, în principal, cremene pentru a fi folosită drept piatră de scăpărat pentru puștile armatei imperiale). Cercetările sale au avut ca rezultat culegerea unui bogat material pe care autorul l-a folosit pentru descrierea arcului carpat, începînd din Moldova (Țara de Sus, cum o mai numește Hacquet) sau Dacia Transalpină, Bucovina, Dacia de Mijloc (Transilvania), Pocuția, Polonia și Slovacia, prezentînd amănunțit bogățiile minerale, apele, flora, locuitorii.

Mai presus de frumusețea meleagurilor românești pe care le aseamua cu o „grădină, mănoasă și bine plantată”, Hacquet i-a cunoscut pe locuitorii acestora. Era doar la cîțiva ani de la răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan și ecoul ei stăruia proaspăt, astfel că geograful german nota cu compasiune și minie, totodată, despre „acest popor neglijat și asuprit... [din Transilvania, care] a fost izgonit în locuri pustii și deșarte”, și căruia „i s-au răpit mereu și pămînturile destelenite de el”. Ca atare, „cite nedreptăți trebuia să se întîmple în această situație, în care nu domnesc decît disprețul și împilarea, cu atît mai mult cu cît domnul românului sau, și mai bine zis, tiranul său e în același timp și judecătorul său... Un om, care se găsește în asemenea stare, nu e firesc oare să se gîndească la toate mijloacele cu putință pentru a-și lepăda jugul cu neputință de îndurat? Nu va căuța el căi pentru a-și rupe cătușele, nu va căuța să se răzbune pe tiranul său, să scape de el sau

să pună în orice chip capăt suferințelor sale? Amîndouă acestea, anume să-și răzbune nedreptățile îndurate sau să scape de ele, le-a avut întotdeauna [în minte] românul împins la disperare și răzbunare prin disprețul cu care e tratat, după cum avem proaspăt în minte pilda *horiadei* [răscoalei lui Horea]”.

Interesul pentru locuitorii ținuturilor străjuite de Carpați s-a materializat și în bogata ilustrație ce însoțește cele patru volume ale albumului: 26 planșe gravate (dintre care 21 colorate), 6 frontispicii, de asemenea gravate, și 31 viniete încadrate în text, lucrute cu minuțiozitate de gravorul I.C. Pemsel, din Nürnberg, după desenele lui Hacquet. Între acestea, un interes deosebit îl prezintă cele șase gravuri ce înfățișează diferite tipuri de costume de la sfîrșitul sec. XVIII (un moldovean și o moldoveancă; un boier și o nevastă de boier; un lipovean și o lipoveancă), gravuri care prin minuțiozitatea cu care sînt realizate și prin textul explicativ ce le însoțește constituie prețioase mărturii etnografice și istorice.

„Bărbatul de înd din Moldova — notează Hacquet — are capul tuns numai în față, acoperit cu o căciulă înaltă și neagră din blană... Pe trup [poartă] o cămașă lungă, peste pantalonii largi din lînă albă, cu o cîngătoare prevăzută cu un cuțit. [Peste cămașă] are o haină de lînă albă, cu sau fără minci. iar în picioare opinci. Femeia [de la țară] poartă părul împletit în cozi, acoperit cu o basma lungă, albă sau cu un vâl, așa că bărbia este înfășurată. Pe trup [are] o cămașă lungă, care în partea superioară este brodată cu lînă multicoloră. În jurul corpului, o fustă cu un șorț, țesută din lînă neagră, cu dungi roșii. Nu pot să dau un nume potrivit acestor haine [e vorba de catrințe]. Totul este legat în jurul soldurilor într-un șorț lat de trei pînă la patru picioare, așa că într-o parte vine un pic petrecut. Îmbrăcate astfel, femeile pot face doar pași mici. De aceea, ele se îngrijesc să ridice un capăt și să îl vire în brîul din jurul trupului... În picioare au opinci sau sandale”.

Contribuind la cunoașterea românilor într-o vreme în care — ca urmare a marii ridicări la luptă a țărănimii transilvănene conduse de Horea, Cloșca și Crișan — situația lor devenise notorie pentru lumea europeană, albumul lui Balthasar Hacquet se înscrie și ca un prețios izvor etnografic, geografic și istoric.

Toate aceste tezaure așteaptă însă și vor mai aștepta pe săpători, care, din așezările viilor și din mormintele adormiților din Cîmpia munteană, ca și din platoul transilvan să le cheme iară la lumina zilei.

V. PÂRVAN
Getica

Mărturii ale culturii și civilizației românești

TEZAUURUL DE LA STÎNCEȘTI

MIHAI GRAMATOPOL

În continuarea ciclului tezaurelor princiare geto-dacice, prezentăm un tezaur a cărui factură nu este autohtonă, dar care a aparținut, cu certitudine, unuia dintre conducătorii geto-daci locali; tezaurul oglindește astfel neîntreruptele relații cu lumile și civilizațiile înconjurătoare, importanța politică pe care principii geto-daci o aveau în raport cu alte popoare ale antichității.

La Stîncești, sat de pe raza comunei Mihai Eminescu, județul Botoșani, s-au descoperit două cetăți geto-dace, ridicate de strămoșii noștri pentru a proteja populația autohtonă împotriva invaziilor popoarelor nomade din stepa de la nordul Mării Negre. Cercetările efectuate în anul 1965 la una dintre aceste cetăți, denumită convențional Cetatea II de către arheologul ieșean Adrian C. Florescu, au condus la descoperirea — sub podeaua unei locuințe de suprafață din cuprinsul fortificației — a uneia dintre cele mai neobișnuite piese de or-

fevrărie din antichitatea noastră; este lungă de 47,80 cm, cu o lățime maximă de 9,70 cm, cântărește 100 grame și are o formă ciudată, de animal fantastic — capul de mistreț, trupu acoperit cu solzi, asemenea unui pește, coada asemănătoare celei a păsărilor. În același vas în care fusese ascunsă această piesă de aur, se aflau alte două obiecte tot de aur, însă de mai mici dimensiuni (unul foarte deteriorat), înalte de 18,50 cm, late de 8 cm și cântărind doar 10 grame, alături de zăbale și fragmente de pulpă de bronz.

Ce semnificații are această descoperire?

Pornind de la cele trei reprezentări animaliere de pe piesa mare, atât A. Florescu cât și Ștefan Burda consideră — în scurtele analize pe care le consacră — că ar fi vorba de însemne ale puterii sau de obiecte ce reprezintă o reflectare a credinței despre structura Universului: capul de mistreț ar simboliza pământul, corpul de pește — apa, iar coada de pasăre — văzduhul. Cît privește celelalte două figurine, autorii citati le consideră antropomorfe, deopotrivă destinate cultului. În realitate, avem de-a face cu piese de harnășament, un frontal de cal — podoaba principală — și două obrăzări în formă de ureche de cal, foarte stilizate, caracteristice artei popoarelor de stepă, în speță scitice. Dealtfel, pentru originea scitică a acestor obiecte pledează

și analogiile ce se pot stabili cu piesele identice găsite în coranul de la Soloha și în alte descoperiri învecinate din sudul Uniunii Sovietice.

Asupra raportului dintre arta scitică și cea geto-dacică s-au emis, cum arătam în alt articol apărut în revistă, mai multe opinii. Cercetările recente au dovedit că influența scitică asupra artei geto-dacice a fost mult mai redusă decât se credea într-o anumită perioadă. Constatare confirmată, de altfel, și de tezaurul de aur de la Stîncești — unul dintre foarte puținele tezaure de certă sorginte scitică ajunse pe pământul țării noastre. Dar cînd? În secolul V î.e.n., cînd au

tul invaziei bastarnilor — populație germanică ce locuia teritoriul de la nord de Carpați și la est de Vistula.

Originea scitică a acestor obiecte ne sugerează următorul tablou istoric. Sub presiunea triburilor sarmate, sciții din cîmpiile nord-pontice au exersat, la rîndul lor, o presiune asupra teritoriilor stăpînite de geți. Pentru apărare, aceștia au construit fortificații ca acelea de la Stîncești, Cotnari, Moșna etc. Una dintre luptele purtate de geto-daci a prilejuit și moartea căpeteniei scitice căreia i-au aparținut aceste piese, care astfel au trecut în posesia geto-dacilor. Căci, în mod logic, asemenea po-

CLIO ANUNȚĂ

Simpozion național de numismatică

În zilele de 18-19 mai 1984 s-a desfășurat la Craiova, în sălile Muzeului Ōtleniei, primul simpozion al Societății Numismatice Române, dedicat aniversării a 40 ani de la Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiliberălistă. Organizat sub egida Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Dolj, simpozionul a avut ca temă Unitatea economică și politică a poporului român reflectată în circulația monetară. În cele două secții au fost prezentate peste 40 comunicări de numismatică, medalistică, heraldică și insinografie.

O bună parte din aceste comunicări s-au referit la moneda antică pe teritoriul românesc, aducînd prețioase precizări legate de circulația monedei dacice, grecești, romane și bizantine. Alte comunicări s-au referit la monedele medievale românești și la importanța economico-socială a tezaurilor monetare din aceeași epocă, precum și la unele probleme ale numismatice și medalistice moderne și contemporane.

S-a subliniat faptul că de-a lungul celor patru decenii care au trecut de la marele eveniment istoric de la 23 August 1944 știința numismatică românească, bazată pe o nouă orientare și metodă de cercetare, a înregistrat progrese remarcabile, dovedindu-se prin rezultatele obținute unul din izvoarele importante ale cunoașterii istoriei noastre naționale. Prin numeroase descoperiri de tezaure monetare care s-au făcut îndeosebi în ultimele decenii, numismatică a contribuit cu valori inestimabile de ordin artistic și istoric la îmbogățirea substanțială a patrimoniului nostru național. Zeel de mil de monede de aur, argint și bronz din toate epocile fac cînte colecțiilor numismatice ale muzeelor din România.

Cu ocazia simpozionului, a fost organizată în holul Muzeului Ōtleniei o expoziție numismatică, la care s-au aplecat la participat muzeul local și principalii colecționari particulari din Craiova, membri ai Societății Numismatice Române. Printre valorile numismatice înfățișate, constînd din monede, medalii și insigne, se numără și un important tezaur compus din monede și obiecte de aur și argint din secolul XIV, descoperit recent la Schela Cladovei. Expoziția, ca și lucrările simpozionului, au oglindit în mod relevant progresele și preocupările numismatice românești din ultimii 40 ani, bogatele surse documentare pe care cercetările și descoperirile le aduc în slujba studiilor istoriei patriei noastre.

Aurică SMARANDA,
secretar al Societății
Numismatice Române

fost confecționate piesele componente, sau în altă perioadă?

Cum arătam, la Stîncești, strămoșii noștri au creat un sistem de fortificații — Stîncești I și Stîncești II — care, împreună cu alte importante cetăți dacice din Moldova (Cotnari, Moșna etc.), alcătuia o puternică apărare împotriva atacurilor populațiilor de stepă. Cea dintîi dintre aceste cetăți, Stîncești I — întinsă pe o suprafață de 22 hectare — a fost ridicată la sfîrșitul sec. VI î.e.n. și a dăinuit pînă la sfîrșitul sec. III î.e.n. A doua — acoperind 23 hectare — a fost construită în vecinătatea primeia, în sec. IV î.e.n., și a fost abandonată tot la sfîrșitul sec. III î.e.n., sub impac-

doabe de aur nu puteau constitui obiectul unor schimburi comerciale. Ulterior, în timpul invaziei bastarnilor, la sfîrșitul sec. III î.e.n., obiectele au fost ascunse, dar distrugerea cetăților de la Stîncești a făcut ca ele să nu mai fie recuperate de posesorul lor, dăinuind, astfel, pînă în zilele noastre.

Acest singur tezaur de obiecte de aur scitice descoperite pe teritoriul țării noastre nu poate semnifica, desigur, o dominație a sciților asupra geților din Moldova, ci se constituie ca un element în plus în cunoașterea evenimentelor istorice ale acelor vremuri despre care, în afara mărturiilor arheologice, nu avem încă un fel de izvoare scrise.

¹ Magazin istoric, nr. 8/1983.

În exclusivitate
pentru MAGAZIN ISTORIC

LA BITOLIA, UN PORTRET AL LUI RADU CEL MARE

MIROLJUB ZARIC,

R.S.F. Iugoslavia

Printre numeroasele icoane care împodobesc pereții galeriei de la etaj a marii biserici Sf. Dimitrie din Bitolia (R.S. Macedonia), una — recent identificată — a atras atenția, prin valoarea și semnificația sa, atât a publicului, cât mai cu seamă a specialiștilor în istorie și artă. Amintitul lăcaș din Bitolia a fost înălțat în anul 1830, dar trebuie precizat că pe locul său se aflase o veche biserică, închinată, potrivit tradiției, celor Șapte Sfinte Predici. (Precizarea este importantă, deoarece nicăieri pe teritoriul R.S. Macedonia nu se mai află o altă biserică anterioară sec. XIX, care să fie dedicată propovăduirilor slavoni.)

Icoana despre care este vorba provine, probabil, din patrimoniul acestei vechi biserici. Ea a fost pictată pe trei panouri de lemn, care mai întâi au fost special pregătite: prin cioplirea părții din față a scindurii s-a format o ramă lată de 5-7 cm, partea adâncită fiind acoperită cu o plină groasă, pe care a fost întins un strat de grund de ghips. Pictura, executată în tempera, a fost acoperită, pentru protejare, cu un strat de lac.

Cîndva, în sec. XIX (data nu poate fi precizată exact), icoana a fost restaurată de un pictor necunoscut. Potrivit vechii tradiții, acest pictor a lucrat din nou partea din icoană pe care se aflau semăturile autorilor inițiali, motiv pentru care nu cunoaștem numele acestora. Tot restauratorul din veacul trecut a pictat aureolele și îmbrăcămintea personajelor, dar — fapt important de subliniat — nu s-a atins de mâini și de fețe: „Trebuie să atragem atenția — arăta în această privință dr. Kosta Balabanov, directorul general al

Muzeului macedonean din Skopje — asupra faptului că restaurarea a fost făcută de așa manieră încît pictorul să redea coloritul inițial al veșmintelor, căutînd să se conformeze originalului în toate privințele. Fără îndoială că partea din tablou acoperită cu vopsea aurie fusese partea cea mai deteriorată”. (Dealtfel, această manieră de restaurare — păstrînd intacte chipurile personajelor — se constată și la alte icoane medievale din Macedonia, cel mai bun exemplu fiind înconostasul Bunevestiri din biserica Fecioarei Peribleptos, din Ohrida, datînd din sec. XIV și restaurată tot în sec. XIX, de către zugravul de icoane Diche.)

Oricum, icoana din Bitolia se numără printre cele mai bine păstrate piese de acest gen, încît, după ce stratul protector și rețușurile vor fi îndepărtate, ea va constitui una din lucrările capitale ale picturii medievale din Macedonia. Ea înfățișează pe Sf. Maria din Vateped (după cum precizează o inscripție de deasupra capului ei) ținînd în brațe pe pruncul Iisus. Alături de ea, în dreapta, este pictat Sf. Ioan „înaintemergătorul” care i-l prezintă cu brațele întinse pe personajul din stînga.

Chipul acestuia din urmă, de altfel, ne interesează în mod deosebit. Personajul este îmbrăcat în haine bogat împodobite și poartă coroană pe cap. În mâini, ține strîns un sul de hîrtie (testamentul Sf. Maria din Vateped). Deasupra capului său, pe trei rînduri orizontale, este scris un epitaf în limba greacă. În privința acestei inscripții trebuie arătat că ea se afla pe suprafața cu vopsea aurie care a fost rețușată în secolul trecut. Redesenînd literele, restauratorul, care foarte probabil nu

Adevăratul chip al domnitorului

cunoștea limba greacă, a greșit cîteva din ele. În ciuda acestor erori, textul poate fi descrisat însoțit cu ușurință. În traducere, el consemnează: „Prea binecuvîntatul în credința domnului Christos, stăpîn și domnitor al întregii Ungrovlahii, Ioan Radul Voievod și nou cîtor [subl.ns]”.

În sfîrșit, în partea inferioară a icoanei, sub tronul Sf. Maria, se află o altă inscripție, tot în limba greacă, importantă și ea pentru analiza tabloului, care precizează: „Am devenit acum diacon, în anul 7011 [1502], la 28 noiembrie, egumen iupan Neofit”.

De la început trebuie să precizăm că ambele inscripții datează din vremea pictării inițiale a icoanei și că este exclus ca ele să aparțină restauratorului — dovadă fiind greșelile pe care acesta le-a făcut la redesenarea unor litere. O dată stabilit acest lucru, nu ne rămîne decît să precizăm cine anume este personajul care, în noiembrie 1502, a donat unei biserici macedonene această icoană (desigur alături de alte danii) în calitate de „nou cîtor”. Portretul nu poate aparține decît voievodului Țării Românești, Ioan Radul IV cel Mare, care a domnit între anii 1495 și 1508. Radu cel Mare a fost cunoscut în vremea sa ca un domnitor foarte evlavios și un generos cîtor de biserici nu numai în țara sa, dar și în Peninsula Balcanică, în special la Sveta Gora (Sfîntul Munte sau Muntele Athos). De mare însemnătate au fost legăturile sale cu călugărul Nifon, care a devenit în 1484 mitropolit al Salonicului, iar ulterior (între 1486 și 1488 și a doua oară între 1496 și 1498) patriarh al Constantinopol. În 1504 Radu cel Mare l-a chemat pe Nifon în Țara Românească, acordîndu-i protecția voievodală împotriva persecuțiilor la care era supus. Avînd în vedere acest fapt, putem spune că legăturile lui Radu cel Mare cu Peninsula Balcanică, îndeosebi cu Salonicul, Sveta Gora și Constantinopol au fost puternice și de lungă durată.

Descoperirea icoanei din biserica Sf. Dimitrie din Bitolia are o importanță deosebită pentru sublinierea legăturilor dintre voievodul muntean și biserica din Macedonia, aparținătoare de arhiepiscopatul Ohridei, fiind sugestivă pentru relațiile de bună vecinătate și înțrăjitorare dintre țările române și popoarele din Peninsula Balcanică.

În românește de
Anca LĂZĂREANU

În februarie 1969, revista Magazin istoric, a publicat, sub semnătura lui Ștefan Andreescu, un articol — Radu de la Afumați sau Radu cel Mare? — consacrat unuia dintre portretele de voievozi de la biserica mănăstirii Argeșului, a cărui identitate era controversată: Radu de la Afumați? — cum ar fi părut s-o indice prezența soției sale, doamna Ruxandra, între portretele de cîtori, sau Radu cel Mare? — cum o sugera asemănarea cu chipul acestuia din urmă voievod de la mănăstirea Govora, asemănare semnalată cu ani înainte de Nicolae Iorga. Analizînd argumentele pro și contra, aduse în decursul anilor la aceste ipoteze, în final se conchidea că portretul de la Argeș, conservat în prezent la Muzeul de artă al R.S. România, „este o copie a portretului lui Radu cel Mare de la Govora”, în vreme ce portretul lui Radu de la Afumați (existent și el pe vremuri la Argeș) s-ar fi distrus iremediabil cu prilejul lucrărilor de restaurare efectuate la sfîrșitul sec. XIX de către Leconte de Noy.

Stăruia totuși o umbră de îndoială asupra acestei identificări, cu atît mai mult cu cît portretul de la Govora era rodul unei replicări, ceea ce desigur îl atenua autenticitatea. Iată că portretul de pe icoana recent identificată la biserica Sf. Dimitrie din Bitolia aduce precizări noi în elucidarea acestei controverse.

Mai întîi, se cuvine să subliniem că ne aflăm în fața unui portret, singurul autentic în mod cert, al voievodului Radu cel Mare. Epitaful de deasupra capului domnitorului și inscripția de dedesubt, purtînd data de 28 noiembrie 1502, înlătură orice altă identificare. Apoi, desigur, trebuie precizat că icoana a fost pictată în Țara Românească, fiind oferită, odată cu celelalte danii ce au însoțit hrîsoful domnitorului către mănăstirea Vătoped sau către una din cîtitorile din cuprinsul arhiepiscopiei Ohridei, la care Radu cel Mare năzua să se intituleze „nou cîtor”.

Este logic să fie așa, deoarece pe de o parte beneficiarii daniei nu aveau de unde să cunoască la fața locului chipul voievodului, iar pe de altă parte înfățișarea acestuia seamănă în chip evident cu aceea de pe tabloul mural de la Argeș, deci nu a făcut după imaginație. Este vorba nu numai de înfățișarea generală, de pletele revărsate pe umeri și de expresia privirii, ci și de elementele de vestimentație: coroana și, cu micul deosebiri, chiar croiala mantiei, în special la minci, care sînt strimbe, așa cum o cerea probabil moda vremii.

Desigur, sînt și deosebiri. Mai întîi, voievodul de pe icoana de la Bitolia poartă barbă; apoi mantia personalului de la Argeș este simplă, fără ornamentații. Explicatul. Portretul de la Argeș fiind pictat aproape două decenii după moartea lui Radu cel Mare era oarecum firesc ca anumite

detalii de fizionomie sau de vestimentație să se estompeze.

Oricum, pe lîngă faptul că îmbogățește iconografia domnilor români cu un portret autentic al lui Radu cel Mare, cel identificat la Bitolia confirmă că chipul păstrat din vechea pictură murală de la Argeș îl înfățișează pe Radu cel Mare.

Totodată, pe lîngă documentele rămase din vremea sa, care atestă marea sprîjn material și cultural acordat unor lăcașuri din Peninsula Balcanică (Hilandari, Dochiariu, Catluz, Capriolu, Ruscon), icoana prezentată de cercetătorul din R.S.F.

Chipul voievodului așa cum apare pe fresca de la Govora...

...și, în p. 29, portretul voievodului Radu cel Mare așa cum se înfățișază pe icoana recent identificată la Bitolia (R. S. F. Iugoslavia)

Iugoslavia atestă că un ajutor similar a fost acordat și arhiepiscopiei Ohridei sau mănăstirii Vătoped, oferind astfel o imagine în plus a colaborării multiseculare între popoarele din această parte a Europei. Colaborare care, prin sprîjnul permanent acordat de țările române, a constituit un factor important în rezistența națională și culturală a popoarelor balcanice aflate sub dominația otomană.

Gh. DAVID

¹ Menționat de noi cu diverse prilejuri: vezi Magazin istoric, nr. 7/1975, 7,10/1976, 6/1982, 5/1984.

Bojidar Vukovici este unul dintre cei mai interesați și valoroși oameni de cultură ai Muntenegrului secolelor XV-XVI. De profesie tipograf, el părăsește orașul natal, Podgorica (denumirea, până în 1952, a actualului oraș Titograd, capitala Republicii Socialiste Muntenegru), după căderea provinciei sale sub dominație otomană, în 1499, stabilindu-se la Veneția, unde desfășoară o bogată activitate de imprimare. Tipografia sa de acolo devine una dintre cele mai cunoscute și stabile din acea perioadă; până în anul morții sale, 1539, Bojidar Vukovici tipărește numeroase cărți în limba sîrbă, destinate cititorilor din țara sa, aservită și sărăcită. Vreme de 42 ani, cei doi conducători ai atelierului de tipărituri, Bojidar și fiul său Vincenzo, scot lucrări ce pătrund apoi adînc în zonele învecinate, influențînd prezentarea grafică a cărților românești, rusești și grecești, precum și pictura și orfevrăria sîrbească de mai tîrziu.

VUKOVICI —

O RENUMITĂ FAMILIE DE TIPOGRAFI

ANIKA SKOVAN

În prologurile și epilogurile lucrărilor sale, Vukovici își deplînge soarta de fugar, nevoit să trăiască departe de țară. După cum o demonstrează particularitățile gravurilor executate de el, tipograful muntenegrean cunoștea procedeele de topire a literelor practicate de călugărul Macarie, considerat primul tipograf din Balcani, pentru cele șase cărți tipărite între anii 1493 și 1496, și primul tipograf român, pentru trei cărți în sla-

va veche, imprimate în Valahia, între anii 1508 și 1512. Dar, în plus, Vukovici introduce numeroase noutăți în procedeele de lucru, acordînd o atenție specială bogăției elementelor decorative. Mereu cu gîndul la patrie și la a-și face prozeliți în meseria sa pe solul natal, întru prosperitatea culturii sîrbești, el speră să-și poată muta tipografia

În imagine: o tipografie din epocă.

în Muntenegru, regiunea de baștină de pe malul Mării Adriatice. Dorința nu i se împlinește. Numai corpul neînsușit îi este adus la mănăstirea „Mintuitorul” din Starceva Gorica, pe malul lacului Skadar, așa cum a lăsat scris în testament.

Cele două testamente ale lui Bojidar Vukovici, păstrate în Arhivele Statului din Veneția și datînd din 1533 și, respectiv, 1539, conțin numeroase informații despre personalitatea sa, familie și calitățile sale umane, despre problemele care-l preocupau și relevă, totodată, marele său succes în afaceri. După cum își împarte bunurile, ne putem da seama de atașamentul său atît față de Veneția, unde, în afară de avere, a dobîndit și un mare prestigiu, cit și față de locul său natal, pe care nu l-a uitat niciodată.

Pe tot timpul refugului său, Bojidar înțreține strînse legături cu diverse școli de copişti de pe lîngă lăcașuri de cultură sîrbești, care au conservat pînă astăzi lucrările sale. Cutremurul de la 15 aprilie 1979, care a afectat Muntenegru, a scos la iveală printre ruinele mănăstirilor de pe malul lacului Skadar și alte cărți tipărite de el la Veneția, necunoscute pînă acum, care au intrat în patrimoniul culturii sîrbești.

În orașul dogilor, Vukovici desfășoară și o intensă activitate comercială, sub numele Della Vechia, nume purtat și de fratele său, Nikola, și de fiul său, Vincenzo. Bojidar se asociază cu familia venețiană Della Vechia, a soției sale, avîndu-l partener de negoț pe fratele ei, Gaspar. În toate documentele oficiale, cei trei membri ai familiei care se ocupă de afaceri sînt denumiți Della Vechia, dar cărțile din tipografia lor sînt tipărite sub numele de Vukovici. Dealtfel, în prefața unei *Psaltiri* din 1546, fiul său scrie: „Vicenco Vukovici, numit în latină dela Vechia”. Vukovici comercializează stofe englezești, deține o navă de transport cu care aprovizionează insula Rhodos, unde ocupă și importante funcții administrative.

La Muzeul național din Belgrad, se păstrează o icoană provenind din Veneția, pe spatele căreia scrie că în martie 1520 Bojidar Vukovici din Duklja (vechea denumire a Muntenegrului), orașul Podgorica, a cumpărat, la sosirea sa la Veneția, această icoană, deoarece constatase că, din cauza jafului turcesc, numărul icoanelor scăzuse. Icoana a fost plătită cu aur și cumpărată la mănăstirea „Sfîntul Francisc”. Lîngă text apare blazonul lui Bojidar, conferit acestuia, ca titlu de noblețe, de către împăratul Carol Quintul.

Și din arhivele Veneției aflăm date importante referitoare la Bojidar Vukovici, mai precis, la Dionisio della Vechia, numele sub care era cunoscut. El se bucura de multă cinste în lumea timpului. În 1536, a avut onoarea ca, între numeroșii greci și sîrbi de vază aflați la Veneția, să fie ales gastaldo (președinte) al Confreriei grecilor din oraș și administrator al bunurilor acestora. Întemeiat în epoca bizantină, Confreria grecilor întrunea și sîrbi refugiați care, fraternizînd cu grecii, aflați și ei departe de patrie, trăiau la Veneția într-un soi de simbioză culturală și religioasă.

Se pare că, pe lîngă toate aceste activități, Vukovici a avut și însărcinări diplomatice pe lîngă Confreria grecilor de la Veneția. El colaborase cu reprezentanții ai lui Carol Quintul, pe care îi cunoscuse la Veneția, înobilarea de către împărat fiind o dovadă a recunoștinței imperiale față de meritele sale. În acest sens, amintim și o menționare a sa, datînd din 1529, sub titlul de „secretario nomine Dionysio dito Bosydar della Vechia”, care proba serviciile diplomatice ale lui Bojidar. Cunoscind îndeaproape situația din Balcani și numeroase personalități influente, Bojidar părea omul predestinat misiunilor diplomatice. Aceste enigmatice misiuni explică lungile sale absențe din Veneția, perioadele de ani de-a rîndul cînd tipografia nu lucra.

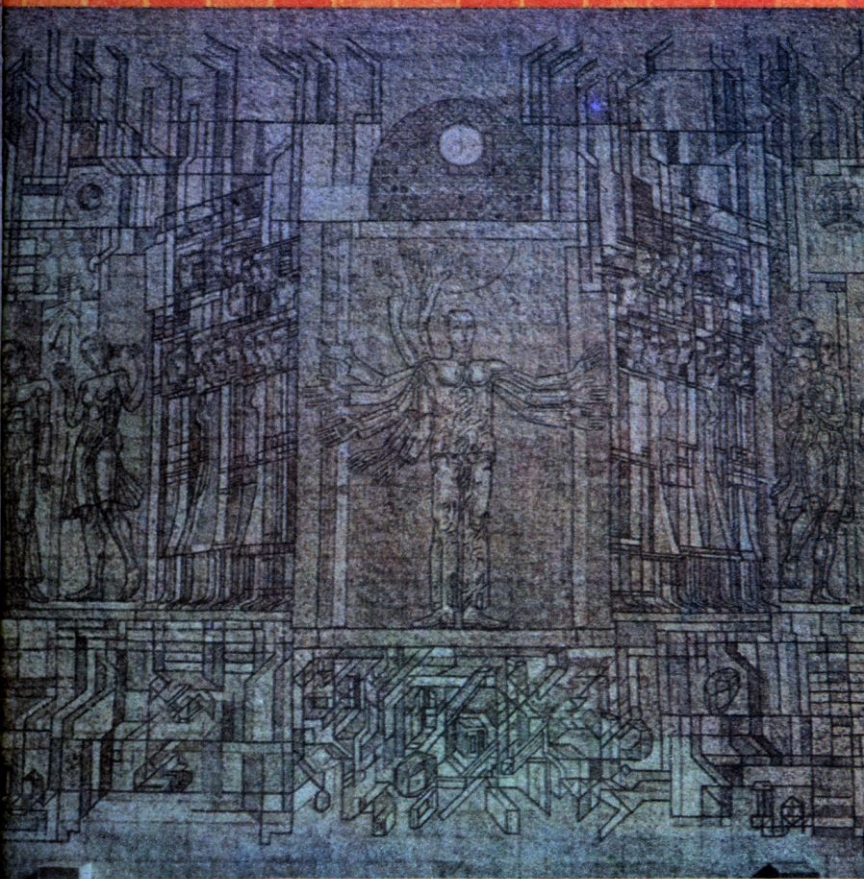
PLANSELE NOASTRE

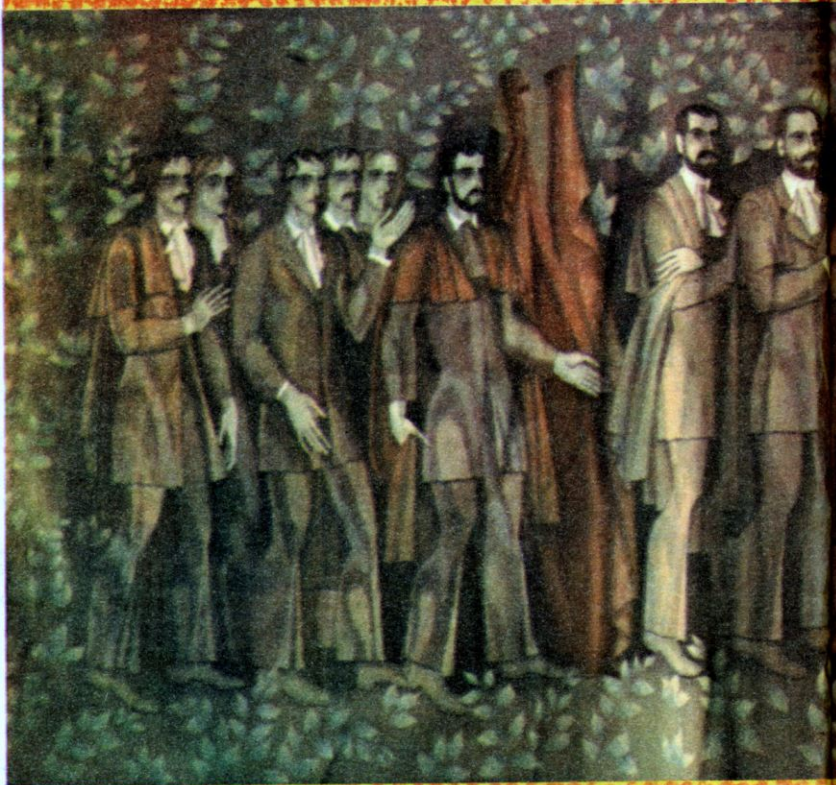
① Sensurile și implicațiile profunde ale politicii Partidului Comunist Român de industrializare socialistă a țării — operă grandioasă ce pune în lumină nesecatele capacități de creație ale poporului nostru — si-au găsit numeroase expresii în opera artiștilor plastici. Mozaicul din imagine, intitulat *Eroismul clasei muncitoare în opera de industrializare a țării*, poartă semnăturile lui Vasile Celmare, Viorel Mărginean și Ovidiu Pastina

②③ Poporul nostru vede în Partidul Comunist Român reprezentantul fidel al intereselor sale fundamentale, centrul vital al națiunii noastre socialiste. Congresul XIII al P.C.R., București 19-23 noiembrie 1984, va adopta Directivele cu privire la planul unic de dezvoltare economică-socială a României pe perioada 1986-1990 și orientările pînă în anul 2000. Moștenitor al celor mai înaintate tradiții de luptă revoluționară ale clasei muncitoare, tărînimii, intelectualității, P.C.R. a fost investit de istorie cu nobila misiune de a da chip real celor mai înaintate idealuri ale societăților din veacul trecut.

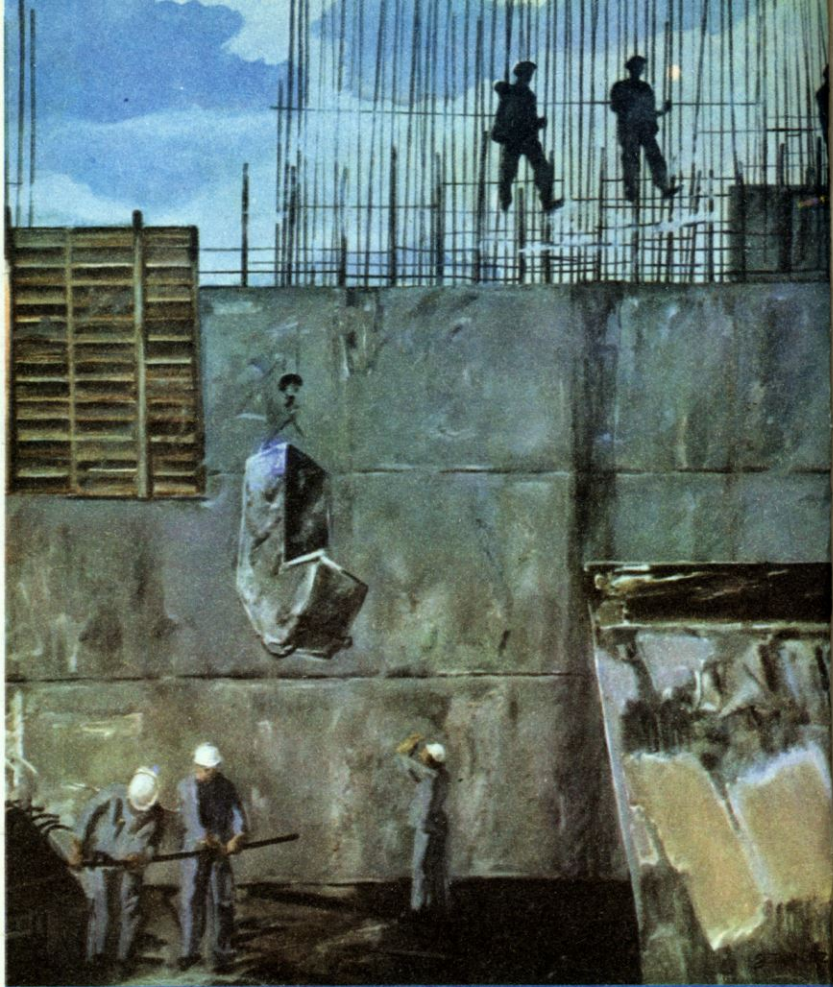
Lucrarea picturului Dimitrie Grigoraș este consacrată Congresului din 1893 prin care partidul revoluționar al clasei muncitoare se afirma puternic în arena politică a țării

④ În rîndul marilor ctitorii ale „Epocii Ceaușescu”, Canalul Dunăre-Marea Neagră este o mărturie vie a forței și capacității creatoare a poporului român, a generației de azi, generația revoluției și construcției socialiste. *Lucrarea Brigadierii la ecluza Agigea*, a picturului Vladimir Șetran, este închinată eroismului miilor și miilor de constructori ai Magistralei Albăstre (Congresul XIII al Partidului Comunist Român, p. 2)

AMINTIRI CONTIMPORANE (III)

V. A. URECHIĂ

La 4 Iulie 1864, profesorul universitar și istoricul V.A. Urechia¹ a fost numit director în Ministerul cultelor și instrucțiunii publice. Unirea Principatelor, la realizarea căreia contribuise printr-o susținută activitate publicistică, desfășurată atât în țară cât și la Paris, îl deschisese drumul spre cariera politică. Drum pe care savantul nu-l va urma, el dedicându-se activității științifice, profesoratului și, îndeosebi, multipletelor acțiuni pe care le-a inițiat și condus în sprijinul luptei românilor transilvăneni de unire cu patria română.

Publicăm — în continuarea celor din nr.9 și 10/1984 — noi fragmente din evocările memorialistice ale lui V.A. Urechia, așa cum au apărut în ziarul Apărarea națională din anii 1900-1901. Ele readuc în fața cititorului noi fapte, întâmplări, personaje, din lumea politică și științifică românească din a doua jumătate a veacului trecut. Sînt, de altfel, ultimele pagini redactate de Urechia și publicate în timpul vieții sale.

Printre acestea și cîteva închinat lui B.P. Hasdeu².

Legăturile dintre cei doi istorici datează de prin 1860. Ele au evoluat sinuos, de la simpatie și prețuire, la răceală și dispută. Dincolo de aceste asperități, li unea credința în valorile naționale, în justețea luptei pen-

tru realizarea unității statale, munca neîntreruptă pentru dezvoltarea culturală a patriei. În 1901, la dispariția lui V.A. Urechia, B.P. Hasdeu a rostit o emoționantă evocare în aula Academiei române. „Pornirea firească a lui Urechia — arăta cel care, în urmă cu patru decenii, fusese prezentat cu căldură de Urechia în revista sa Ateneul român, — nu era spre cugetare, ci spre acțiune, neîntreruptă acțiune, o forță gigantică de acțiune pe aceeași întinsă sferă a naționalității române în toate raporturile ei... dar om de știință n-a fost în

înțelesul riguros al cuvîntului; prea puțin artist în literatură, prea îl dezgusta activitatea, prea îl obosea recea și înceata metodă. Ca agitator însă, pentru mărirea și binele neamului românesc, Urechia a fost subtil, nimenea nu va putea să-l întunece în istoria națională, în care el va rămîne ca un arhanghel al entuziasmului în memoria tuturor românilor“.

La fel ca și în cazul fragmentelor publicate în numerele anterioare, în transcrierea paginilor ce urmează din evocările memorialistice ale lui V.A. Urechia, am respectat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului. Explicațiile în paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat întreruperile de text prin trei puncte. Datele sînt pe stil veci.

Ioan LĂCUSTĂ

La 4 august 1864 sosii la București spre a-mi ocupa postul de secretar general.

Prima vizită ce făcui fu la Kogălniceanu, care sedea într-o casă din strada Poetului, sub dealul Mitropoliei. Casa comunica cu Mitropolia printr-o porțiță în fundul grădinei, prin care, cum spunea opozițiunea, Kogălniceanu s-ar fi întors acasă de la Mitro-

polie cu capul gol, după ce pronunțase [la 2 mai 1864] dizolvarea Adunării, în mijlocul strigătelor și al protestelor „dizolvaților“ care erau scoși de armată din sala ședințelor³.

³ La 2 mai 1864, A.I. Cuza a decretat dizolvarea Adunării Elective a României, care se opunea legiferării reformei agrare, reformei electorale și celorlalte reforme preconizate de domnitor și guvern. Este așa-numita „lovitură de stat de la 2 mai“.

De multe ori mi-am propus să organizez o societate care să aibă de scop de a însemna cu lespezi de marmură casele și locurile care au vreo legătură cu istoria noastră politică ori culturală.

Kogălniceanu mă primi cu bunăvoință sa obișnuită. Vechiul meu amic și învățător politic era covârșit de muncă, căci trebuia în scurtul timp al dictatoriatului lui Cuza să

¹ Magazin istoric, nr. 8/1980, 10/1981; 3/1979.

înzestreze cu legi toate instituțiile țării.

— Pune-te pe lucru, dragă Urechă, îmi zise Kogălniceanu. Kretulescu¹ e om cult, te va înțelege și te va asculta. Consiliul de stat, înființat prin noul statut de la 2 mai, are chemarea să facă legi pentru școli. Vezi de aproape proiectele și ține-mă în curent cu ce se face și în această privință.

O altă lucrare a mea din 1864 fu organizarea muzeului de anticități. Se adunaseră, pare-mi-se prin regretatul Odobescu și diverse comisii, multe obiecte antice de pe la mănăstiri. Ele stăteau în lăzi, în pivnițele ministerului. În casa de fier a casierului Lambru Vasilescu era închis tezaurul de la Pietroasa, populara Cloșcă cu pui. Generalul Mavros² făcuse statului donațiune de bogata sa colecțiune de anticități și de pietre cu inscripțiuni culese de pe ambele laturi ale Dunării. Văzând aceste depozite, am stăruit și nu mi-a fost greu să obțin de la patriotismul lui Kretulescu aprobarea unui mic regulament ce întocmii pentru înființarea unui comitet arheologic, compus din Alexandru Odobescu, A.T. Laurian, sub președinția generalului N. Mavros.

În 25 noiembrie 1864 fui numit și eu membru al celui comitet arheologic. Trei zile apoi, ținurăm o primă ședință în care se luă diverse deciziuni pe care aveam să le execut eu. Am așezat eu însumi toate obiectele care existau pe atunci pentru muzeu, așa că pot avea pretențiunea de a zice că am fost primul organizator al muzeului care apoi se deschise cu un decret domnesc și se înființă o carte de marmură în care se gravă numele primilor donatori.

1867. Marele act care³ va face gloria ministrului Dimitrie Brătianu [în acel an,

¹ Nicolae Kretulescu (Kretzulescu, 1812-1900), medic și om politic român; președinte de consiliu de mai multe ori (1859, '62-1863, 1865-1866); în 1864 e ministru de culte și justiție, în cabinetul format la 19 iulie același an, sub președinția lui Mihail Kogălniceanu.

² Nicolae Mavros (c. 1782-1868), general, grec de origine, născut în România; a fost secretarul intim al domnului Țării Românești Alexandru Sutu.

ministru al cultelor și lucrărilor publice] este că a izbutit în 1867 să realizeze acel ideal ce urmăream încă din 1864: inaugurarea „Societății literare” — care mai apoi își dete finalmente titlul de Academia română³.

Cine, din cei care au asistat la această inaugurare, poate uita splendoarea serbării, entuziasmul nedescrisibil cu care, la rondul al II-lea de la Șosea, într-un pavilion ad-hoc ridicat și împodobit cu drapele și flori au fost primiți membrii ardeleni care aveau să ia parte în sinul noii societăți. Tot Bucureștiul cult era adunat acolo.

„Acel mare Eliad...”

Prin o alocuțiune caldă am felicitat pe noii sosiți. Figura trumoasă a bătrânului Timotei Cipariu cu deosebire atrăgea privirile imensei mulțimi. În trăsuri deschise, cu cite patru cai, urmați de sute de trăsuri, constituind un mare cortaj, ilustrii frați din Ardeal fură conduși în oraș.

A doua zi la Ateneu avea să se facă inaugurarea prin dezvelirea bustului de marmură a lui Zappa⁴, pe atunci cel mai important donator al asociațiunii.

³ Magazin istoric, nr. 3/1974.

⁴ Evangheliu Zappa (1800-1865), om de afaceri de origine grec, stabilit la București; foarte bogat, a făcut importante donații așezămintelor culturale, școlare etc.

Imensa sală a Ateneului era decorată în mod extraordinar. Pe estrada rezervată guvernului și membrilor societății filfiau drapelele tuturor provinciilor române, împodobind scuturi cu armoriile respective. Ghirlande de flori, atîrînd din imensul plafon, transformau sala într-un splendid coș cu flori.

Veneratul arhimandrit Cipariu fu primit cu nesfîrșite aplauze. El era îmbrăcat în reverenda neamului său. Alexandru Roman⁵ purta costum medieval. Noi toți ceilalți eram în haine negre. Sala gemea de mulțimea lumii celei mai alese.

Serbarea o deschise imnuri vocale, după care urmă entuziasmul discurs al ministrului Dimitrie Brătianu, al meu pentru inaugurarea bustului lui Zappa și alocuțiunea mult aplaudată a lui Cipariu.

Politica nu m-a absorbit niciodată. Nu i-am consacrat toate forțele mele intelectuale. În anul 1869 totuși am colaborat la jurnalul *Adunarea națională*⁶. Sub inspirațiunea marelui meu amic Kogălniceanu am scris la acest ziar diverse articole politice și de polemică.

⁵ Alexandru Roman (1826-1897), luptător pentru drepturile naționale ale românilor transilvăneni; profesor la Universitatea din Pesta.

⁶ Ziar apărut la 11 mai 1869 sub conducerea lui V.A. Urechă și a institutorului T. Pascal și la care a colaborat M. Kogălniceanu.

În colecția ziarului de la Biblioteca Academiei, se află atașată și următoarea notă manuscrisă, înedită, a lui V.A. Urechă: „*Adunarea națională* are de directori pe d. T. Pascal, fost institutor la Turnu Măgurele și pe V. A. Urechă. Evident că gospodăria jurnalului o ținea mai mult Pascal. Inspirator al jurnalului fu însă Mihail Kogălniceanu. Articolul-program scris de V.A. Urechă a fost revăzut de Kogălniceanu. De la acest mare bărbat de stat sînt publicate citiva articole anonime [pe care Urechă, venind în ajutorul cercetătorului de peste timp, le-a marcat cu inițialele M.K., după cum în creion scris de el le-a semnalat, în creion albastru, cu inițialele sale].

V.A. Urechă obligat a călători adese și pe multe luni absentind din București, ziarul rămase numai sub T. Pascal. Văzînd la întoarcere că *Adunarea națională* greșise calea [intrase în polemică cu C.A. Rosetti] V.A. Urechă s-a retras de la ea și a fondat singur *Informațiunile bucureștene* la sfîrșitul anului 1869. Totuși *Adunarea națională*, începută la 10 mai 1869, continuă a apare pînă la 27 ianuar 1870”.

În luna lui august am călătorit în nordul Europei și m-am dus la Copenhaga, la congresul preistoric, la care am luat parte împreună cu neuitatul Alexandru Odobescu. Am făcut o comunicare asupra silexurilor găsite pe malul Siretului în Moldova, care mi s-a părut că a interesat pe congresiști. Prețioase cunoștințe făcui la acea ocaziune cu învățați din toată lumea. Cu unii din ei am rămas în corespondență până astăzi. Dintre aceștia care sînt în viață, voi cita pe Capellini, rectorul Universității din Bologna, de atunci amic bun al românilor. Alexandru Odobescu, de care se mirau congresiștii cum de putuse fi ministru la vîrsta la care era pe atunci, făcu o comunicațiune foarte interesantă asupra silexurilor găsite în Țara Românească de Cezar Bolliac, astăzi în posesiunea muzeului nostru de arheologie.

Cu deosebire interesantă a fost excursiunea la Elsenör, unde, pe terasa în care legenda pune mormîntul lui Hamlet, ni s-a servit un banchet somptuos. La această ocaziune s-au ridicat toasturi de fiecare grup național, în limba proprie. Pentru înțiași dată în Danemarca răsună limba românească. Toastul meu, mărturisesc păcatul, l-am cam latinizat, așa că fu înțeles de toți invitații¹.

¹ În ziarul *Adunarea națională*, din septembrie 1869, V.A. Urechilă a publicat trei relatări asupra congresului de la Copenhaga. Astfel, la 4 septembrie 1869, istoricul consemna referitor la deschiderea lucrărilor acestei reuniuni internaționale: „Aula Universității a fost pusă la dispozițiunea congresului. Ea era decorată cu trofee de drapelule tuturor popoarelor care luară parte la congres. Ce simțiri de orgoliu și speranțe nu pusă în inima noastră privirea triecolorului român fluturînd alături de al celor mai mari națiuni! Da, trăsește România!”

Călătoria în străinătate i-a prilejuit totodată și vizite de documentare în unele mari muzee. Astfel, din Dresda, scria într-o corespondență publicată la 18 septembrie 1869 în *Adunarea națională*: „Ieri am avut fericirea de-a saluta, cu o emoțiune ce fiecare din lectorii vor împărtăși, un drapel românesc din 1683.”

La muzeul istoric din această capitală — precizează savantul — se află depuse mai multe trofee de arme rămase în minile lui Sobieski după bătăia cu turcii și românii la asediul Vienei². Cu ajutorul ghidului, Urechilă descoperi în acest muzeu „o relicvă sfîntă din un drapel românesc. M-am descoperit și cu o lacrimă în

Reintors în țară, mă îmbolnăvii de boala ce doctorii o puseseră la modă în toamna acestui an. În același timp cînd eu eram bolnav în apartamentul din fața Pasagiului Român, de aceeași boală pătimea și amicul meu, pictorul N. Grigorescu, îngrijit de familia mea.

Grigorescu se întorsese de citva timp din Franța dar pe

Tezaurul de la Pietroasa — căruia „neuitatul Alexandru Odobescu” (jos) i-a închinat o complexă monografie istorico-arheologică — expus în pavilionul românesc din cadrul Expoziției Universale (Paris, 1867)

ochi am sărutat acel drapel, sub care căzură, vai!, pentru o cauză străină, atîția briați filii ai Daciei noastre. Ceea ce a rămas din drapel e o pinză ferenită, care în partea cea mai întreagă poate avea o lățime de unul și jumătate cot și pe atîta lungime. Această pinză e de in de țară în două lîțe, așa cum se află și azi pinzeturile muntene. Nu știu ce reprezenta pinza aceasta pe partea cu care actualmente este lipită de pinza ce face fundul acestui cutii cadru (în care se afla depusă). Pe partea vizibilă se descoperă un Christ șezînd pe tron cu o carte deschisă pe brațe în care se află text slav. De-o parte și de alta a tronului se aflau inscripțiuni belice (războinice), între stele în culorile naționale poate, judecînd după o stea care se cunoaște mai bine și care este în culorile albastre și roșu. La stînga privitorului, pinza este mai bine conservată și se

poate citi cu deșulă înlesnire o cavalerescă și frumoasă inscripțiune, în litere chirilice, caractere din secolul al XVII-lea. Această inscripțiune costă [constă] din două siruri. Pe sirul întîi se citește *Vitejia diareapt*. Apoi vine la mijloc o stea și apoi al doilea sir *Să birutască. Și iarăși o stea în culorile roșii și albastre.*

Vitejia dreaptă să biruiască!
Sublim, cavalerese strigăt de reșbelu al străbunilor noștri, chiar cînd vitejia nu le aducea nici un serviciu propriu. Străbunii erau direpți pînă și în lupta cu neamicii țării.”

Cu același prilej, Urechilă a descoperit și a semnalat (*Adunarea națională*, 21 septembrie 1869), un dicționar românesc (*Vocabularium Valachicum*) aflat în colecțiile Bibliotecii regale din Copenhaga, lucrare din sec. XVIII.

atunci puțini, dacă deloc, erau românii care aveau gustul de a-și împodobi salcanele cu pinze artistice. Deabia Theodor Aman izbutea să atragă atențiunea societății prin picturile de ale lui. Grigorescu lucra și încă publicul cel mare nu-l cunoștea valoarea. Modest pînă la exagerare, el nu vroia să expună la ferestrele vreunui magazin vreuna din pinzele sale. După stăruințele noastre, expune în fine un minunat tabel [tablou] „Fata din flori”.

Publicul, nedepins a privi tablouri la ferestrele prăvăliilor, trecea neabgător de seamă pe lângă capodopera artistului. Cu familia mea și Cindescu și Velescu, regulat, de două și de trei ori pe zi, făceam grup la fereastra unde era expusă pinza și, în glas mare, care de care ne extaziam asupra frumuseții tabloului. Grupul nostru era mărit de toți trecătorii care ciuleau urechile să auză comentariile noastre asupra operei. Astfel faima operii lui Grigorescu se lăți și, peste puține zile, „Fata din flori” deveni proprietatea unui bărbat de gust și cult, d. Const. Boerescu, actualul președinte al Senatului.

1870. O iarnă grea cu troiene, cum nu se văzuse de mult, amărise și pe bieții oameni de la sate. Ministerul de finanțe nu putea plăti mandatele. Dările se încasau greu de tot. Nemulțumirea țării se manifesta cam pretutindenea. La Turnu Severin, ca semn de această nemulțumire, Alex. Cuza, fostul domn, era ales în 1870 deputat la Colegiului IV, mandat ce el avu patriotismul de a nu-l primi, deși-i venea de la țărani.

Tinguirile jalnice ce răzbeau la auzul nostru ale românilor de peste munți ne iritau zilnic. Nu era departe ziua cînd, adunați într-un cerc mai mulți dintre noi am decis să trimitem în Ardeal un misionar al nostru să vadă ce este de

făcut pentru ajutorarea fraților noștri nefericiți. D. Al. Candiano — acum [în 1901] brav general, acoperit de glorie la Plevna — primi această misiune. Din toate pungile noastre abia puturăm încropi cîteva galbeni cu care trimisul nostru să meargă peste munți. Și nu gîndeam noi că același domn, al nostru, va face în august buclucul cu *republica* de la Ploiești².

La mănăstirea Putna se făcu în august 1870 desmormintarea osemintelor marelui erou Ștefan Vodă, în fața unei imense adunări de români, între care și M. Kogălniceanu. Eu am bătut, cu dîm neajunsul pungi mele, o medalie comemorativă în bronz, care am trimis-o la Putna prin bunul meu amic și magistrul Kogălniceanu. Serbarea pioasă de la Putna a dat ocaziune la mai multe scrieri în versuri. Se zice că s-ar fi găsit în mormînt Coroana Moldovei, ceea ce nu era adevărat.

Primăvara anului 1872 aduce națiunii române un mare doliu: Ioan Eliad [Heliade Rădulescu] moare. Intellectualmente el nu mai era deja de cîtva timp acel mare Eliad al anilor 1848. Totuși, ce fericit eram de a-l vedea între noi, de a-l primi adesea în casa mea, de lângă Pasagiul Român. În cei din urmă ani ai vieții lui, Eliade se încercă să facă o conferință la Ateheu. Fu primit cu vii aplauze de public, dar cei care cunoșteau vechea lui valoare simțeau cu regret scăderea lui intelectuală. La 7 mai 1872 duserăm la ultima lui locuință, la biserica Mavrogheni, pe Eliade, pe marele bărbat, părinte al literaturii române cum i se zice și pînă astăzi și poafe nu fără cuvînt.

În ianuarie 1872, Societatea Academică Română, prin delegațiunea ei compusă din Laurian, P. Poenaru, Maxim și V.A. Urechia, deschide abonament la publicațiunea dicționarului limbii române. Nu aprobam cu

această lucrare, dar ca membru al delegațiunii trebuia să semnez. În noua sesiune plenară a Societății Academice din 1872, N. Krețulescu este ales președinte, iar V.A. Urechia secretar general.

Am făcut cunoștință cu B.P. Hasdeu ocazional, [la Iași], în librăria Petrini-Codrescu, în strada Goliei. Fără să se laude că aduce „metode noi”, Hasdeu în adevăr introducea în cercetările istorice metode și vederi de la care, afirm cu toată convingerea mea, am avut de învățat noi toți, contemporanii lui.

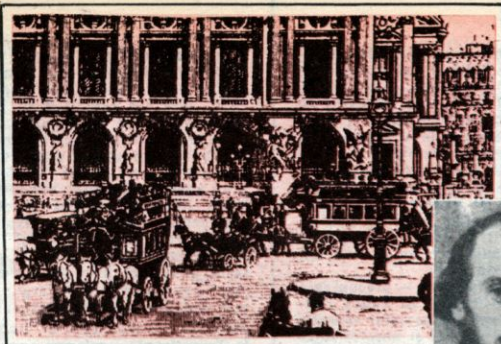
Eu am înțeles că nu era tocmai de obezitate bolnavă punga, i-am creat o ocupațiune de profesor de istoria românilor la preparanda de învățători de la Trei Ierarhi, alături cu Grigore Cobălcescu, care avea să se ocupe cu partea științifică a programei. Mai apoi Hasdeu primi sarcina suplînirii catedrei de istorie univîersală de la liceul din Iași.

La liceu, în loc de-a face curs de istorie, vorbi băieților, admirabil, de teatrul lui Shakespeare. La examenele anuale școlari știau multe și frumoase lucruri, dar din istoria univîersală...

În urmă sau sincronistic cu profesoratul — bine nu-mi amintesc — Hasdeu publică o *Foieț de storie* (nu de istorie), transformată apoi în revista *Din Moldova*.³ Mult am regretat lupta ce învățatul coleg încinse în *Foieța* sa contra celor mai mari bărbați ai culturii naționale din Transilvania, Șincai, Micul, Laurian etc., acuzîndu-i de ignoranță pe teza: „Pierit-au dacii?” Evident și cu drept cuvînt că noul, pe atunci, istoric, afirma nepierirea dacilor.

² În 1859, B.P. Hasdeu a scos la Iași *Foate de istoria română* (4 numere), continuată în martie-iulie 1860 de *Foieța de istorie și literatură*. În 1862-1863, B.P. Hasdeu a scos, tot la Iași, *Din Moldova*, publicație bilunară care, de la nr. 10/1863 și-a schimbat titlul în *Lumina*.

^{1,2} *Magazin istoric*, nr. 2/1967; 9/1972.

1850: CÂNTAREA ROMÂNIEI

la Paris și la Sibiu

CORNELIA BODEA

„Fostul maior al miliției valahe, Brătianu, al cărui pașaport îl indică fiind negustor, s-a făcut suspect, pe timpul șederii sale în Sibiu, prin corespondența sa susținută cu Parisul. În consecință, m-am văzut silit să-l supraveghez corespondența, punind în mod confidențial la curent pe directorul Poștei cezaro-crăiești din localitate...”

Cu aceste cuvinte, feldmareșalul baron Wohlgemuth, guvernatorul civil și militar al

Transilvaniei, semnala, la 26 ianuarie 1851, Cabinetului de la Viena și, în mod special, ministrul de interne, activitatea revoluționară desfășurată de I.C. Brătianu la Sibiu.

Raportul acesta este o piesă concludentă la

În imagini: pașoptiștii au luptat, în continuare, în țară întreagă și în afara ei, pentru unitatea și independența tuturor românilor. O activitate prodigioasă a desfășurat N. Bălcescu, la Paris (imaginea de sus) și I.C. Brătianu, la Sibiu, prin dubla tipărire a Cântării României, în 1850.

dosarul cercetării istorice privind odiseea tipăririi la mijlocul secolului trecut a poemului Cântarea României, lucrare ce a constituit de mai mult de 100 ani un subiect dezbătut cu predeile în cercurile teoreticienilor și criticilor literari. O documentație arhivalică¹ și mai aproape de cercetarea faptelor o readuce în domeniul istoricilor. Este vorba despre împrejurările care — în febrilitatea pregătirilor unei noi revoluții ce se credea iminentă pe plan european — au condus la dubla tipărire conspirativă a Cântării, în 1850, la Paris și la Sibiu, și la consecințele care au derivat din descoperirea faptului în sine.

După 1848, revoluția care — preconizată în spirit mazzinian — trebuia să aducă ridicarea simfonă și sincronă a popoarelor asuprite ale Europei împotriva tiraniei și absolutismului, în viziunea românească era în primul rând o revoluție națională, o luptă pentru unitatea și independența tuturor românilor într-o Românie mare, puternică și nedespărțită. Pentru țelul major al unității naționale, emigrații

„Domnule... remite această broșurică”

Unul dintre exemplele acestor pregătiri, din anii 1850-1851, care inițiate pe pământ transilvan au ridicat comunitatea de țel și interese revoluționare la expresii superlativ pe plan național și general european, se leagă direct de activitatea grupului organizat în jurul *Comisiei de propagandă* de la Paris și de trimisul ei special în Transilvania, *Ion C. Brătianu*.

I. C. Brătianu a izbutit să activeze la Sibiu, în taină, și să mențină, totodată, contacte nemijlocite cu cei de dincoace de Carpați în pofida vigilenței organelor civile și militare habsburgice timp de aproape șase luni de zile.

Venise (la 5 august 1850) pentru o lună și, vom vedea de ce, a rămas o jumătate de an. Șederea lui prelungită la Sibiu și corespondența stăruitoare cu Parisul apucaseră să dea loc unor suspiciuni; alarma în jurul său s-a dezlănțuit însă numai după ce în corespondența lui cu Parisul s-au descoperit două exemplare din *Cântarea României*. Averizat, Brătianu izbutise să

români au îmbrățișat ideea revoluției generale europene, alăturându-i-se din 1848. Programatic, poziția lor a fost precizată în august 1850, cind s-a constituit la Paris Comitetul sau Comisia de propagandă a ideilor curat românești, sub conducerea lui N. Bălcescu, a lui Vasile Mălinescu și a lui Dumitru Brătianu. Concomitent s-a reușit înmănușarea unui grup omogen² în jurul revistei *România viitoare*. Revoluția a fost proclamată singura cale pentru realizarea României unitare. Pregătirea ei a fost dirijată și intensificată, în țara întreagă, ca și în afara ei, prin propagandă scrisă și vorbită, prin emisari speciali, prin acțiuni conspirative mai largi. Puncte de reazem și de iradiere panromânească au fost cenzurate însă cu precădere în Transilvania. Acolo, în Transilvania, eroismul popular și sacrificiul în vieți și bunuri dovedite cu prisosință în războiul abia stins, dar nerăsplătite, măriseră îndrăjirea generală. Intelectualitate și popor au reacționat deopotrivă.

iasă la timp din raza primejdioasă a urmăririi poliției habsburgice. Reușise să plece legal din Sibiu, la 23 ianuarie 1851; și tot legal și-a continuat întoarcerea la Paris, după un popas de o săptămână la Viena.

Reconstituirea activității sale subversive s-a făcut astfel de autorități pornindu-se pe firul apei de la vărsare spre izvor. Așa vom proceda și noi. O greutate în cazul nostru este pricinuită de nemaigăsirea exemplarelor împinicate din *Cântarea României*. În schimb posibilitățile noastre de verificare și de reconstituire a cazului sînt mai multe.

La 20 ianuarie 1851, deci, directorul poștal înaintase guvernatorului Wohlgemuth două scrisori: una, sosită de la Paris, pentru maiorul Brătianu; a doua, expediată de Brătianu, pe adresa „Monsieur A. Frank Libraire, 69 rue Richelieu à Paris”. Prima scrisoare conținea o copie, considerată inofensivă, dintr-un ziar parizian (*La République*, din 10 ianuarie), și ca atare a fost transmisă destinatarului. În cea de-a doua însă, adică în scrisoarea destinată de Brătianu pentru Paris, s-au găsit două broșurele, în limba română, cu titlul care redat în limba raportului era *Gesânze Româniens* — ceea ce pe românește se traduce cu *Cântări României*. Locul și data de apariție indicau Parisul și luna octombrie 1850. În plic mai era o foită (în limba franceză)

cu următoarea însemnare: „Domnule, aveți amabilitatea de a remite această broșurică d-lui Rosetti”.

O broșură românească, de 46 pagini, format mic, de buzunar, apărută în octombrie 1850 la Paris, se transmitea așadar lui C.A. Rosetti, tot la Paris, în ianuarie 1851; și în două exemplare! Faptul a surprins de la bun început! Textul a fost dat la tradus. Dar nu a fost nevoie și nici timp de așteptat pentru o traducere integrală, ca să se ajungă la concluzia că pentru siguranța statului habsburgic conținutul broșurii era foarte dăunător și primejdios.

„Nu mi-a fost posibil — scrie guvernatorul Wohlgemuth în același raport de la 26 ianuarie 1851 — să obțin o traducere completă în limba germană a acestei scrieri, în răstimpul acesta. Mă limitez să arăt numai că în broșura aceasta se descrie trecutul poporului român ca fiind independent de alte popoare și stăpînitori, pe cînd azi — gemînd sub mai mulți asupritori și tirani și nefericit fiind — ea are scopul de a ațîța întregul popor spre năzuința comună, de a arunca lanțurile asupririi și a deveni din nou liber și independent.

În mod deosebit se subliniază în această scriere că popoarele din cele patru părți ale lumii, ajunse la conștiința de sine și la certitudinea drep-

¹ Arhivele Imperiale habsburgice de la Viena (Haus Hof- und Staatsarchiv: Haute Police, K.13; Informationsbureau, A Akten, K. 13).

² N. Bălcescu, V. Mălinescu, I. Voinescu II, C. Bălcescu, D. Brătianu, G. Crețianu, D. Bolintineanu.

turilor lor umane, sînt atît de pătrunse de spiritul libertății, încît nimic nu mai poate sta în calea desprinderii și eliberării lor de tiranii și stăpînii de acum. Timpul a sosit, semnul de pe cer ar chema pe români ca, după exemplul străbunilor lor, să-și recucerească prin sabie și vitejie libertatea pierdută”.

Față de un atare conținut, în raport se conchidea că, de vreme ce exemplarele au fost expediate de la Sibiu la Paris, localitatea de apariție indicată pe copertă era cu totul inoportună. Se emitea ipoteza că broșura ar fi putut fi tipărită undeva în Țara Românească, și se preciza că s-au și dat dispoziții de identificare a locului după caracterele tipografice folosite. Totodată, se mai făcea cunoscut că s-au luat toate măsurile pentru împiedicarea răspîndirii altor exemplare; și că s-a scris în acest sens celor doi agenți imperiali, de la Iași și București, precum și guvernatorilor Bucovinei și Voenodinei, și Căpităniile orașului Viena.

Un amănunt prețios: raportul amintea că la 23 ianuarie maiorul Brătianu a apucat să părăsească Sibiuul cu destinația Viena și cu viză pentru Paris, eliberată de Căpitănia orașului din chiar în puternicirea guvernatorului. Se recomanda, în consecință, ca orice mișcare a agitatorului român să fie îndeaproape supravegheată.

Secretul a rămas secret

Raportul lui Wohlgemuth a fost adresat, la Viena, ministrului de interne, dr. Alexander Bach. Sesizarea a stîrnit un febril schimb de rapoarte și adrese, cunoscut fiind interesul deosebit în descoperirea urzelilor revoluționare arătate de forurile cele mai înalte ale administrației habsburgice: deopotrivă, de cancelarul și ministrul de externe, de guvernatorul transilvan, de șefii căpităniilor de poliție, de guvernatorul Bucovinei, de reprezentanții

consulari și diplomatici acreditați în țările limitrofe imperiului. Investigații și urmăriri s-au făcut în toate direcțiile și din toate părțile. S-au cerut și s-au dat referiri despre om și activitatea sa trecută și prezentă. S-au făcut tot felul de sondaje pentru identificarea tipografiei impricinate. Deși unele mai sterile decît altele. O corespondență intensă și plină de amănunte, directe și indirecte mai ales, ca pînă la urmă secretul să rămîină tot secret!

Informații despre I.C. Brătianu — bănuît la început a fi „un partizan vechi al opoziției revoluționare, dar de valențe minore” — sînt aproximative și stereotipe. La soșirea sa la Viena, deși rapoartele de la Sibiu nu ajunseseră încă, i se puseseră în vedere, ce-i drept, că persoane de genul său erau indezirabile și că deci să-și limiteze la cît mai puțin șederea în oraș. S-au semnalat întîlnirile avute cu generalul Magheru, rezident atunci la Viena, și cu „cîțiva” studenți români din capitala imperiului. Dar fără să trezească alte suspiciuni sau să impună investigații suplimentare, speciale. El argumentase că aștepta un mandat de bani de la fratele său din Paris, ca să-și continue drumul. Lăsase impresia că era stingherit de lipsa de bani, și fusese crezut; deși mandatul nu a mai venit. Stîrnisese nedumerire și faptul că avea cu el surprinzător de puțin bagaj. Dar atît! Brătianu invocase lipsa de bani dealtfel și la Sibiu, cînd aștepta așa-zicînd bani din țară de la rude, ca să-și poată înlesni șederea în exil.

Lucrurile s-au mai lămurit oarecum după ce a ajuns la Paris. După ce se primiseră de acolo referințe și rapoarte, și după ce se aflase că în capitala Franței întreținea legături strînse cu conducătorii mai multor emigrații. Cercuirile corifeilor revoluționari îl așteptaseră cu nerăbdare și îi făcuseră o primire deosebită. Se aflase abia atunci, de la Paris, că nici la Viena nu fusese mai puțin activ. Cei „cîțiva” români cu care intrase în contact rețeaua de fapt a fi fost „mai mulți”.

Coroborate între ele, toate acele date aveau să determine pe ministrul de interne, Alexander Bach, să includă „noua descoperire” pe lista celor cărora li se interzicea șederea în apropierea granițelor țării lor; alături deci de Nicolae Bălcescu, Eliade, Chr. Tell, C.A. Rosetti, frații Golesți, generalul Magheru, Costăchiță N. Filipescu.

Autoritățile habsburgice nu au aflat totuși ce se petrecuse în realitate la Sibiu în răstimpul de la 5 august 1850 și pînă la 23 ianuarie 1851. În 1855 abia au avut prilejul să citească în amplul și asprul *Memoriu asupra Imperiului Austriei*, publicat de Brătianu la Paris, convingerile antihabsburgice cu care revoluționarul român se întorsese în 1851 din Transilvania și din lungul și latul multinaționalului imperiu — pe care de altfel a apucat să-l străbată și după aceea în citeva rinduri.

Despre istoria broșurii n-au aflat nimic; nici atunci, nici mai tîrziu.

Nu s-a constatat de pildă — pentru că nici nu s-a bănuît măcar — vreo legătură între textul *Cîntărilor României* și textul *Cîntărilor României* în circulație concomitentă, sub formă editorială diferită...

Or, anticipăm din acest punct revelația finală, spunînd că, poate nici translatorul oficial din cancelaria guvernatorului — translator care în mod necesar nu putea fi decît român — nu va fi vrut sau nu a avut cum să observe că cele 46 pagini ale broșurii, în format mic, de buzunar, cuprîndeau versetele din *Cîntărea României*, apărută în revista *România viitoare* la Paris, în noiembrie 1850. Să nu fi avut în mină revista, în ianuarie 1851? Sau să-l fi pus în confuzie titlul ușor modificat al celor două ediții: *Cîntărilor României* în cazul cîrticelei, *Cîntărea României* în revistă (așa cum a rămas cunoscută pînă astăzi)? Sau să-l fi derutat diferența caracterelor tipografice: literele latine în cazul revistei, slovele chirilice în broșură?

(Va urma)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ DIN AUGUST 1944.

Editura politică, București, 1984, 160 pp., 6,50 lei: comunicările prezentate de către tovarășii Petru Enache, Manea Mănescu, Dumitru Popescu, Gheorghe Rădulescu, Constantin Olteanu, Nicu Ceaușescu, Ion Popescu-Puțuri, Gheorghe Oprea, Ion Ursu, Ioan Totu în cadrul sesiunii științifice naționale dedicate celei de-a 40-a aniversări a glorioșului act istoric din august 1944 (București, 16 august 1984).

● General-colonel dr. Constantin Olteanu, general-locotenent dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Florian Tucă, colonel dr. Vasile Mocanu — **ARMATA ROMÂNĂ ÎN REVOLUȚIA DIN AUGUST 1944.**

Editura politică, București, 1984, 288 pp., 23 lei: pagini eroice din cronică a zilelor de 23-31 august 1944.

● Dr. Ilie Ceaușescu, dr. Florin Constantiniu, dr. Mihail E. Ionescu — **200 DE ZILE MAI DE-VREME.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 220 pp., 20,50 lei: sinteză, bazată pe o vastă bibliografie internă și internațională, în mare parte inedită, consacrată rolului României în scurtarea celui de-al doilea război mondial.

● **ECOLUL INTERNAȚIONAL AL REVOLUȚIEI DIN AUGUST 1944 ȘI AL CONTRIBUȚIEI ROMÂNIEI LA RĂZBOIUL ANTIHITLERIST** (sub egida Comisiei române de istorie militară).

Editura politică, București, 1984, 216 pp., 8,50 lei: 213 mărturii, din declarații oficiale, documente militare și diplomatice, comentarii de presă și radio, articole etc.

● Florin Constantiniu, Mihail E. Ionescu — **AUGUST 1944.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 260 pp., 32 lei: reperele istorice, prezentate sub forma unui dicționar, ale evenimentelor cruciale din urmă cu patru decenii.

● Mihail E. Ionescu — **PUTEREA CUVINTULUI.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, 294 pp., 20,50 lei: propaganda mișcării de rezistență din România (1940-1944).

● Dr. Maria Totu (coordonator), Petre Florea, locotenent-colonel Paul Abrudan — **BĂRBAȚI AI DATOREI. 1848-1849.**

Editura militară, București, 1984, 304 pp., 20 lei: mic dicționar consacrat eroilor revoluției române ridicată la luptă pentru emanciparea socială și națională.

● Sergiu Verona — CURSA ÎNARMĂRIILOR. ARMAMENTE, TEHNOLOGIE, STRATEGIE.

Editura politică, București, 1984, 344 pp., 14 lei: un grav fenomen al contemporaneității analizat cu originalitate, pe baza unei vaste documentații istorice și politice, în implicațiile sale multiple, evidențiindu-se necesitatea vitală a dezarmării.

● Dumitru Mazilu — NATIONAL INDEPENDENCE, ROMANIAN THINKING AND ACTION.

Editura militară, București, 1984, 280 pp., 22 lei: studiu consacrat gândirii și acțiunii românești privind independența națională.

● ALEXANDRU ODOBESCU ȘI CORESPONDENȚII SĂI (ediție de Filofteia Mihai și Rodica Blichș).

Editura Minerva, București, 1984, 392 pp., 22 lei: o parte din scrisorile primite de ilustrul scriitor și arheolog (cele de la Gr. Tocilescu au fost publicate, pentru *Întîia dată*, de Magazin istoric, nr. 6/1980).

● Colonel dr. Vasile Mocanu — ANOTIMPURILE DE FOC ALE OITUZULUI.

Editura militară, București, 272 pp., 11 lei: evocări ale eroismului ostașilor români în luptele din august 1917.

● Constantin Negruzzi — OPERE. VOL. II (ediție critică de Liviu Leonte).

Editura Minerva, București, 1984, 524 pp., 40 lei: scrieri în proză și versuri ale unui dintre luptătorii pentru unitatea culturală românească.

● Gheorghe Buluță, Sultana Craia — MANUSCRISE MINIATE ȘI ORNATE DIN EPOCA LUI MATEI BASARAB.

Editura Meridiane, București, 1984, 84 pp. + 40 ilustrații, 69 lei: un strălucit moment din istoria artei românești, într-o erudită cercetare.

● ISTORIOGRAFIA LITERARĂ ROMÂNEASCĂ. 1944-1984.

Editura Minerva, București, 1984, 286 pp., 13,50 lei: studii semnate de I. Roman, Al. Săndulescu și N. Mecu, M. Zamfir, Dan Grigorescu, Al. Dușu, G. Muntean, M. Angheliescu.

● Elida Agrigoroaei — LEGENDE DIN MOLDOVA.

Editura Sport-Turism, București, 1984, 162 pp., 7,50 lei: Simion Hârnea — **LOCURI ȘI LEGENDE VRÎNCENE**, Editura Sport-Turism, București, 1984, 144 pp., 6,25 lei: două volume în care istoria se contopește cu literatura.

● Duiliu Zamfirescu — OPERE VOL. VII (ediție de Al. Săndulescu).

Editura Minerva, București, 1984, 817 pp., 42 lei: corespondența scriitorului.

● Mihail Mihalcu — VALORI MEDIEVALE ROMÂNEȘTI (prefață Răzvan Theodorescu).

Editura Sport-Turism, București, 1984, 170 pp., 22,50 lei: incursiuni în lumea vechilor meșteri artiști autohtoni.

● Mircea Deac — UMANISMUL REVOLUȚIONAR ÎN ARTA PLASTICĂ ROMÂNEASCĂ.

Editura Sport-Turism, București, 1984, 80 pp., 70 lei: studiu dens, însoțit de reproduceri alb-negru și color, consacrat uneia dintre temele fundamentale ale plasticii românești.

● APĂRAREA SĂNĂTĂȚII IERI ȘI AZI (sub redacția dr. G. Brătescu).

Editura medicală, București, 1984, 586 pp.: studii, note și documente privind istoricul medicinei din țara noastră.

Ceea ce s-a întâmplat în Rusia în noiembrie 1917 și a devenit cunoscut în lumea întreagă drept Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, de la care se împlinesc 67 ani, nu a fost un eveniment izolat în istoria poporului rus. Generații de revoluționari au desfășurat o luptă tenace, titanică, au îndurat deportarea și exilul, au înfruntat plutoanele de execuție și spinzătorile țariste, mii de revoluționari s-au jertfit pentru cauza dreptății și libertății. Așa cum avea să scrie Lenin în 1914, cu numai trei ani înainte ca marele incendiu aprins de salvele „Aurorei” să mistuie lumea veche a țarilor și despotismul autocraților, „mișcarea de eliberare din Rusia a trecut prin trei etape principale, corespunzătoare celor trei clase principale ale societății ruse, care și-au pus pecetea asupra acestei mișcări: 1. perioada nobiliară, care ține cam de la 1825 și până la 1861; 2. perioada raznocinților sau perioada burghezo-democratică — cam de la 1861 și până la 1895; 3. perioada proletară — de la 1895 și până în prezent”.

DECEMBRIȘTII

FLORENTINA DOLGHIN

Zorii zilei de 14 iulie 1826. La Petersburg este o dimineață neguroasă. În curtea fortăreței Petropavlovsk — „cea mai înfricoșată dintre toate închisorile politice”, cum o caracterizează Constantin Dobrogeanu-Gherea —, unde în noaptea precedentă, la lumina rugurilor, s-au înălțat cinci spinzurători — au loc cinci execuții. Condamnații — Pavel Ivanovici Pestel (33 ani), Kondrati Feodorovici Rileev

(31 ani), Serghei I. Muraviov-Apostol (30 ani), Mihail P. Bestujev-Riumin (23 ani), Piotr Grigorievici Kahovski (29 ani) — poartă pe piept pancarte cu inscripția „asasin al țarului”. Lanțuri grele le atarnă de mâini și de picioare. Pestel, foarte slăbit, nu poate trece pragul înalt al porții. Trebuie să-l ajute soldații de gardă. De la o oarecare distanță de locul execuției, mulțimea privește îngrozită. „Cînd li s-au

tras scaunele de sub picioare, frînghiile s-au rupt și trei dintre condamnați (Rileev, Kahovski și Muraviov) au căzut, spărgînd, cu greutatea trupurilor lor și a lanțurilor, scindurile ce acopereau groapa. Cum n-aveam frînghii de rezervă — povestește șeful plutonului de execuție —, am trimis repede oameni la prăvăliile cele mai apropiate, dar fiind prea devreme, tot tirgul era închis. Execuția s-a întîrziat. Dar am

repetat operația și de data asta a reușit¹. Cu o ironie amară, Rileev a șoptit unuia dintre colegii de caznă: „Într-adevăr, nimic nu mi-a reușit în viață. Nici măcar moartea”.

Ce fapte neprobabile pedepsea țarul Nicolae I cu atîta cruzime? Cine erau acești „asasini” ai suveranului rus, pe care istoria avea să-i rețină sub numele de decembristi, după luna decembrie, cînd a avut loc mișcarea lor? Ce urmăriseră ei?

O definiție a ipotenuzei

La începutul secolului XIX, tirania devine principiul dominant al vieții politice, sociale și culturale din Rusia. Ea își găsește expresia în regimul arakceevist, o copie a sistemului prusac, denumit așa de la Aleksei Arakceev, omul de încredere al țarului Alexandru I și una dintre cele mai sinistre figuri ale istoriei Rusiei. Conducerea țării se află efectiv în minile sale, pentru că țarul este mai tot timpul plecat în străinătate, la congresele puterilor europene. „Caporalul din Gatsina”, cum i se spune, face cel puțin două invenții: bastonadele și coloniile militare. O cutremurătoare descriere a bastonadelor sau a suplicului nuielelor ne-a lăsat istoricul rus Pavel Rovinski (1831-1916): „Cîrca o mie de soldați ruși sînt aliniați pe două rînduri, așezați unul în fața celuilalt, fiecare soldat fiind înarmat cu o nuia flexibilă: *Spitzruten*... Vinovatul, gol pînă la briu, cu minile legate, e împins încet între aceste două rînduri de soldați. Se dă citire sentinței. Urmează un duruit de toabă, apoi fiecare nuia își lasă urma pe pielea nenorocitului. În cîteva minute, corpul vinovatului se acoperă de răni marii, roșii, cafeniu închis, din care

picăturile de sînge țîșnesc în toate părțile...”

Toată țara, de la Petersburg în Ucraina, este împinzată de colonii militare — cea mai cumplită formă de apăsare a jugului militaro-iobag, care — cum arată academicianul sovietic Milița V. Necikina, specialistă în istoria mișcării decembriste — caracteriza Rusia țaristă. Ele cuprind populația de sex masculin — pînă și băieții de șase ani trebuie să poarte rigida uniformă militară și să se supună unui aspru regim cazon. La un semnal dat de toabă, țărani îmbrăcați în uniformă merg să are, la un altul — pleacă de pe ogor la instrucție. Viața lor — o viață de ocnă — este supusă celor mai inumane reguli; pe cei care le încalcă îi așteaptă crude pedepse corporale. Dar țarul Alexandru I afirmă că aceste colonii vor fi menținute în orice condiții, „chiar dacă drumul de la Petersburg la Ciudova (adică peste 100 km) se va acoperi de cadavre”.

Țăranul, legat de pămînt, este proprietatea moșierului. Poate fi cumpărat, vîndut, schimbat pe un cîine sau pierdut la cărți. Fără permisiunea boierului, nu poate merge la oraș să-și cîștige existența. „În majoritatea lor, țărani sînt analfabeți, trăiesc într-o mizerie de nedescris, sînt opriți de moșieri, îndobitociți de popi, izolați unii de alții din cauza distanțelor enorme și a lipsei totale de drumuri”, scrie Lenin. „Pentru lege, săteanul e mort”, notează scriitorul revoluționar Aleksandr Radîșcev, în celebra sa carte *Căldorie de la Petersburg la Moscova*, un rechizitoriu alabolismului țarinei Ecaterina II, pentru care și Radîșcev a trecut, în 1790, prin închisoarea Petropavlovsk. De la fiecare iobag se string cel puțin zece ruble anual. Sumă imensă pentru acele vremuri. Adăugate la alte diferite dări de stat și înmulțită cu milioanele de iobagi, aceste zece ruble se convertesc în sumptuoasele reședințe ale nobilimii din imperiu — cu cei 40 milioane locuitori ai săi, din care fiecare al doilea este iobag, în confortabilele conace ale aristocrației de provincie, în îmbeșugatele prînzuri ale contelui Stroganov, în văloare de 400

ruble fiecare, în sutele de mii de luminări reflectate de oglinzile sumedeniilor de săli de bal, în gălăgioasele partide de vînatore, în bogatele colecții de cărți și manuscrise rare de picturi și sculpturi, de care dispune protipendada Petersburgului și a Moscovei.

Cel mai mic dezacord cu politica țarului este aspru pedepsit. În universități, de exemplu, din ordinul lui Arakceev, profesorii progresiști sînt scoși din posturi și deferiți justiției. Se poruncește ca la baza tuturor științelor să stea Sfînta Scriptură. Pînă și matematica trebuie predată după un tipic religios. Din servilism față de funcționarii lui Arakceev, un profesor de matematică dă ipotenuzei următoarea definiție: „Ipotenuza unui dreptunghi este simbolul întîlnirii adevărului și a păcii, al dreptății și al dreptului prin grația Domnului și a omului, care a unit munții cu văile, cerul cu pămîntul”. Un cunoscut medic, Mudrov, atrîrnă în sala de așteptare o listă cu numele tuturor sfinților cărora trebuiau să li se închine bolnavii pentru vindecarea anumitor afecțiuni. Învățătura fără credință în Dumnezeu este socotită nu numai inutilă, dar chiar dăunătoare.

Fiii anului 1812

Deși iese istovită din cele două războaie cu francezii, din 1805 și 1806-1807, Rusia îl înfrînge totuși pe „invincibilul” Napoleon, în 1812. Soldații se întorc acasă victorioși, dar vîd că situația lor nu se schimbă. „Ne-am vărsat sîngele, iar acum sîntem siliți în continuare să muncim din greu la clacă. Am izbăvit patria de un tiran și acum sîntem tiraniizați de boieri”, spun ei dezamăgiți.

În timpul campaniilor din străinătate, ofițerii și soldații armatei țariste iau contact direct cu cultura Europei Occidentale, cu țări unde nu există iobăgie. „Era epoca de avînt a burgheziei — scrie Lenin —, epoca victoriei ei depline... a rapidei sfîrșimări a instituțiilor feudalo-absolutiste perimate”.

¹ În afara surselor curente de referință și a articolelor apărute în presa sovietică de specialitate, la elaborarea acestui articol am folosit mai multe lucrări, printre care: *Dvijenie dekabristov* (2 vol., 1955), *Dekabristi* (1975), *Den 14-go dekabria 1825 g.* (1975), toate de acad. M.V. Necikina; *Dekabristi razkazivaiut*, (1975); *Pamiati dekabristov* (1975), *Pesni, ideologii i rukovoditeli dekabristov* (1972) de I.S. Lebedev, *Iz istorii formirovaniia ideologii i politicheskoi organizatsii dekabristov 1816-1825* (1975), de S.S. Landa.

În Europa, obosită de tirania militaristă a lui Napoleon, reînvie ideile libertății. Rușii care iau cunoștință de aceste realități sînt șocați de contrastul dintre regimul republican din Franța și organizarea retrogradă a țării lor. Războiul pentru apărarea patriei din 1812 răscolește adînc concepțiile revoluționare ale viitorilor decembriști. „Noi sîntem fiii anului 1812”, afirmă decembristul Matvei Muraviov-Apostol.

Asupra gîndirii progresiste din Rusia exercită, de asemenea, o puternică influență prefacerile care au loc în Europa între anii 1812-1815. „Evenimentele din 1812, 1813, 1814, 1815 — ca și cele din anii precedenți sau din anii care au urmat — ne-au arătat atîtea tronuri răsturnate și altele restaurate, atîtea împărății distruse și atîtea altele nou înființate, atîția monarhi izgoniți, atîția care s-au întors sau au fost chemați și atîția izgoniți din nou, atîtea revoluții săvîrșite, atîtea lovitură de stat, încît toate acestea au familiarizat mințile cu revoluțiile și cu posibilitățile de a le înfăptui” — scrie P.I. Pestel.

În 1820, țarul asistă cu groază la revolta Regimentului imperial de gardă „Semionovski”, care izbucnește chiar în capitală, la Petersburg. Această mișcare, pe care o înăbușă în sînge, îl convinge însă că armata se află gata de acțiune.

Împotrivirea față de „infama realitate”, cum îi spune Radîșev, crește, ea fiind exprimată îndeosebi de tinerii intelectuali, cei mai mulți dintre ei fii de nobili. La cursurile de drept public de la universitate, studenții, viitorii decembriști, învață că „legile trebuie să fie egale pentru toți cetățenii”. „Autocrația este starea cea mai potrivnică naturii omului”, citeșc ei în operele lui Radîșev.

În aceste împrejurări se organizează grupări literare clandestine, cercuri și asociații ofițerești secrete, de luptă activă pentru transformarea societății ruse. Tineretul citește acolo cele

mai noi cărți politice și debatoare probleme actuale ale vieții ruse. În 1816, de pildă, la Petersburg, un grup de ofițeri de gardă înființează prima societate secretă, Uniunea salvării sau Societatea fiilor credincioși și adevărați ai patriei. Este o organizație ai cărei membri, în număr de 30, sînt toți de origine nobilă: colonelul-prînt Serghei Trubețkoi, sublocotenentul de stat major Nikita Muraviov, fiul preceptorului marilor duci Alexandru, viitorul țar Alexandru I, și Constantin, sublocotenentul Matvei Muraviov-Apostol, din garda țarului, și fratele său Serghei, fiii ministrului plenipotențiar al Rusiei în Spania, amîndoi născuți la Paris, Ivan D. Iakuşkin, provenind dintr-o familie de nobili scăpătați din Smolensk, Mihail N. Novikov, singurul mai „în vîrstă” (40 ani), nepotul vestitului enciclopedist al secolului XIX, Nikolai Novikov, Pavel I. Pestel, băiatul guvernatorului Siberiei etc. Ei sînt vechi cunoștințe. Prietenia lor s-a călîit în timpul războiului pentru apărarea patriei, din 1812, și în campaniile din străinătate. Conducătorul lor este Aleksandr N. Muraviov, de 24 ani, fiul generalului-maior N.N. Muraviov, cunoscut învățat și teoretician militar.

Doi ani mai tîrziu, în 1818, ia ființă la Moscova Uniunea prosperității, care cuprinde 200 membri. Principalul scop al acestor organizații este răsturnarea țarului și instaurarea unei forme constituționale de guvernămînt. Dar cum, pe ce cale? Arakceev continuă să triumfe și regimul samavolnicilor rămîne neclintit. Trebuie cîntăta o forță capabilă să lupte împotriva regimului. Oare armata nu poate fi această forță?

Jocul de-a coroana

În 1820, o adunare a Uniunii prosperității votează unanim pentru republică în Rusia și pentru schimbarea tacticii de luptă: se cere sprijinul armatei, dar nu și al

poporului. În anul următor, Uniunea prosperității se dizolvă, iar în martie același an, în Ucraina, la Tulcin (regiunea Vinnîța), se naște Societatea de sud a decembristilor, condusă de colonelul Pavel Pestel. Ea adoptă tactica revoluției militare, revoluție care trebuie să aibă loc la Petersburg, „în chiar inima autorităților”. Dar cum țarul află despre existența Societății de sud, decembristii își fondează o societate în nord, la Petersburg, abia în toamna anului 1822.

Cea mai importantă realizare a celor două societăți o constituie proiectele de constituție. Primul, al Societății de sud, intitulat *Adevărul rus*, îl are ca autor pe Pavel Pestel. Decembristii își propuneau să desființeze iobăgia, „ceva rusinos și urît de lumea întreagă”, să elibereze țărani, „obligăția noastră cea mai sfîntă”, să instituie republica în Rusia, înlăturînd autocrația, adică „dominația răului turbat”. Capitala republicii urma să fie la Nijni-Novgorod, situat la întretăierea tuturor căilor comerciale. Prin măsurile preconizate, *Adevărul rus* lichida definitiv evul mediu rusesc.

În ceea ce privește proiectul Societății de nord, întocmit de Nikita Muraviov, se prevede ca Rusia să devină o federație de 15 state, fiecare avînd capitala lui, iar puterea executivă să rămînă în mîinile împăratului ereditar, considerat „funcționarul” suprem al statului.

În martie 1824, Societatea de nord dezbate în plenul ei proiectul de constituție *Adevărul rus*. Cele două organizații cad de acord să acționeze împreună, pe baza constituției republicane a lui Pestel, devenită platformă ideologică a viitoarei revoluții.

Sfîrșitul toamnei anului 1825. O toamnă rece și umeză, cu un cer de plumb. Petersburgul și apoi întreaga Rusie află cu stupeoare că, la numai 47 ani, țarul Alexandru I a murit fulgerător, la Taganrog, departe de Ca-

pitală¹; în plină putere și fără a fi suferit de nici o boală. Gurile rele vorbesc despre o pedeapsă divină pentru păcatul de a fi participat la asasinarea părintelui său, Pavel I, în 1801². Alexandru neavînd copii, moștenitorul tronului urmează să fie fratele său, Constantin, un om energic și autoritar. Dar, căsătorindu-se cu contesa Grudzinska, o poloneză, ce nu era de vîită împărătească, acesta își închisese deliberat accesul la tron și, încă din 1822, renunțase definitiv la putere, în favoarea fratelui său mai mic, Nicolae, foarte antipatizat de armată pentru brutalitatea lui.

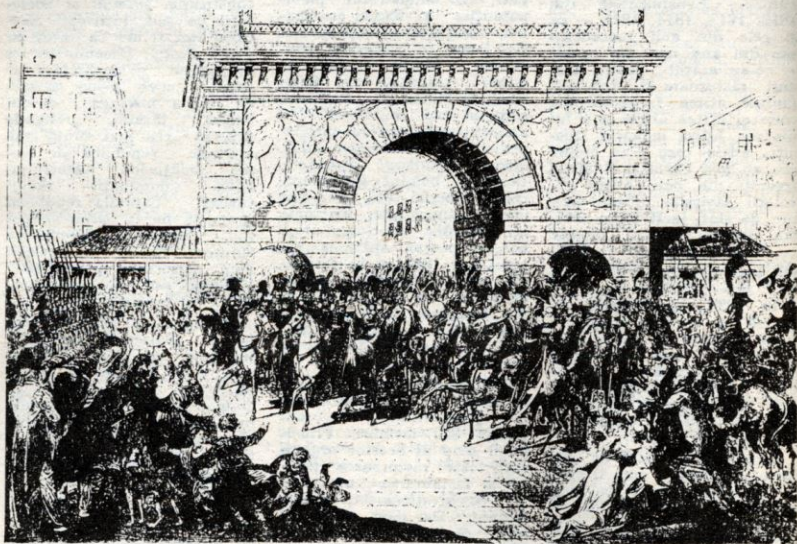
În plus, nimeni în afara cercului restrîns al familiei imperiale nu știa despre renunțarea lui Constantin, el fiind considerat, în continuare, moștenitor legal. De aceea, la 27 noiembrie 1825, imediat după vestea morții țarului Alexandru I, populația și autoritățile Rusiei prestează jurămînt lui Constantin.

Formal, în Rusia domnește deci Constantin; pașapoartele îi poartă semnătura, vitrinele magazinelor îi arborează chipul, citeva noi monede au ștanțate efigia lui. În mod public, el nu a renunțat la calitatea lui. „Se joacă de-a coroana” cu

ziua prestării unui alt jurămînt.

Situația tulbură de interregnum nemulțumește întreaga societate rusă, inclusiv armata. Încă de la prima lor organizație, decembriștii și-au propus să acționeze odată cu schimbarea țarilor. Momentul a sosit. Dar, în același timp, ei află că au fost trădați și că denunțurile se găsesc pe masa țarului. Știu că în curînd vor începe arestările. Într-adevăr, în dimineața de duminică, 13 decembrie, la intrarea în Tulcin, Pestel este arestat.

Decembriștii hotărăsc să acționeze imediat. În cea mai

Trupele coaliției antinapoleoneene intră în Paris (31 martie 1814). În timpul campaniilor militare împotriva lui Napoleon, soldații și ofițerii armatei țariste sînt influențați de prefacerile revoluționare prin care trece Europa

În p. 41: luni, 14 decembrie 1825. În Piața Senatului din Petersburg, răscoala, abia începută, se află în serioasă primejdie

Fie din nepăsare, fie dintr-o altă cauză necunoscută, Alexandru nu a dat publicității manifestul prin care îl desemna ca succesor al său pe marele duce Nicolae.

fratele său, Nicolae. „Coroana li se servește pe tavă, ca ceaiul, și nici unul n-o doarește” — se spunea atunci la Petersburg. Fără a mai aștepta actul solemn al abdicării, Nicolae, cunoscînd situația reală, se proclamă singur împărat. Se fixează

mare grabă, la locuința lui Rileev — pe atunci bolnav — un consiliu elaborează planul de acțiune: în zorii zilei de 14 decembrie, ziua prestării noului jurămînt, soldații și ofițerii care, prin activitatea decembriștilor, fuseseră atrași de partea mișcării, vor ieși în Pia-

^{1,2} Magazin istoric, nr. 6/1973; 6/1984.

ța Senatului, sub conducerea membrilor societăților secrete. Șef al insurecției este ales colonelul de gardă Serghei Trubețkoi.

Se hotărăște ca, după ce trupele răsculate vor înconjura Senatul, o delegație revoluționară formată din Rileev și Pușcin să pătrundă în clădirea Senatului și să prezinte senatorilor — adunați acolo pentru a depune jurământul de credință față de noul împărat — moțiunea de confirmare a Manifestului revoluționar către poporul rus. Document de seamă al mișcării decembriste, Manifestul proclamă lichidarea iobăgiei, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, libertatea presei, a credinței etc. În aceeași dimineață, echipajul de gardă marină, Regimentul „Izmail” și escadronul de cavalerie trebuie să se îndrepte spre Palatul de Iarnă, să-l ocupe și să aresteze familia țarului, urmînd a se lua o hotărîre cu privire la soarta ei. Comanda trupelor este încredințată decembristului Iakubovici. Se decide, de asemenea, să se ocupe fortăreața Petropavlovsk.

Dar la mai puțin de o oră de la aceste hotărîri, Iakubovici refuză să ia comanda Regimentului „Izmail” și a marinărilor ce trebuiau să asedieze Palatul de Iarnă. Se teme că marinarii, în toiul încăierării, să nu-l ucidă pe împărat și familia sa. Situația se agravează. Planul suferă o întorsătură neașteptată. Proiectul conceput începe deci să se dezagregheze încă înainte de ivirea zorilor.

În Piața Senatului...

Luni, 14 decembrie 1825. Este încă întuneric cînd decembriștii vizitează cazăr-mile Regimentului „Moscova” al gărzii imperiale, făcînd agitație printre soldați. Cu steagul regimentului flînd în vînt, cu armele încărcate și cu rezerve de cartușe, soldații în frunte cu ofițerii lor ocupă primii Piața Senatului. Regimentul ia poziție de luptă, formînd un careu lîngă monumentul lui Petru I.

La ora 11, de răscoală se apropie în galop guvernatorul-general al Petersburgului, contele Mihail Miloradovici, care caută să-i convingă pe insurgenți să se risipească. El susține că jurământul prestat lui Nicolae este cel legiuit. Momentul e foarte critic: regimentul este singur; alte unități încă nu au sosit. Iar Miloradovici, eroul războiului din 1812, tovarășul de arme al lui Kutuzov, se bucură de multă popularitate. Știe cum să se adreseze soldaților. Răscoala, abia începută, se află în serioasă primejdie. Miloradovici îi poate influența pe soldați. În ciuda avertismentelor date de decembriști, el continuă să vorbească soldaților. Atunci Obolenski îi împunge calul cu baioneta și îl lovește pe conte în sold, iar un glonte tras de Kahovski îl rănește mortal. Primejdia care amenință răscoala este astfel îndepărtată.

Între timp, populația Petersburgului se îndreaptă spre piață. Mulți se căfără pe acoperișurile Senatului și ale caselor din jur. „Prostimea” de care se temea atît Nicolae I (meșteșugari, muncitori, țărani sosiți în Capitală cu treburi, negustori, mici funcționari, elevi de gimnaziu) umple străzile, dispunîndu-se în două inele; unul înconjură careul răsculaților, celălalt, este format din mulțimea de „întîrziati”.

Speriat, Nicolae trimite pe mitropoliții Serafim și Evghenii să-i liniștească pe răsculați. Are la îndemînă, în Palatul de Iarnă, pe cele două înalte fețe bisericești, sosite în Capitală pentru Te-deumul prilejuit de depunerea noului jurămint. Dar cui îi mai arde acum de Te-deum?

Delegația clericală, formată din mitropoliți, însoțit fiecare de către doi diaconi, în veșmintele lor spectaculoase, viu colorate, ornate cu pietre prețioase, se apropie de soldații insurgenți. Dar imediat ce mitropolitul Serafim începe să le explice legalitatea jurămîntului, dintre rînduri se aud strigăte: „Ce fel de mitropolit ești, dacă în două săp-

tămîni ai depus jurămint de credință față de doi împărați?... Ești un trădător, un dezertor, omul lui Nicolae. Nu vă credem, plecați de aici! Nu-i treaba voastră. Știm noi ce facem”. Mitropoliții se îndepărtează în grabă spre Neva, unde îi așteaptă o calească imperială, care îi duce la Palatul de Iarnă.

Peste două ore, Regimentului „Moscova” i se alătură detașamentul de grenadieri al gărzii imperiale și echipajul de gardă marină. În total, în Piața Senatului se adună cca. 3 000 soldați și marinari gata de luptă, aflați sub comanda a 30 ofițeri decembriști.

Dar ce s-a întîmplat în acest timp în Senat? Nicolae, conștient de primejdie, a reușit să-i aducă pe senatori și pe membrii Consiliului de Stat încă de cu noapte în clădirea Senatului, cînd piața era pustie. Ei au semnat repede jurămîntul și au plecat.

Nu rămîne decît să fie luat cu asalt Palatul de Iarnă, unde Nicolae așteaptă rapoarte de la ofițerii săi. Comanda operației revine contelui Serghei Trubețkoi. Dar el lipsește din piață. Toți decembriștii îl așteaptă nerăbdători. Orele trec, și contele nu sosește. Trubețkoi trădează răscoala. Stă în cancelaria Marelui Stat Major, se frămîntă, iese din clădire, se uită de după colț, să vadă dacă în piață s-a adunat mulțime armată, apoi intră, fără a se putea hotărî să pornească spre trupele ce încă îl așteaptă. Rileev îl caută peste tot, dar fără succes. Cine s-ar fi gîndit că el s-a ascuns chiar la Marele Stat Major al țarului?

Răsculații așteaptă, dar nu primesc comanda de tragere în Palatul de Iarnă. Citeva arme trag „singure”, dar este prea tîrziu. Trupele credincioase țarului au reușit să se strîngă în piață. Ele înconjură careul răsculaților. Prima salvă de tun răbufnește dincolo de rîndurile soldaților, tocmai peste mulțime. Poporul adunat în piață aruncă cu bolovani și

cu birne în armata țarului. Cu o oră înainte de sfârșitul revoltei, decembriștii aleg un nou conducător, pe contele Obolenski. Dar inițiativa este deja de partea țarului Nicolae. El a concentrat în piață de patru ori mai multă oștire (printre care cavalerie și artilerie, de care decembriștii nu dispun) decât numărul răsculaților.

La prima salvă, răsculații răspund prin foc de armă, dar apoi, sub grindina gloanțelor, se împrăștie în fugă. Cad morți și răniți. Tunurile țarului trag asupra mulțimii care aleargă de-a lungul cheiurilor. Pălcii de răsculați se năpustesc pe gheața Nevei, ca să treacă pe insula Vasilevski. Ghiulele lovesc gheața, care se sparge. Mulți se înecă. Până la căderea nopții, la ora 18, totul se sfârșește. Pe zăpada pietii rămân peste 80 morți. Din ordinul poliției, singele este acoperit cu zăpadă curată, iar cadavrele ridicate. Peste tot patrulează santinele. În piață ard ruguri. Poliștii umblă din casă în casă, cu ordinul ca toate porțile să fie încuiate. Capitala seamănă cu o cetate cucerită de dușman. Adunați pentru ultima oară în locuința lui Rileev, decembriștii cad de acord asupra atitudinii pe care să o adopte la interogatoriu. Disperarea lor nu cunoaște margini. Rileev îl roagă pe Orjički să-i dea cuvântul că va pleca imediat în Ucraina, să prevină Societatea de sud despre eșec și despre trădarea lui Trubetșkoi și Iakubovici.

Tirziu după aceste evenimente, țarul îi va spune fratelui său mai mic, Mihail: „Ceea ce mi se pare cel mai uluitor din toată povestea asta este cum nu au tras în noi atunci, în mine și în tine”. Într-o discuție confidențială cu prusacul Leopold von Gerlach, țarul îi mărturișește că în ziua răscoalei nu om avusesse alături nici un om credincios, „în afara soției”.

...și în sălile Ermitajului

În noaptea de 15 decembrie, la Palatul de Iarnă încep să fie aduși primii arestați. Cercetările au loc în sălile Ermitajului, care se învecinează cu Palatul de Iarnă. Toată noaptea ard acolo luminările. Sînt interogați „criminalii de stat”. După interogatoriu, arestatul este trimis la fortăreața Petropavlovsk, cu un ordin scris de țar, în care se arată și regimul la care trebuie supus.

Vestea eșecului de la Petersburg ajunge în sud după 20 decembrie. La 29 decembrie în satul Trileși (la circa 70 km sud-vest de Kiev) se declanșează răscoala detașamentului Cernigovski, condus de Serghei Muraviov-Apostol și M.Bestujev-Riumin. Insurgenții (1164 persoane) ocupă orașul Vasilkov și pornesc de aici să se unească cu alte detașamente. Dar nici un alt detașament nu sprijină inițiativa cernigovților, deși trupele sînt cuprinse de agitație. La 3 ianuarie 1826, artileria țarului înăbușă rebeliunea decembriștilor din sud. Serghei Muraviov-Apostol, rănit la cap de o schijă, este arestat chiar în timpul răscoalei. La fel Bestujev-Riumin.

Tribunalul suprem este convocat la 13 iunie 1826, după ce, timp de cinci luni, comisia de anchetă cercetează 240 prizonieri și interoghează 3000 martori. El condamnă 121 persoane; 88 inculpați sînt trimiși la ocnă în Siberia. Deportații pleacă în surghiun încărcăți în căruțe, cu picioarele în lanțuri, legați patru cîte patru. Pe unii dintre ei îi însoțesc soțiile, logodnicele, mamele sau surorile. Aceste femei, care și-au asumat și ele soarta ocașilor, însciu o pagină minunată în istoria mișcării revoluționare rusești. Unora nu li se va aproba să se întoarcă în Rusia europeană nici după moartea soților lor².

² Devotamentul decembriștilor a constituit subiectul multor opere literare, printre care poemul lui Nekrasov *Femeile ruse* (titlul inițial *Decembriștele*), al multor creații cinematografice, dintre care *Steaua fetei* și *capete* a rulat și pe ecranele noastre.

Cei cinci conducători — Pestel, Rileev, Muraviov-Apostol, Bestujev-Riumin, Kahovski — sînt spînzurați, iar corpurile lor sînt transportate în taină și înhumate în insula Golodai din Golful Finic. În 1939, în memoria lor, acolo a fost înălțat un obelisc.

Cu toată violența cu care a fost reprimată mișcarea decembriștilor, flacăra revoltei aprinsă atunci, la 14 decembrie 1825, nu a putut fi înăbușită. Mișcarea revoluționară din Piața Senetului s-a aflat la începutul lungului și eroicului drum parcurs de revoluționarii ruși pe calea luptei împotriva țarismului, pentru libertate și drepturile poporului. „Dacă ie mișcarea revoluționară de la cunoscutul complot al decabriștilor, enormă e seria martirilor, a victimelor țarismului, crud și fără de judecată”, scrie Constantin Dobrogeanu-Gherea, în anul 1905.

„Meritele istorice nu se apreciază după ceea ce *n-au dat* personalitățile istorice în comparație cu cerințele contemporane, ci după ceea ce *au dat nou* în comparație cu predecesorii lor”, arată Lenin. Din acest punct de vedere trebuie apreciat și rolul decembriștilor în viața istorică și culturală a Rusiei.

În acest spirit, relevînd marile merite ale mișcării decembriste, ca și limitele ei, istoricul sovietic I.A. Fedosov, în lucrarea *Răscoala decembriștilor și însemnătatea ei istorică*, subliniază: „Decembriștii au fost reprezentanții primei etape a mișcării revoluționare din Rusia — etapa revoluției nobile — dar ei au fost foarte departe de popor, s-au temut să se sprijine pe popor, s-au temut de revoluția populară. Întregul lor program, întreaga lor tactică poartă amprenta limitelor lor de clasă, dar prin acțiunea lor ei au marcat începutul mișcării revoluționare împotriva țarismului în Rusia și generația următoare de revoluționari a avut ce învăța din experiența «oamenilor zilei de 14 decembrie 1825»”.

¹ Asa susțin țarul și anturajul lui. Mai demn de încredere pare a fi însă un document întocmit de S.N. Korsakov, un funcționar de la Ministerul de Justiție, secția statistică, care menționează 1271 persoane ucise.

DE GAULLE-CHURCHILL:

UN DUEL SECRET (III)

Cronica vieții generalului de Gaulle, stabilită de istoricii de la Institutul ce-i poartă numele, indică, după aceea primă deplasare eșuată pentru cucerirea Dakarului, o cvasipermanentă prezentă a sa pe teritoriul Africii¹. Începând din 8 octombrie 1940, când sosește la Douala, în Camerun, el poate fi întâlnit rînd pe rînd la Brazzaville, Libreville, Lagos, Freetown, Bathurst, Fort-Lamy, Cairo, Alexandria, Khartoum, Bangui, Kampala, Tripoli și în numeroase alte locuri, Ierusalim, Damasc, Beirut etc. Peste tot, de Gaulle urmărește organizarea noii puteri politice, militare, administrative, juridice, diplomatice a „Franței libere”. La 27 octombrie 1940, el lansează un manifest la Brazzaville, prin care creează un Consiliu al apărării imperiului francez. La 24 septembrie 1941, el sem-

nează la Londra ordonanța de creare a Consiliului Național Francez și de reorganizare a Consiliului apărării Imperiului.

Între călătoriile sale în Africa, el activează la Londra, unde și-a mutat cartierul general, începând din 24 iulie, din St. Stephen's House în Carlton Gardens 4, nu departe de Trafalgar-Square, casă pe care, la recomandarea profesorului René Cassin, am vizitat-o în decembrie 1970.

Făcînd față multiplelor sale îndatoriri, căutînd să neutralizeze influența regimului de la Vichy asupra autorităților britanice, care cochetau cu ideea unei colaborări posibile cu guvernul mareșalului Pétain, ținînd plept disputerilor din chiar rîndurile proprii, de Gaulle se izbește din ce în ce mai mult de... aliatul său principal, Marea Britanie, de premierul englez și de oamenii acestuia.

Un armistițiu declanșează

o ceartă între aliați

Terenurile de incidente și conflicte abundă. Sînt mai ales posesiunile coloniale de atunci ale Franței, pe care Churchill și autoritățile britanice militare și politice nu le iau în considerare, ca fiind sub autoritatea lui de Gaulle. Dintre extrem de numeroasele înfruntări, o dispută prelungită a generat ocuparea Siriei de către trupele anglo-franceze și armistițiul încheiat la Saint-Jean-d'Acre cu autoritățile guvernului de la Vichy. Protestînd contra modului cum „Franța liberă” a fost tratată cu ocazia semnării acestui ar-

mistițiu și mai ales în textul său, de Gaulle lansează o contraofensivă politico-diplomatică antibritanică.

În volumul lui François Kersaudy *De Gaulle et Churchill*, din care revista noastră selectează o serie de fragmente, reacția lui de Gaulle față de neglijarea și lezarea intereselor autorității sale, în calitate de șef al „Franței libere”, este redată astfel: „Generalul de Gaulle consideră că cel mai sigur aliat al său rămîne tot opinia publică din Franța, Marea Britanie și Statele Unite. Tocmai de aceea, pentru a ataca erorile și excesele politicii britanice în Orientul Mijlociu, el preferă să folosească, înainte de orice, arma presei și a radioului. După ce, la 16 iulie, la Brazzaville, a denunțat termenii armistițiului de la Saint-Jean-d'Acre, la sfîrșitul lunii august, tot la Brazzaville, generalul de Gaulle acordă un interviu cores-

pondentului ziarului *Chicago Daily News*, George Weiler. În Anglia, acest interviu — în care de Gaulle reproșează Angliei că se tirguiește cu guvernul de la Vichy și-l folosește ca intermediar într-o serie de relații speciale cu Germania — va avea efectul unei bombe”. Premierul îi trimite o scurtă scrisoare lui Anthony Eden: „Dacă ceea ce se spune în acest interviu este adevărat, este evident că el [de Gaulle] și-a pierdut mințile”.

De asemenea, premierul englez va fi cît se poate de surprins de grava criză în raporturile franco-britanice, datorită procedurii armistițiului de la Saint-Jean-d'Acre, despre care el nu știa prea multe.

„La drept vorbind — scrie Kersaudy — negocierile care au condus la acest armistițiu nu au reținut prea mult atenția miniștrilor britanici.

¹ Cf. *Chronologie de la vie du Général de Gaulle*, Paris, 1983.

Cabinetul de război a trimis, bineînțeles, câteva instrucțiuni ministrului de stat Lyttelton, care le-a transmis telefonic generalului Wilson, care a condus singur negocierile. Un memorandum intern supus, în acel moment, cabinetului britanic poartă următoarea mențiune: «Autoritățile noastre militare, de la fața locului, au dovedit o excesivă generozitate în negocierile de armistițiu cu cei de la Vichy. Ele au făcut numeroase concesii, pe care guvernul Maiestății Sale cu siguranță că nu le-ar fi aprobat, dacă ar fi fost consultat în prealabil».

Guvernul Maiestății Sale avea să fie de-a dreptul șocat de reacția generalului de Gaulle față de această convenție de armistițiu. Lyttelton, ministrul de stat britanic la Cairo, va defini în acești termeni situația, la 22 iulie 1941, în raportul său către Churchill: «de Gaulle... era teribil de pornit împotriva a tot ceea ce era englez, părea a fi petrecut o noapte albă; n-am putut să obținem acordul său asupra nici unui punct al discuției noastre. V-am trimis acest lung raport, pentru că afacerea nu este încheiată și pentru că există, în mod vizibil, un mare număr de puncte asupra cărora oricând controversa poate izbucni din nou, iar dacă generalul de Gaulle va petrece o nouă noapte albă, riscăm să ne aflăm mâine în fața unor cerințe dintre cele mai neașteptate. După prima noastră discuție de ieri, Stears și cu mine însumi eram de altfel convinși că o ruptură definitivă era inevitabilă și că imperativele noastre militare fundamentale nu pot fi salvagardate, atita timp cît generalul de Gaulle rămîne șef al „francezilor liberi”. Și este încă foarte posibil ca temerile noastre să se dovedească fondate... Dacă aici trebuie să intervină diplomația, oricînd mă declar bucuros să-mi schimb meseria».

Winston Churchill a fost foarte afectat de atitudinea generalului de Gaulle, care găsisse necesar să facă public dezacordul său cu aliații în

interviul de la Brazzaville. În plus, Lyttelton era doar bunul prieten al primului-ministru. Churchill află, de asemenea, că de Gaulle a ordonat generalului Catroux, comandantul francez din Siria, să nu comunice în absența sa cu ministrul rezident britanic din Orientul Mijlociu. Deși Churchill a omis integral din *Memoriile* sale acest episod, o notă adresată de el Foreign Officeului îi exprimă, fără îndoială, cel mai bine gândurile din acel moment: «Evident, de Gaulle avea câteva motive să fie indignat... dar a stricat practic totul prin ieșirile sale neechilibrate și anglofobe, din fața domnului Lyttelton și din discuțiile particulare». În ochii primului-ministru britanic, reacția violentă a generalului de Gaulle a cîntărit mult mai mult decît gravele erori britanice care au generat-o. Această supărătoare prejudecată, adăugată metodelor gaulliene ale «războiului psihologic» împotriva englezilor a și stat la originea celor mai multe dintre certurile primului-ministru cu șeful «Franței libere». Prima dintre aceste certuri era chiar pe punctul de a izbucni.

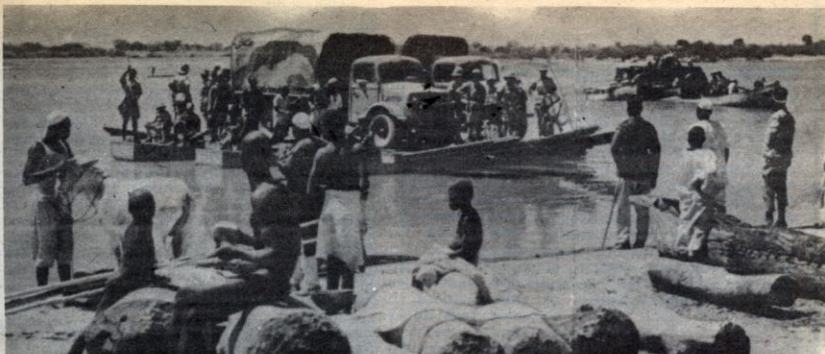
Am văzut că generalul de Gaulle considera că britanicii trebuiau forțați să respecte drepturile suverane ale «Franței libere», «adică ale Franței». Dar Churchill nu vedea — sau nu vroia să vadă — motivele atitudinii ostile a generalului. În ce privește pe șeful «Franței libere», el părea că nu se întrebase niciodată dacă un contact deschis și direct cu primul-ministru n-ar fi aranjat mai bine lucrurile decît declarațiile incendiare și ultimatumurile pe care le adresa constant ofițerilor și funcționarilor britanici. Fără îndoială că generalul de Gaulle era foarte satisfăcut de rezultatele eforturilor sale pentru a apăra demnitatea Franței. Dar, pe măsură ce trecea vara, rapoartele conținînd capriciile, inițiativele și declarațiile «anglofobe» ale generalului se adunau în teanc pe biroul primului-ministru, cu o regularitate deconcertantă. Imensul capital de stimă de care se bucura șeful «Franței libere» din partea lui Winston Churchill începea serios să scadă».

Churchill solicită generalului să se înapoieze în Anglia. Între timp, «colonelul Passy șeful serviciilor secrete ale «Franței libere», a reșimțit imediat efectele crizei iminente: Intelligence Service și S.O.E. (Special Operations Executive) aproape că și-au suspendat relațiile cu organizația sa. La 6 august, lordul Leathers i-a spus confidențial lui Jacques Bingen, directorul Marinei comerciale, că «guvernul Maiestății Sale era din ce în ce mai iritat de „îndărătnicia” generalului de Gaulle și că îi căuta un înlocuitor. Primul-ministru al Canadei, MacKenzie King, aflat în vizită la Londra, nota și el în jurnalul său: «Am constatat că pe el [Churchill] începuse să-l obosească atitudinea generalului de Gaulle. Lordul Bessborough îl definea pe general drept „un soi de Ioana d'Arc masculină”».

În cabinetul de război, premierul declară că atitudinea generalului devine „preocupantă” și că acesta „a făcut o serie de afirmații extravagante într-un interviu”.

Nimeni să nu-i vorbească generalului

Considerînd că se impun măsuri în replică, Churchill a cerut lui Desmond Morton să-l informeze despre „orice sprijin acordat generalului de Gaulle, care ar fi putut fi eficient tergiversat, în virtutea situației actuale”. Dar, cum francofilia lui Churchill și respectul său pentru armata franceză n-au încetat nici o clipă, el adăugă imediat: „Fără ca aceasta să aibă repercusiuni asupra soldei și confortului soldaților”. Maiorul Morton a înaintat chiar câteva sugestii, dar Churchill avea ideile sale asupra întregii probleme. La 30 august, el a dat următoarele directive: „1) nimeni [dintre britanicii de vază] să nu-l viziteze pe generalul de Gaulle; 2) nici o autoritate britanică nu trebuie să intre în legătură cu el, după ce el va sosi în Anglia; 3) dacă el va ceré să-l vadă pe Sir Alexander Cado-gan, acesta din urmă nu îl va

În toamna lui 1940, generalul de Gaulle poate fi întâlnit în numeroase orașe de pe continentul african. În imagine: primele trupe franceze (care vor forma ulterior celebra divizie „Leclerc”) trecutul Sâri și debarcă la Fort-Lamy (N'djaména), în Ciad

primi; 4) în caz de necesitate, poate fi înștiințat că a izbucnit o criză foarte gravă în relațiile bilaterale și că primul-ministru se ocupă personal de ea; 5) de asemenea, nimeni să nu vină în contact cu subordonații generalului de Gaulle”.

Aceste directive au fost comunicate telefonic maiorului Morton, iar când acesta din urmă a obiectat că el l-a primit deja pe profesorul Cassin, Churchill i-a replicat sec că n-ar fi trebuit s-o facă; el a adăugat că generalul de Gaulle va trebui „să fiarbă în suc propriu, chiar și o săptămână, dacă va fi nevoie.”

De la sosirea lui la Londra, generalul a simțit toată apăsarea provocată de nemulțumirea autorităților britanice. În aceeași zi, Churchill și-a informat cabinetul că „din cauza atitudinii preocupante a generalului de Gaulle, din cursul ultimelor săptămâni, ministerele sînt rugate să tergiverseze toate cererile prezentate de „francezii liberi” și să le trateze cu circumspecție, pînă la noi ordine”. Pentru început, se vor lua măsurile necesare pentru ca generalul de Gaulle să fie împiedicat să vorbească la B.B.C. A doua zi, Churchill i-a trimis generalului o scrisoare concepută pe un ton glacial, care se termina cu cuvintele: „Pînă cînd nu voi primi toate explicațiile pe care le găsiți de cuvîntă să mi le dați, este imposibil să decid dacă întîlnirea noastră ar putea prezenta vreo utilitate”. Directivele primului-ministru au succedat acestei scrisori. Și astfel, gene-

ralul de Gaulle „se plimba pe străzile învecinate cu Carlton Gardens, cartierul său general, dar pentru autoritățile oficiale el era absent. Nici presa franceză, nici cea britanică nu aveau voie să menționeze întoarcerea sa la Londra”. Iar Hervé Alphand, care sosise de curînd de la New York, scria în jurnalul său: „Toți englezii pe care i-am întîlnit de cîinci zile încoace critică violent și deschis pe general și pe colaboratorii lui...”

Generalul de Gaulle nu s-a lăsat deloc impresionat de contradicțiile la care a fost supus; știa din experiență că ele nu pot dura la infinit. De altfel, luă chiar cîteva măsuri în replică: refuzîndu-i-se accesul la B.B.C., a ordonat „francezilor liberi” să suspende, la rîndul lor, orice participare la emisiunile B.B.C.-ului. Pe de altă parte, de Gaulle a avut totuși cîteva contacte oficiale cu persoane din anturajul primului-ministru; la 2 septembrie, l-a primit pe maiorul Morton, căruia i-a spus confidențial că „dacă este adevărat că a fost tratat cu o mare generozitate de către primul-ministru, de miniștri și de alte persoane suspecte”, la fel de adevărat este că acțiunile sale au fost în mod grav sabotate de un număr considerabil de funcționari britanici în Siria. Generalul a enumerat nemulțumirile sale față de generalii britanici, în general, și față de generalii Wilson și Stears, în special. A doua zi, de Gaulle a trimis primului-ministru o scrisoare personală, în care a expus

totalitatea nemulțumirilor sale, adăugînd că el „păstrează o excelentă impresie despre relațiile sale cu ministrul de stat britanic la Cairo”.

Churchill, căruia îi era funciarmente străină ranchiuna tenace, a sîrșit prin a ceda făcînd cunoscut generalului că îl va primi la 12 septembrie. Hervé Alphand, care a luat dejunul cu generalul în acele zile, notează că acesta „foarte calm și foarte sigur pe el, aștepta liniștit explicația pe care i-o promisese Churchill săptămîna viitoare”.

În așteptarea aceleiași zile a întrevederii, Winston Churchill, în schimb, nu era nici pe de parte calm și liniștit. El s-a informat despre statutul exact al mișcării „francezilor liberi”, despre „caracterul reprezentativ” al generalului de Gaulle și despre modul cum ar putea fi el „controlat” mai bine de către propria sa mișcare. Totodată, el a cerut la Foreign Office să i se pună la dispoziție o listă a tuturor „păcatelor” britanice față de generalul de Gaulle — listă care nu a fost deloc scurtă. În sîrșit, a declarat în Camera Comunelor, după ce a recunoscut „poziția privilegiată a Franței în Siria”: „Trebuie să subliniez foarte categoric că pentru noi... Siria trebuie să fie redată sirienilor, ca ei să-și poată asuma, cît mai curînd, răspunderea independenței și suveranității lor. Noi nu vrem ca acest proces să fie amînat pînă la sîrșitul războiului... Nici măcar în timp de război nu trebuie să se pună problema unei simple substituții între

interesele «Franței libere» și cele ale Vichyului».

Întrevederea din 12 septembrie s-a încheiat printr-o risipă a norilor dintre cei doi și ea este cunoscută cititorilor revistei noastre din relatările lui John Colville, secretarul personal al lui Winston Churchill. Se putea crede că acești doi oameni de stat vor avea pe viitor cele mai deschise și cordiale relații. Dar aceasta ar fi fost o mare eroare...

Intelligence Service nu mai cooperează...

Un an mai târziu, la 30 septembrie 1942, după multe noi fricțiuni politice, deosebit de serioase, între „Franța liberă” și guvernul Majestății Sale britanice, o nouă întrevedere între de Gaulle și Churchill urmărea din nou să facă să se depășească impasul din relațiile celor doi lideri. Stenograma convorbirilor menționează că, la un moment dat, discuția s-a încins într-atît, încît Churchill a strigat cu o voce furioasă: „Dv. spuneți că reprezentați Franța! Dv. nu sînteți Franța! Eu nu vă recunosc drept reprezentantul Franței!

De Gaulle: Dacă nu sînt Franța, de ce discutați cu mine aceste probleme?

Churchill: Toate acestea au fost consemnate în scris. Dv. nu sînteți Franța. Sînteți Franța combatantă.

De Gaulle: Atunci de ce discutați cu mine probleme care privesc Franța?

Churchill: Întrevederea noastră are ca temă rolul Franței combatante la ora actuală și pe diferite teatre de război.

De Gaulle: Eu acționez în numele Franței. Eu lupt alături de Anglia, dar nu în contul Angliei. Eu vorbesc în numele Franței și mă simt responsabil față de ea... Poporul francez este convins că eu vorbesc pentru Franța și el mă va susține atîta timp cît va crede de cuviință.

Churchill: Problema este să stabilim ce înseamnă de fapt

Franța. Am încercat întotdeauna să-mi fac o idee despre ceea ce este Franța. În măsura în care generalul de Gaulle reprezintă voința de luptă și sentimentele majorității francezilor, sîntem foarte fericiți să lucrăm cu el. Dar în Madagascar [unde englezii debarcaseră, fără a se pune de acord cu «Franța liberă» — n.C.P.] noi ar trebui să facem față unor dificultăți considerabile, dacă invazia ar fi executată de trupe gaulliste. Acum am reușit să punem mina pe cea mai mare parte a insulei. În stadiul actual al războiului, nu putem risca să provocăm dezordine în Madagascar, impunînd populației locale pe reprezentanții generalului de Gaulle... Totuși, aș accepta cu plăcere pe reprezentanții Franței combatante în Madagascar, dacă ei s-ar declara animați de sentimente prietenești. Dar ar fi inoportun să creăm greutăți militare, la ora actuală. Mai mult, avem serioase motive să ne temem că am fi tratați la fel de dur în Madagascar, ca și în Siria.

De Gaulle: Dacă Anglia atacă pe francezii din Madagascar, cum a făcut-o în Siria, evident că n-aș putea accepta.

Churchill: Totul este foarte regretabil. Am sperat că am putea lupta umăr la umăr cu dv. Dar speranțele mele s-au pulverizat, pentru că dv. sînteți atît de combativ, încît nu vă mulțumiți să luptați împotriva Germaniei, Italiei și Japoniei, ci și împotriva Angliei și Americii.

De Gaulle: Iau spusele dv. drept o glumă, deși nu de cel mai bun gust. Dacă există un om de care englezii nu se pot plînge, acela sînt eu. În tot cazul, lucrurile trebuie să-și urmeze acum cursul normal.

Churchill: Se pare că punctele noastre de vedere nu s-au apropiat deloc. Dv. n-ați reușit să cîștigați încrederea americanilor, care sperau totuși să colaboreze cu dv. Nu înțeleg de ce n-ați încercat să aplanăți disensiunile. De fapt, nici nu aveți un dușman mai mare decît dv. înșivă. Am sperat să pot lucra cu dv., dar, încet-încet, această speranță a fost redusă la neant. Ducem o povară foarte grea

din cauza Franței. Lucrurile nu pot continua așa”

Martorii acestei discuții atît de inamicale — colaboratorii apropiați ai celor doi lideri — au conchis că spre deosebire de 12 septembrie 1941, de astă dată ei s-au despărțit pe punctul de a rupe definitiv relațiile. Churchill era pe pragul apoplexie. O dată în plus, „Franța liberă” va resimți întreaga lui furie, năpustindu-se asupra ei. Din ordinul premierului englez, traficul telegramelor cifrate ale Franței combatante spre și din Africa, Orient, Pacific, a fost sistat fără nici o explicație. Orice cooperare între serviciile secrete franceze și Intelligence Service a fost suspendată brusc de la 1 octombrie 1942.

Și Kersaudy adaugă:

„O dată mai mult, generalul de Gaulle se gîdea să se retragă în Africa Ecuatorială cu întreaga sa mișcare, în timp ce Winston Churchill se întreba dacă nu a venit momentul s-o rupă o dată pentru totdeauna cu generalul de Gaulle. La 8 octombrie, Gladwyn Jebb i-a spus deputatului Harold Nicolson că disputa dintre Churchill și de Gaulle este foarte gravă” că relațiile «au fost practic rupte» și că lucrurile «riscă să se agraveze și mai mult». Într-adevăr, în toamna lui 1942, ruptura dintre primul-ministru și șeful Franței combatante era mai mult ca oricînd la un pas de a se produce.

Pentru de Gaulle, bineînțeles, vinovat era exclusiv Churchill: «Sărmanul Churchill! El ne trădează și tot el vrea să o poată face în continuare». Cît despre Churchill, el s-a lansat în tirade vindicative împotriva generalului. La sfîrșitul uneia dintre ele, Harold Nicolson i-a răspuns:

«Domnule prim-ministru, cu siguranță că spuneți adevărul. Dar el n-are nici o importanță, pentru că generalul este un mare om...». Churchill a explodat:

«Un mare om! E arogant, e egoist, se consideră centrul universului, este... Aveți dreptate, este un mare om!».

C.P.

SLĂNIC

„perla” Moldovei

IORDACHI BODEA

„Izvoare minerale sărate, de leac, Moldova nu are deloc sau nu s-au aflat încă” — scria învătașul principe Dimitrie Cantemir prin anii 1714-1716 când redacta Descriptio Moldaviae. Așadar, oamenii aceluia început de veac XVIII prețuiau valoarea terapeutică deosebită a izvoarelor minerale. Și dacă asemenea izvoare erau încă necunoscute, un secol mai târziu ele vor deveni realitate. În 1801 primele izvoare minerale de la Slănic au fost descoperite și foarte curând efectul lor tămăduitor a început a fi tot mai apreciat. Analizele chimice efectuate în anul 1852 le-au sporit și mai mult faima. Aceste analize au dus la concluzia că izvoarele de aici rivalizau cu cele de la Vichy, Karlovy-Vary, Aix-les-Bains și alte stațiuni vestite ale vremii. Apele clorurobicarbonatate sodice, carbogazoase, ușor sulfuroase, atermale se dovedeau (și se dovedesc) utile în numeroase afecțiuni: ale aparatului digestiv și glandelor anexe (maladia ulceroasă, ulcer gastro-duodenal, gastrite, litiază biliară, ficat operat, urmările hepatitei epidemice), ale celui respirator (traheobronșite, enfizem pulmonar) și a celui renal, având, totodată o benefică acțiune asupra sistemului nervos.

Căci, alături de efectul miraculos al apelor minerale, Slănic Moldova beneficiază și de un cadru natural cu totul deosebit. „Aici — scria Alexandru Vlahuță în România pitorească — valea se închide din toate părțile: o bară de munți o prind la mijloc și apele clocotă grămadite ca-ntr-o pîlnie. Pe fundul văii, de o parte și de alta a Slănicului, se înalță hoteluri mari, vile atrăgătoare răsăr dintre copaci, drumuri albe, nelede se-ndoaie molatic peste tăpșanele verzi, cărări pietruite se cațără pe brielele măgurilor, pe sub bolți de ramuri, chioșcuri neașteptate-și ies în cale: de sus te strigă virfurile

munților Cerbul, Puful să-și arate poiemele lor înflorite și lărgile lor privești peste clocotișul codrilor, înspre Poiana Sărată de la trecătoarea Oituzului și-nspre „Poarta vînturilor” de la Nemira Mare”.

Aceste calități au determinat apariția primelor instalații balneare, începînd din 1877, stațiunea devenind curînd cunoscută în întreaga țară. Veneau — scria în 1886 Nicolae Gane — „bărbați, femei, copii, oameni de toată mîna, de toate vîrstele, din toate unghiurile țării, în felurite costume: de la postavul cel subțire occidental, până la șăciacul monăstiresc, de la mătasa de Lyon până la altița de la Rucăr, într-un cuvînt adunătura cea mai pestriță, cea mai zgomotoasă și mai pitorească care se poate vedea, furnică în tot timpul sezonului de băi”.

În afară de cură, care atunci, ca și astăzi, era internă, cît și externă (băi calde sau reci potrivit recomandărilor medicale), vilegiaturii puteau face numeroase excursii: cea mai obișnuită la Cascadă, iar pentru cei experimentați, peste munte, la Poiana Sărată — „cea mai interesantă plimbare din Slănic, împănată cu oarecare greutăți și mici pericole ce îmboldeau și mai mult entuziasmul tinerilor călători” (N. Gane).

Distrusă în cursul primului război mondial și refăcută ulterior, stațiunea cunoaște abia în ultimele două decenii deplină valorificare a calităților ei multiple, asigurînd posibilități de cazare (numeroase vile modernizate, două hoteluri de mare capacitate) și cură balneară (o bază de tratament nouă bine înzestrată) pentru 56 000 turiști de-a lungul întregului an, stațiunea funcționînd în toate sezoanele.

Tratamentul (individualizat și sub supravegherea continuă a personalului medical) îmbracă forme complexe: hidro, balneo, electro și masoterapia (masajul), apoi cultura fizică medicală (o complexă bază sportivă s-a dat recent în folosință), termoterapia, climatoterapia și firește cura internă cu ape minerale și acțiunea cadrului natural asupra organismului. O noutate pentru sezonul de iarnă: pîrtia de schi, prevăzută pentru cei mici cu telecabyschi.

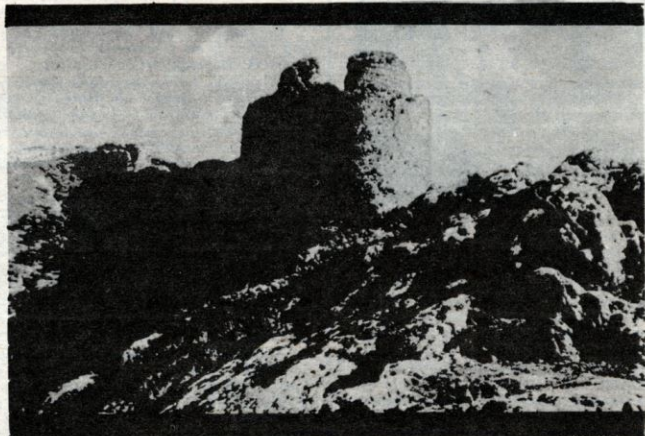
Scriînd despre salinile Moldovei, Dimitrie Cantemir consemna că tăietorii de sare („șai-găii” cum sînt numiți într-un document de la Petru Șchiopul), „după ce scot bolovanii de sare, ei lasă în tot locul, din aceeași sare cum e cristalul [stîlpi] ca să sprijine pămîntul și săpăturile”. Într-una din aceste grote rezultate din exploatarea, de demult, a sării, la Tg. Ocna a fost amenajat un sanatoriu subteran (aparținător, de asemenea, de complexul balnear Slănic Moldova), dotat cu instalațiile necesare unei cure complexe și sub îndrumarea unui colectiv de cadre medicale de specialitate din stațiunea Slănic, unde timp de cite patru ore pe zi pacienții pot beneficia de un tratament deosebit de eficient în afecțiunile respiratorii.

Într-un cadru natural deosebit, și cu efecte pe multiple planuri (astăzi deplin valorificate), Slănicul își merită supranumele de „perla” a Moldovei.

ALBANIA MEDIEVALĂ

REZISTĂ INVAZIILOR

STEFANAQ POLLO, ARBEN PUTO

Ca descendenți ai vechilor iliri, albanezii au acordat o importanță cu totul excepțională existenței formațiunilor ilire de pe coasta orientală a Adriaticii, ei fiind în posesia unor mărturii arheologice de maximă importanță pentru tot spațiul sud-est european. După colonizarea greacă a litoralului ilir (în anul 627 î.e.n., este fondată colonia Epidamnus sau Dyrrachium, Durrësul de azi), știrile despre perioadă sporesc. Atestarea mai multor formațiuni ilire cu conducători destoinici, între care, în jurul anului 230 î.e.n., este semnalată regina Teuta, care declanșează un mare atac împotriva grecilor, impunând regatul ilir printre marile state din bazinul mediteranean, formează obiectul unor studii de un deosebit interes. Intervenția romană în conflictul dintre iliri și coloniile grecești o obligă pe Teuta să ceară pace. Curajosul popor ilir, care, în ultimele secole ale independenței sale politice, s-a luptat glorios contra grecilor și apoi a romanilor, amenințând uneori imperiul, a sfârșit prin a cunoaște stăpânirea ro-

mană. Cu toate dese revolte ale ilirilor, în perioada dominației romane (167 î.e.n.-395 e.n.), pe întreg litoralul Adriaticii a înflorit o splendidă civilizație latino-iliră, care a dat Romei mai mulți împărați. Invasia slavă i-a constrins pe iliri să se refugieze în munții Albaniei, supraviețuind, ca singurii urmași direcți ai antecilor iliri, și asigurându-și continuitatea în spațiul actual.

Răspindirea geografică și etnogeneza poporului albanez au stat și în atenția unei importante Conferințe naționale privind formarea poporului albanez, a limbii și culturii sale, ce a avut loc la Tirana, în iulie 1982, cu participare internațională. Din țara noastră au susținut comunicări acad. Emil Condurachi și prof. Haralambie Mihăescu, care au adus însemnate clarificări asupra tematicii puse în discuție.

Epocile mai îndepărtate din trecutul poporului albanez sînt ample evocate și în Istoria Albaniei, apărută sub semnătura pres-

tigioșilor cercetători Stefanaq Pollo (participant la al XV-lea Congres internațional de științe istorice, desfășurat la București, în august 1980) și Arben Puto, cu colaborarea lui Kristo Frasheri și Skënder Anamali, lucrare publicată și în limbi străine: o ediție în limba franceză (Paris, 1974, prefată de Maurice Baumont¹) și o alta, revăzută și adăugită, în limba engleză (Londra, 1981), din care reproducem într-o formă prescurtată fragmentele care urmează.

În lucrarea lor *History of Albania*, autorii menționați consacră câteva capitole creării

statelor feudale albaneze, în condițiile luptei lor împotriva stăpînirii, de aproape nouă secole, a Imperiului bizantin, care i-a succedat celui roman. Stefanaq Pollo și Arben Puto, cunoscuți cititorilor noștri prin anterioarele lor contribuții științifice în *Magazin istoric*, aduc numeroase date inedite și explicații istorice concludente ale acestui proces, insistînd asupra originalității fenomenului, în contextul istoriei celorlalte popoare din spațiul sud-estului european.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Dr. Gelcu MAKUTOVICI

Unde s-a născut

La Chanson de Roland?

În jurul anului 1080, teritoriul Albaniei a devenit scena unor evenimente de importanță europeană și, într-o oarecare măsură, determinante pentru destinul Imperiului bizantin. Este vorba despre lungul război dintre normanzii veniți din Italia meridională și forțele imperiale bizantine. Lupta a început în luna mai 1081. Armata normandă, condusă de Bohemund, fiul lui Robert Guiscard, duce de Apulia, a pus piciorul pe coasta albaneză a Mării Ionice — cotoind Vlora, Kanina, Jeriko, Byllis și Butrint (Buthroton) — și făcînd acolo joncțiunea cu Guiscard. În drum spre Durrës, în dreptul promontoriului Glossa, o furtună puternică a pus la grea încercare flota normandă. Cu toate acestea, invadatorii au încercuit rapid Durrësul și de pe mare, și de pe uscat. Dar, în luna iunie, bizantinii au primit ajutor de la flota venețiană, care a înfrînt-o pe cea normandă la nord, lîngă

La Chanson de Roland. În imagine: un episod localizat în Albania, nu în Spania!

În p. 52: fortăreață medievală albaneză, aflată în sudul Tiranei

promontoriul Palia (astăzi Pallës). Cîteva zile mai tîrziu, trupele venețiene au debarcat, iar unitățile bizantine, ieșite din Durrës, au impus normanzilor o nouă retragere, pînă în apropiere de Pressia (astăzi Preeza).

În contextul acestor evenimente și ca rezultat al situației geografice a țării lor, albanezii au luat o atitudine de o importanță deosebită. Guiscard i-a invitat pe conducătorii lor să lupte de partea sa, dar aceștia au refuzat; dimpotrivă, ei au promis să-l ajute pe împăratul bizantin Alexios I (1081-1118). În octombrie 1081, împăratul a venit în Albania, în fruntea

unei armate, și — după cum notează fiica lui, Anna Comnena² —, fără a mai aștepta ajutorul forțelor albaneze, a atacat trupele lui Guiscard, nu departe de orașul asediat. În același timp, ducele de Durrës, George Paleologul, a sărit în sprijinul monarhului bizantin, care îi era cumnat. Normanzii i-au înfrînt însă și pe Alexios I, și pe duce.

În februarie 1082, cu ajutorul venețienilor stabiliți în

² După moartea tatălui ei, Anna Comnena (1083-1148) a încercat să-l urce pe tron pe soțul ei, Nikephoros Bryennios. Eșuîndu-i planul, ea s-a consacrat exclusiv redactării *Alexiadei*, istoria bizantină între anii 1069 și 1118, o ardentă apologie a tatălui său, împăratul Alexios I.

¹ Nume de prestigiu al științei istorice universale, profesorul Maurice Baumont, membru al Institutului Franței, despre a cărui personalitate cititorii noștri au fost informați în mai multe rânduri (*Magazin istoric*, nr. 7/1967, 12/1969, 5/1975), este autorul a numeroase lucrări, dintre care menționăm: *Derivata industrială și imperialismul colonial. Făcîndu-mintul păcii*, *Abdicarea lui Wilhelm II*, *Afacerea Eulenbourg*, *Afacerea Dreifuss*, *Europa între anii 1900-1914*, *Originile celui de-al doilea război mondial*, *Marea conjurație împotriva lui Hitler* (apărută și în versiune românească, la Editura științifică și enciclopedică, în 1977).

oraș, Guiscard a cucerit Durrësul. Mai târziu, el s-a reîntors în Italia, pentru a reprimă o revoltă aștitată de bizantini, în timp ce fiul său, Bohemund, a rămas în Albania, unde a reușit să-și recupereze toate forțele normande din Balia.

Războiul normand contra Bizanțului a marcat profund întreg secolul XI. El a stimulat imaginația multor povestitori din epocă, printre care și a unor franci. Bardul Turlofus a dedicat un cântec epic acestei expediții, care s-a greșit, bizar, pe istoria războiului contra sarazinilor din Spania. Aventura a fost atribuită lui Carol cel Mare și inclusă în *Chanson de Roland*, sub forma episodului lui Baligant, respectiv relatarea războiului lui Carol cel Mare împotriva sarazinilor, care îi întinșeseră cursa fatală lui Roland, comandantul ariergărzii sale¹. Or, adevăratul teren al acestor evenimente a fost Albania, și nu Spania. Francii, sarazinii și bascii erau, de fapt, normanzii, bizantinii și albanezii. În spatele lui Carol cel Mare se ascunde Guiscard, duce de Apulia; Baligant este Paleologul, duce de Dyrrachium; Canabeus, eroul din *Chanson de Roland*, este împăratul Alexios I, în timp ce Roland nu este altul decât Bohemund, care a cerut ajutorul tatălui său. Numele locurilor pe care le întâlnim în strofele poemului dovedesc și ele că *Chanson de Roland* are ca loc de desfășurare a acțiunii Albania. „La terre debîre”, din ultima strofă a cîntecului epic *Chanson de Roland*, este, de fapt, la *terre d'Epire* sau, mai exact, la *terre d'Epire* (pămintul Epirului) ș.a.m.d., Butrintot = Butrinton; Jericho = Jeriko; Belidos = Byllis. Denumirile *Gloz* și *Balle* evocă cele două mari înfringeri navale pe care le-au suferit normanzii în dreptul

promontoriilor Glossa și Paliă. Numele Dyrrachium nu lipsește nici el, dar apare într-o formă alterată, pentru a înșela atenția cititorului; altminteri transplantarea evenimentelor pe teritoriul Spaniei ar fi părut neverosimilă. Conform unei legende medievale, Dyrrachium a fost fondat de Zete și Amphion; în *Chanson de Roland*, scopul precis și imediat al lui Carol cel Mare era de a cuceri *Imphe*, o variantă a lui Amphion! Într-una dintre versiunile celebrului poem epic, numele *Albeigne* este înlocuit cu *Balia*. Substituție nu lipsită de importanță. În evul mediu, Balia (capul Paliă) constituia ieșirea la mare a provinciei Albaniei. Meritul acestor identificări revine bizantinistului Henri Grégoire, deși nu trebuie omise și contribuțiile succeselor lui.

Alianțe efemere

În 1096, albanezii au suferit șocul armatelor din prima cruciadă: francezii din nord, conduși de contele de Vermandois și ducele de Normandia; provenșalii, în frunte cu Raymond, conte de Toulouse și Ademar de Montpelier, episcop de Puy; normanzii din Italia, cu conducătorii lor, Bohemund și Tancred; în trecerea lor, toți au pustiit țara.

Ani de zile mai târziu, în 1107, ginerele regelui francez Filip I, Bohemund I de Tarent, devenit prinț de Antiohia, a preluat o nouă expediție către coasta albaneză, debarcând la Avlona. Istoria s-a repetat. Durrësul a fost asediat. Alexios I Comnen a sosit iarăși și, încă o dată, Albania a devenit scena operațiilor militare, până în momentul cînd, în 1108, Bohemund, silit să facă pace, s-a retras înfrînt în Italia.

La începutul sec. XII, regiunile albaneze erau fărîmțate din punct de vedere politic. Ținuturile situate la sud de Drin, incluzînd provincia Arbanon, reveneau puterii bizantine. Regiunile din nord erau încorporate în frontierele statului Dioclea, întemeiat, în secolul precedent, de feudații locali slavi și albanezi. Regiunile din nord-est (vechea

provincie Dardania), care suferiseră, în ultimele două secole, o puternică colonizare slavă, se găseau sub controlul feudaților sîrbi din Ragusa.

Către mijlocul sec. XII, normanzii, conduși de Roger II Guiscard, regele Siciliei, au efectuat cea de-a treia expediție pe litoralul albanez, fără nici un rezultat apreciabil. Cea de-a patra campanie a fost lansată în 1185. La 6 iunie, o mare armată, de 80 000 oameni, condusă de Guillaume II cel Bun, regele Siciliei, aliat cu Frederic Barbarossa, a luat Durrësul. Orașul a fost parțial incendiat. În final, tentativa s-a soldat cu un eșec.

Un timp, Imperiul bizantin a reușit să-și restabilească autoritatea asupra teritoriilor Ragusa și Dioclea. Dar, odată cu moartea împăratului Manuel I Comnen (în timpul lui, imperiul a cunoscut o perioadă de strălucire), în 1180, Bizanțul a căzut într-o profundă criză politică internă, ceea ce a permis nobililor sîrbi, bulgari și diocleeni să-și recîștige independența. Conducătorii Arbanonului și ai districtelor învecinate au înlăturat și ei jugul bizantin. Către 1190, s-a născut principatul Arbania, primul stat albanez medieval.

Informațiile de care dispunem despre începuturile acestei comunități sînt fragmentare. Avea capitala la Kruja, cel mai important oraș al vechiului Arbanon. Primul ei suveran, arhonteul Progon (1190-1198), era asistat de șefii locali ai cantoanelor. La început, principatul cuprindea aproape jumătate din actuala Albania de Nord, exceptînd orașele de cîmpie: Durrës, Lezha, Shkodra, Drist et c.

În timpul domniei arhonteului Gjin (1198-1206), fiul lui Progon, Bizanțul a căzut sub loviturile celei de-a patra cruciade. La 13 aprilie 1204, cruciații au ocupat Constantinopol și l-au prădat. Un pericol grav amenința acum, din vest, principatul Arbania. Împărțirea imperiului prăbușit² a dat Republicii Veneția,

¹ Ca și alte cîntece epice ale vremii, *Chanson de Roland*, redactat inițial în sec. IX, de cronicarul franc Eginhard, a cunoscut, de-a lungul secolelor, mai multe variante. În versiunea lui Eginhard, secretarul lui Carol cel Mare, Roland este un erou din timpul lui Carol cel Mare, mort într-o luptă cu bascii, pe cînd se întorcea dintr-o expediție în Spania (778).

² În aprilie 1204, Alexios și David Comnen au întemeiat un stat bizantin în nordul Anatoliei, cunoscut sub numele de Imperiul bizantin de Trapezunt. O lună mai târziu, Balduin

pe lângă alte posesiuni, provinciile Durrës, Arbania, Glavinica, Vagenetia și Drinoupolis. În același an (1204) senatul venețian a creat ducatul de Durrës, pregătind anexiunea la el a Arbaniei.

I-a revenit lui Dimitrie (1206-1216), alt fiu al lui Progon, misiunea de a rezista amenințării venețiene, căreia i-a făcut față cu succes. Dimitrie nu a fost un simplu arhonte, ca predecesorul său, ci, la fel ca marele jupan vecin, un *magnus archonte* sau, cum îl numea papa Innocențiu III (1198-1216), un *Arbunensis princeps*. Cu toate acestea, Dimitrie nu a avut puteri depline, de vreme ce era obligat să ceară, pentru orice act mai important, aprobarea celor 15 conducători ai cantoanelor sale.

Conflictul Arbaniei cu Veneția s-a datorat în primul rând faptului că aceasta din urmă vroia să anexeze Durrësul. De aceea, Arbania a trebuit să-și asigure frontierele. Ea a stabilit bune relații de vecinătate cu despotatul Epirului, format în 1204, în sudul Arbaniei, pe teritoriul Vechiului Epir. Marele arhonte Dimitrie s-a apropiat și de fostul său dușman, marele jupan Ștefan Nemanja, căsătorindu-se cu prințesa Comnena, fiica monarhului srb și nepoata împăratului bizantin Isaakios III Komnenos. De asemenea, Arbania a încheiat un acord comercial cu Ragusa, acord care compensa lipsa schimburilor comerciale cu Veneția. Prințul Dimitrie s-a gândit să-și asigure și sprijinul acerbului rival al Veneției, puternicul papă Innocențiu III, cărui a-i mărturisit intenția sa de a reveni în sinul bisericii, instituție pe care frațele său Gjini o părăsise cu câțiva ani mai înainte. Ameliorarea relațiilor lui Dimitrie cu

papa a fost efemeră. Neînțelegerile dintre cele două părți cu privire la orașul Durrës au redeschis conflictul. Se dovedea că principatul Arbaniei și-ar fi putut face eventual prieteni, nu și aliați. În 1208, ducele venețian Pietro Ziani l-a instigat împotriva Arbaniei pe George, regele Diocleei vecine, dar fără succes. În 1213, la Durrës a izbucnit o răscoală orășenească; ea a fost în defavoarea marelui arhonte Dimitrie și în favoarea despotului Mihail Angelos Comnenul. După ce a ocupat orașul, acesta i-a alungat complet pe venețieni de pe teritoriul Arbaniei.

Principatul Arbaniei și-a menținut independența în tot timpul domniei lui Dimitrie. La moartea sa, în 1216, unul dintre șefii locali, Grigorie Kamona, a luat-o de soție pe prințesa Comnena, văduva lui Dimitrie, și a fost proclamat arhonte de Arbania. Totuși, de-a lungul acestor cîteva decenii, provincia Arbania și-a menținut o oarecare autonomie internă. Grigorie Kamona, deși vasal, a continuat să guverneze țara pînă la moartea sa. I-a urmat la conducere ginerele său, arhonte Goulam.

Regatul fără rege

Statutul de autonomie al Arbaniei a fost rezultatul politicii de concesiuni duse de suveranii străini, interesați să evite orice ridicare la luptă a populației locale. Dar împăratul de la Niceea, Theodoros II Laskaris, n-a respectat această autonomie, instalînd în provincia Arbania un guvernator militar bizantin, cu numele de Constantin Chabaron; astfel încît, în 1257, monarhul bizantin a trebuit să înfrunte o răscoală a populației albaneze. În a sa *Chronike Syngraphe*, preotul niceean Acropolites ne dă cîteva informații interesante despre această revoltă, care pînă la urmă a fost înăbușită, dar numai cu ajutoare venite din Asia Mică. În felul acesta, dominația bizantină a fost restabilită pentru a patra oară în Albania.

Provincia Arbania și-a menținut însă autonomia administrativă.

În a doua jumătate a sec. XIII, istoria locurilor a înregistrat un alt personaj principal al evenimentelor: Carol I de Anjou, regele Siciliei, un descendent al dinastiei franceze domnitoare, fratele lui Ludovic IX cel Sfînt (1226-1270), regele Franței. În 1269, Carol I de Anjou a debarcat în Albania. Dar regele angevin nu cunoștea țara. Trupele franceze, italiene și arabe aduse din Italia n-au fost suficiente pentru a sfîrșima rezistența albanezilor. Luptele pentru ocuparea Durrësului, devenit acum o comună independentă, au durat doi ani și au sfîrșit prin negocieri. Nobilii albanezi au cerut independența țării. Pentru a pune capăt rezistenței lor, Carol de Anjou n-a ezitat să le promită crearea unui regat albanez, orășenilor — autonomie comună, iar comunităților tribale — dreptul de a se administra singure. În urma acestor promisiuni, armata lui Carol de Anjou a putut intra în Durrës. La 21 februarie 1272, Carol I a proclamat la Napoli formarea regatului Albaniei (*Regnum Albaniae*), a cărui coroană și-a atribuit-o. Teritoriile noului regat se întindeau de la Drin, în nord, pînă la linia Vlora-Berat, în sud. Înzestrați cu domenii și titluri, după ierarhia feudală occidentală, nobilii locali păreau satisfăcuți, dar înțelegerea a fost de scurtă durată. Încetul cu încetul, feudații francezi și italieni veniți în Albania au acaparat toate posturile importante ale regatului și cele mai mari domenii ale țării. Promisiunile de autonomie au fost repede date uitării, iar decretelor care confirmau privilegiile — violate. Exploatarea intensivă exercitată de feudații francezi a provocat nemulțumirea țăranilor și orășenilor. Pentru a contracara opoziția nobililor albanezi, Carol a arestat un mare număr dintre ei, luîndu-i ostateci în închisorile italiene. De aceea, în 1280, cînd au început osti-

de Flandra, ales împărat cu sprijinul Veneției, a fost încoronat la Sf. Sofia și a primit un sfert din teritoriul bizantin. Jumătate din rest a revenit Veneției, iar cealaltă jumătate — cavalerilor latini, ca fiefuri imperiale. Astfel se întemeia Imperiul latin de Constantinopol. Doi ani mai tîrziu, s-a mai întemeiat și Imperiul bizantin de la Niceea, ca state succesorale ale vechiului Bizanț.

(Continuare în p. 60)

GORDON W. PRANGE

În numerele anterioare ale revistei, cititorii noștri au putut urmări evoluția situației politice și militare pe teatrul de război din Pacific, în prima jumătate a anului 1942, planurile japoneze, pregătirile pentru riposta americană, dispozitivul forțelor angajate în luptă, acțiunile care au precedat confruntarea decisivă. Ajungem la deznodământul marilor bătălii navale pentru Midway, care a marcat epulzarea inițiativei strategice a Japoniei.

Fără a anticipa bilanțul bătăliilor și concluziile generale de ordin strategic, tactic și logistic — care vor fi tratate pe larg în numărul viitor al revistei — să semnalăm numai un amănunt concret, care a afirmat greu în balanța înfruntării dintre avioanele și navele americane și nipone. Este vorba despre măsurile de prevedere ce se impuneau atât la bordul portavioanelor nipone, cât și al celor americane. Preocupări exclusiv de misiunea lor ofensivă — mai întâi bombardarea insulelor Midway, apoi pregătirea atacului asupra flotei americane —, comandanții japonezi, presași permanent de timp, au neglijat o serie de reguli de precauție elementare. După cum s-a văzut, simultan cu recuperarea avioanelor care participaseră la bombardarea instalațiilor militare de pe atolul Midway, amiralul Nagumo,

acționând în baza informațiilor primite în ultimul moment, a ordonat rearmarea cu torpile și pregătirea de luptă a forței aeriene disponibile, în vederea lansării atacului asupra navelor americane. Așa încît, în momentul atacului american, bună parte din avioanele japoneze se aflau deja pe punte, gata armate și cu plinul de carburant făcut. Ceea ce a majorat considerabil pericolul unor incendii și explozii secundare, în cazul primirii de lovituri directe.

În cealaltă tabără, măsurile de protecție au fost, în schimb, prompte și eficiente, ceea ce a sporit avantajul american. Cînd a devenit clar că un atac nipon este iminent, punțile navelor au fost imediat degajate de orice materiale inflamabile, în conductele și rezervoarele de carburanți s-a pompat bioxid de carbon, iar o cisternă suplimentară conținînd 800 galoane (circa 3 tone) de benzină ușoară de aviație a fost aruncată peste bord. Instalațiile de combatere a incendiilor erau gata în orice clipă. Astfel se explică, în bună parte, diferența substanțială între efectul pe care l-au avut bombardamentele în rîndul celor două flote.

Desigur, această situație este numai unul dintre numeroșii factori care au concurat la asigurarea victoriei americane de la Midway. Dar, și în acest caz, s-a dovedit cât de importantă este menținerea unui echilibru rațional între ofensivă și defensivă, între îndrăzneală și prudență, măsurile așa-zis „pasive” căpă-

tind, uneori, un rol determinant pentru succesul misiunii de luptă.

• Redăm în continuare, din monografia prof. Gordon W. Prange *Miracolul de la Midway*, publicată postum în 1982, tabloul luptelor din zilele hotărâtoare pentru soarta bătăliei: 4-6 iunie 1942.

Prudență contra dispreț

Dacă amiralul nipon Nagumo ar fi modificat cu numai 15 minute mai devreme direcția de înaintare a portavioanelor sale, el ar fi evitat, poate, întâlnirea din acea dimineață, cu piloții contraamiralului Raymond Spruance, comandantul Escadrei speciale 16. Dar chiar și așa, Nagumo nu se găsea acolo unde se presupusese inițial, atunci când bombardierele în picaj și avioanele de vânătoare de pe portavionul american Hornet au ajuns la locul indicat. De fapt, nevăzând flota japoneză la punctul probabil de interceptare, comandorul Ring, comandantul forței aeriene de pe Hornet, nu a adoptat tactica prescrisă a „pătrălușii lărgite”, respectiv nu a schimbat mereu direcția sub un unghi de 90 grade, ceea ce, în condițiile atmosferice ale acelei zile, i-ar fi dat posibilitatea să cerceteze suprafața oceanului pe o rază de 50 mile. El a continuat să zboare în aceeași direcție, pe o distanță de 50 mile, revenind apoi la bordul portavionului cu 20 avioane. Alte 13 bombardiere au fost nevoite să aterizeze forțat pe Midway, din lipsă de carburant. În plus, toate cele 27 avioane de vânătoare din escorta de pe Hornet, rămânând și ele fără combustibil, s-au pierdut în largul oceanului. O parte din piloții lor au fost salvați abia în zilele următoare.

John Waldon, comandantul escadrelor de bombardiere torpiloare de pe Hornet, dînd dovadă de o uimitoare intuiție, a schimbat cursul pe direcția vest-nord-vest, descoperind flota inamică. La 4 iunie, ora 9.18, el a început atacul. Era exact în clipa în care portavioanele japoneze încheiaseră recuperarea aparatelor care participaseră la atacul asupra insulelor Midway. Circa 35 a-

vioane japoneze de vânătoare Zero și un ucigător foc antiaerian de pe crucișătoarele și distrugătoarele din escortă au întîmpinat greoaiele bombardiere americane. În următoarele minute, toate cele 15 bombardiere torpiloare americane, lente, greu manevrabile și lipsite de acoperirea propriilor avioane de vânătoare, s-au prăbușit, fără ca vreo torpilă să-și atingă ținta. A supraviețuit un singur pilot, cules din mare a două zile. Nici cele 14 bombardiere torpiloare de pe portavionul Enterprise nu au avut o soartă mai bună: numai patru dintre ele, toate grav avariate, au mai putut reveni la bord. Au reușit să-și lanseze torpile foarte puțini piloți, dar fără nici un efect.

A contribuit oare sacrificiul piloților de pe bombardierele torpiloare la obținerea victoriei americane de la Midway? Subiectul a comportat multe discuții. Părerea cea mai răspîndită este că aceștia au jucat un rol valoros, eroic, distrăgînd atenția japonezilor de la iminentul atac al bombardierelor în picaj. Alții susțin că meritul acestei operații de diversivne revine mai ales avioanelor de vânătoare de pe Enterprise, deoarece timpul scurs după nefericitul atac al bombardierelor torpiloare ar fi fost suficient pentru a permite Zero-urilor să ia altitudine. Această din urmă interpretare pare a fi sprijinită și de mărturiile din sursă japoneză.

Dar trebuie luați în considerare și alți factori. Comandanții niponi ar mai fi putut să-și modifice prioritățile, pentru că ei reperaseră din timp bombardierele în picaj americane; pentru a face față noii amenințări din partea bombardierelor în picaj americane, ei ar fi putut întoarce

o serie de avioane din acoperirea aeriană a portavioanelor. Dar, obsedați de tehnica atacului cu torpile, în care piloții lor excela, japonezii s-au concentrat asupra bombardierelor torpiloare inamice, deși americanii nu se distingueau defel în operația de lansare a torpilor. Cît privește torpilele lor, ele erau de o calitate atît de proastă, încît atunci cînd exploda una era un adevărat eveniment.

Dincolo de toate aceste considerații, atacurile americane, fie cele de la sol, fie cele de pe portavioane, oricît vor fi fost ele de inefficiente, au ținut în saș escadra specială a lui Nagumo, în tot cursul dimineții. Piloții de pe avioanele de vânătoare, în special, s-au aflat sub o tensiune permanentă. Cel puțin sub acest aspect, fiecare american care a participat la acțiune și-a adus contribuția la scorul final al înfruntării.

Atac dinspre soare

Escadrila de bombardiere în picaj de pe Enterprise, condusă de lt. comandorul Wade McClusky, a ajuns și ea la probabilul punct de interceptare, fără a descoperi flota inamică. Consultîndu-și în grabă harta, McClusky a hotărît să mai zboare 35 mile pe cursul inițial, apoi să vi-reze spre nord-vest, paralel cu direcția probabilă de înaintare a flotei japoneze. Amiralul Nimitz a apreciat ulterior că această opțiune a fost „una dintre cele mai importante decizii de luptă, cu rezultate hotărâtoare”. La ora 9.55, McClusky a observat un distrugător ieșit din formație și, urmărindu-l, a ajuns din urmă grosul flotei japoneze.

În acele momente, portavioanele lui Nagumo nu navigau în formație ordonată. Manevrele repetate pe care trebuiseră să le efectueze, pentru a evita proiectilele lansate de bombardierele torpiloare-americane, dispersaseră formația, astfel încât, portavionul Hiryu, aflat mai departe pe direcția nord-est, a scăpat, într-o primă etapă, atenției avioanelor atacatoare. În clipa în care observatorul de pe Kaga a strigat „Bombardiere în picaj!”, căpitanul Takahisa Amagai, șeful aviației de pe portavion, nu și-a putut stăpîni admirația profesională: „Splendidă tactică: au lansat atacul dinspre soare, folosindu-se de paravanul de nori”.

Era ora 10.22. Primele trei bombe nu și-au atins ținta. Apoi locotenentul Earl Gallaher, lansându-și bomba de 250 kg de la numai 700 metri, a lovit pupa în zona tribord, chiar în mijlocul avioanelor masate pentru decolare. Într-o clipă, puntea de zbor s-a transformat într-un infern. Următoarele două bombe au căzut una lângă alta, în apropierea elevatorului prova. Una dintre ele a pătruns prin ele-

vator și a explodat în hangarul de avioane de pe puntea inferioară. Suflul exploziei l-a ucis pe căpitan și pe toți cei aflați pe puntea de comandă.

Formația locotenentului Richard Best a atacat portavionul Akagi. În mod normal, cele două bombe de 450 kg nu ar fi trebuit să producă distrugerii fatale. Însă bombardierele în picaj surprinseseră portavioanele japoneze cu punțile de zbor pline de avioane armate cu bombe și cu plinul de combustibil făcut. Exploziile secundare și explozia în lanț a avioanelor pregătite de decolare au transformat, în scurt timp, întregul portavion Akagi într-un „iad de flăcări”, după expresia contraamiralului Kusaka, șeful de stat major al grupului de portavioane.

Portavionul Yorktown a amînat lansarea avioanelor pînă la ora 8.38. Comandorul M.A. Arnold, șeful aviației de pe Yorktown, a ordonat comandanților de escadrilă să țină cursul spre est de ultima poziție cunoscută a flotei inamice, presupunînd (corect) că japonezii vor schimba direcția de mers, pentru a nu se apro-

pia prea mult de atolul Midway. Aceste instrucțiuni, plus întîrzierea lansării s-au dovedit cît se poate de propice pentru partea americană. Urmînd traseul astfel stabilit, grupul de bombardiere în picaj, de sub comanda lt. comandorului Maxwell Leslie, a reperfat flota inamică la ora 9.45. La 10.25 el a declanșat atacul, alegînd drept țintă portavionul Soryu. Trei lovituri directe în tot atîtea minute, aliniate aproape perfect de-a lungul laturii babord, au provocat imediat incendii violente pe puntea superioară, urmate de explozii secundare în magazinele de bombe și torpile, în depozitul de muniții și în rezervoarele de benzină pentru avioane. Dintre cele trei portavioane lovite în cursul atacului, Soryu a suferit avariile cele mai grave, cu efect imediat.

În trei minute, bombardierele în picaj americane au realizat ceea ce valurile de atac precedente nu reușiseră să înfăptuiască în trei ore. Trei factori, în principal, au determinat acest succes uimitor al părții americane: hotărîrea lt. comandorului McClusky de a

Bombardierele americane descoperă un convoi de nave ce transportă trupe japoneze... care se dispersează, ca o aglomerație de pești, în toate direcțiile (p. 53)

continua căutarea flotei japoneze, dincolo de punctul probabil de interceptare, intrarea în acțiune, aproape simultană, a avioanelor de pe Enterprise și a celor de pe Yorktown și faptul că avioanele de vânătoare Zero ale japonezilor au fost excesiv preocupate să interzică atacul bombardierelor torpiloare.

O eroare explicabilă

Trei dintre cele patru portavioane nipone au fost grav avariate. La bordul navei-amiral Akagi, șeful de stat major Kusaka, care evalua situația cu luciditatea-i obișnuită, a hotărât că a venit timpul să încredințeze comanda temporară a flotei contraamiralului Hiroaki Abe, comandantul grupului de crucișătoare, pînă la transferarea postului de comandă al amiralului Nagumo pe un alt vas. Atîta timp cît creierul flotei lor era încă intact, japonezii mai puteau continua lupta, avînd drept nucleu portavionul Hiryu, rămas neatins. La ora

11.45, Nagumo a reluat comanda flotei, de la bordul crucișătorului Nagara.

Între timp, la ora 10.54, contraamiralul Tamon Yamaguchi, comandantul Grupului 2 portavioane, aflat la bordul navei Hiryu, a lansat atacul asupra flotei americane, aruncînd în luptă întregul efectiv disponibil la acea oră — 18 bombardiere în picaj și șase avioane de vânătoare. 45 minute mai târziu, radarul de pe portavionul Yorktown a reperat valul de atac japonez. S-a ordonat redispunerea navelor în formație de luptă, cele șase distrugătoare formînd un ecran protector, în jurul portavionului flancat de crucișătoarele Astoria și Portland. În întîmpinarea atacatorilor s-au ridicat în aer 12 avioane de vânătoare Wildcat, plus încă șase, trimise ca întăriri din partea escadreii lui Spruance. În lupta aeriană care a urmat, numeroase avioane japoneze s-au prăbușit, pradă tirului antiaerian. Totuși, cîteva au reușit să străpungă răzrul. Trei bombe de

mare calibru au lovit puntea portavionului. Prin eforturi deosebite, echipajul a localizat incendiile, reparînd, într-un timp record, avariile de pe puntea de zbor și din sala mașinilor. La ora 14.37, portavionul și-a reluat locul în formație, dezvoltînd o viteză de 19 noduri. În aceste condiții, amiralul Fletcher, comandantul Escadreii speciale 17, a hotărît să-și mute postul de comandă pe crucișătorul Astoria.

La ora 13.20, contraamiralul Yamaguchi a ordonat lansarea celui de-al doilea val de atac împotriva portavioanelor americane. Ordinul de luptă preciza în mod expres că trebuiau lovite alte portavioane, nu cel avariat de primul val, considerat a fi scos definitiv din luptă. Escadrila de asalt japoneză era formată din 10 bombardiere torpiloare și șase avioane de vânătoare, sub comanda locotenentului Tomonaga, cel care condusese, în zorii aceleiași zile, atacul japonez asupra insulelor Midway. La ora 14.34, cinci bombardiere torpiloare japoneze, singurele care scăpaseră interceptiei avioanelor de vânătoare și tirului antiaerian, s-au îndreptat inexorabil spre țintă. Întîmplarea a făcut ca victima să fie, pentru a doua oară, tot portavionul Yorktown. Eroarea atacatorilor japonezi este perfect explicabilă: reparațiile efectuate cu promptitudine și faptul că nava înainta cu o viteză aproape normală, precum și asemănarea siluetei sale cu cea a portavionului-frate Enterprise erau elemente suficiente pentru a lăsa să se creadă că atacatorii aveau în vizor o altă țintă. Una după alta, două torpile au lovit în plin corpul navei. De data aceasta, izbiturile au fost fatale. La numai 10 minute după explozia primei torpile, portavionul avea o înclinație de 26 grade. Unica valoare a navei o reprezentau oamenii de la bordul ei.

Euforia se risipește

În cabina de comandă a portavionului Enterprise, contraamiralul Spruance și statul său major au analizat în grabă urmările primului atac asupra lui Yorktown și masu-

rile ce urmau a fi întreprinse. Căpitanul Miles Browning, șeful de stat major al Escadrei speciale 16, a tras concluzia corectă că avioanele care au lovit nava americană proveneau de pe un portavion inamic încă neatins, pledând cu înfocare pentru o ripostă imediată. Spruance a refuzat să se aventureze. În primul rând, bombardierile sale nu erau încă gata de decolare. În al doilea rând, el aștepta de la avioanele de cercetare un raport precis asupra amplasamentului flotei inamice. Incapacitatea de a localiza poziția inamicului însoțise deja destule forțe americane în acea zi. Contraamiralul Yamaguchi ar fi primit cu dispreț prudenta lui Spruance, dar — o dată în plus — americanul a fost acela care a adoptat hotărârea cea mai indicată. După lansarea celui de-al doilea val de atac asupra portavionului Yorktown, flota japoneză a schimbat direcția spre nord-est. Un atac american lansat în acel moment nu ar fi reușit, după toate probabilitățile, să localizeze portavionul inamic și nici nu ar fi putut schimba în vreun fel soarta lui Yorktown. Abia la ora 14.45, contraamiralul Spruance a primit știrea mult așteptată: raportul avioanelor de cercetare asupra poziției exacte a flotei nipone avea drept focar portavionul Hiryu. Imediat a ordonat decolarea întregii forțe aeriene disponibile — 24 bombardiere, de data aceasta fără escorta avioanelor de vânătoare, reținute pentru protejarea propriilor portavioane.

Yamaguchi era în elementul său. În ciuda pierderilor suferite, amiralul japonez era în cîntat de rezultatele primelor două valuri de atac. Pregătea febril cea de-a treia lovitură. La ora 15.31, Yamaguchi i-a raportat amiralului Nagumo: „După primirea informațiilor necesare din partea avioanelor de cercetare, intenționez să dirijez întreaga forță aeriană care ne-a rămas (cinci bombardiere, cinci avioane torpiloare și 10 avioane de vânătoare) pentru atacarea și distrugerea restului forțelor inamice, pînă la lăsarea serii”, iar la ora 16.00 a adăugat: „Rezultatele obținute de cel de-al doilea val de atac: două lovituri de torpilă sigure asu-

pra unui portavion din clasa Enterprise (altul decît cel bombardat în primul val)”. Optimismul lui Yamaguchi pornea din convingerea că oamenii lui au scufundat sau au avariat grav două din cele trei portavioane americane.

Dar în mai puțin de o oră, euforia japoneză avea să fie risipită. La 16.45, bombardierile americane și-au reperat ținta și un sfert de oră mai tîrziu s-au năpustit în picaj asupra portavionului Hiryu. Patru bombe au lovit puncta într-o succesiune rapidă. După numai cîteva minute, portavionul era complet cuprins de flăcări, de la prova la pupa. După primul val, au urmat imediat 15 bombardiere de pe portavionul Hornet. Ele și-au îndreptat atacul asupra cuirasatului Haruna și a crucişătoarelor Tone și Chikuma, fără a opera însă nici o lovitură directă. Tot fără rezultat s-au soldat și atacurile lansate în aceeași seară de un grup de bombardiere grele B-17, iar apoi de o escadrilă de bombardiere în picaj, toate cu baza la sol. Bătălia din ziua de 4 iunie era, practic, încheiată.

În cursul nopții de 4 spre 5 iunie sau în dimineața următoare, toate cele patru portavioane japoneze, în ciuda eforturilor disperate de a le salva, s-au scufundat. În aceeași noapte, amiralul Yamamoto, comandantul-șef al forței navale japoneze, a ordonat abandonarea operației Midway. În cursul zilei de 5 iunie, manevrele repetate, precum și vremea nefavorabilă au salvat flota japoneză de noi atacuri aeriene. Abia în dimineața de 6 iunie, bombardierile de pe Enterprise și Hornet au reperat crucişătoarele japoneze Mogami, Mikuma și Asashio și le-au lovit; Mikuma s-a scufundat în aceeași seară. Speranțele americanilor de a salva portavionul Yorktown, grav avariat de bombe și torpile, s-au spulberat definitiv la 6 iunie, ora 13.31, cînd un submarin japonez l-a atacat din nou cu torpile, scufundînd, în același timp, și distrugătorul Hamman. Flota americană a revenit la bază, la 13 iunie, iar cea japoneză, la 15 iunie.

• Cuvînt introductiv
și versiune românească
Sergiu CELAC

ALBANIA MEDIEVALĂ REZISTĂ INVAZIILOR

(Urmare din p. 55)

litățile între bizantini și Angevini, poporul albanez s-a răscolat contra regelui Carol. Cîțiva ani mai tîrziu, Angevinii au trebuit să părăsească Albania (1286).

În 1304, ei au revenit însă. Filip, prințul de Tarent, spre deosebire de bunicul său, Carol I de Anjou, a căutat să se sprijine tocmai pe nobilii albanezi. La acea dată, Imperiul bizantin era sensibil slăbit. În acest context, Filip a împărțit puterea asupra Albaniei cu nobilul local William Blinishti (fost captiv al bunicului lui Filip, Carol I de Anjou), pe care l-a numit mareșal al Albaniei, în 1304. Alți feudali au primit înalte titluri, fiind lăsați să-și exercite liber puterea în regiunile lor. Albania a continuat să fie numită „regat”, dar fără rege, deoarece autoritatea lui Filip, prințul de Tarent, era limitată la Durrës. Un călător anonim, care a vizitat Albania în 1308, scria: „Regatul nu mai are rege; țara este împărțită între principii locali, care o guvernează fără a da socoteală nimănui”.

În anii următori, harta politică a Albaniei a suferit continue transformări. Fărîmițată pînă atunci într-un mare număr de domenii, Albania e-a constituit în unități feudale mai mari. Ca peste tot în Europa, principii odată instalați la putere, au căutat să-și extindă frontierele posesiunilor lor pînă la limitele lingvistice ale țării, ceea ce trebuia să conducă la formarea statului național albanez. Dar acest proces a fost tulburat, apoi întrerupt, de invazia otomană, începută în 1388¹.

În românește de
Cristia MAKUTOVICI

¹ Despre lupta albanezilor împotriva stăpînirii, de aproape cinci secole, a Porții, vezi Magazin istoric, nr. 1/1968, 11/1976, 11/1982.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

REVISTA SOCIALĂ — 100 ANI DE LA APARIȚIE

Dr. GRIGORE OLANESCU, din București: Revista socială este cea dintâi publicație teoretică socialistă din România, de la a cărei apariție s-au împlinit în acest an (10 aprilie 1984) 100 de ani. A apărut lunar la Iași între anii 1884 și 1887 sub redacția lui Ioan Nădejde. În această publicație au fost tipărite între altele, studiile: Karl Marx și economiștii noștri, Coaliții, greve și însemnătatea lor, Anarhism și socialism, Ce vor socialiștii români, etc., elaborate de Constantin Dobrogeanu-Gherea și Ioan Nădejde, ale căror merite se regăsesc în definirea cu claritate a socialismului științific și stabilirea unui program teoretic și practic al mișcării socialiste de la noi.

În anul 1886 în coloanele Revistei sociale a fost publicat articolul Starea politică și socială elaborat de Friedrich Engels cu care Ioan Nădejde se afla în corespondență. Aderința socialismului român la teoria revoluționară materialist-dialectică și istorică și aplicarea acesteia în mod creator la realitățile sociale existente era astfel formulată în programul revistei: „Școlari ai socialismului științific, membri ai marilor familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atârna de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale”. Revista socială a avut un larg ecou în mișcarea socialistă de la noi, contribuind la clarificarea ideologică în rândul proletariatului, la organizarea primului partid politic al muncitorilor din România.

Alături de celelalte publicații socialiste Înainte, Contemporanul, Emanciparea, Drepturile omului, Revista socială a contribuit la răspândirea în rândurile masei a socialismului științific.

STREHAIA, REȘEDINȚĂ DOMNEASCĂ

Prof. C.A. PROTOPOESCU, din Strehaia, nu scrie pe marginea articolului în mijlocul obștii, ci întreg statul țării, nr. 6/1954: Una din localitățile cu rol de reședință domnească a fost și Strehaia, veche așezare medievală, unde s-au aflat, provizoriu, bănia de Severin (1375, 1377-1382 și 1384-1390), prima bănie olteană (Neagoe ban Străbălanul, 1479), bănia de Mehedinți (Mihail Viteazul bănsor de Mehedinți, 1582-1588) centru de pregătire militară a oastei (la 1599-1600, călătoria banului primea 100 sabbii pentru doborâșii din Strehaia, centru în care se pregătea „Oastea Mehedinților”, ce și-a adus o deosebită contribuție la victoria lui Mihail Viteazul în lupta de la Selimbăr, 1599), sediul mitropoliei de Severin (la sfârșitul sec. XV până la 1504), episcopioara de la Strehaia (1673-1679). În anul 1602, în timpul primei domnii a lui Radu Mihnea (1601 noiembrie-1602 martie, 5/15) s-a aflat aici și reședința domnească.

Pe locul unde au fost biserica și curtea fortificată a Craiovestilor, Matei Basarab a ridicat mănăstirea Strehaia (1645, amintind și pe vechii cettori: Iupan Barbu Craiovescu, biv-vel ban, Iupan Pirvu, biv-vel vornic, Iupan Danciu, biv-vel vornic) și a fost refăcută de Constantin Brîncoveanu în 1693.

De mănăstirea Strehaia își leagă numele și Tudor Vladimirescu, care la 30 ianuarie 1821 a cucerit-o fără lupte, unde a rămas cu pandurii și până în dimineața zilei de 2 februarie 1821, timp în care și-a marșat ostirea cu 1000 panduri. Anul 1848 este și el prezent în istoria acestor locuri și a mănăstirii. Alexandru Nenciu, arendașul mănăstirii, „a dăruit venitul pe un an locuitorilor acestui sat, drept mulțumire ce a simțit de Constituție”. În timpul revoluției, la 26 iulie 1848, aici s-a aflat reședința de plasă.

8 IANUARIE 1918

Locotenent-colonel (r) TOADER ȚĂZLĂUANU, din București: Sînt un pasionat și constant cettitor al revistei Magazin Istoric. Am întreaga colecție, care constituie un nesecat izvor de documentare privind istoria națională și universală. Mă pasionează în mod deosebit problemele ce se referă la cele două războaie mondiale. Pe lângă această pasiune o mai am și pe aceea de a colecționa insigne, medalii și plachete, tematica predilectă fiind cea militară.

Pe marginea notei Apărătorilor orașului Galați (nr. 6/1984) precizez că inscripția de pe plachetă este 8 ianuarie 1918 și nu 3 ianuarie 1918. Vulturul poartă în gheare

spada și o ancoră și nu crucea și o ancoră. Am o astfel de plachetă în colecția mea și am studiat-o cu atenție.

Mulțumim corespondentului nostru pentru precizări. La rândul nostru menționăm că descrierea plachetei a fost făcută după luarea Medaliei și plachete românești, de Gh. Buzdugan, Gh. Niculiță, București, 1971, pp. 112-113.

INSIGNĂ 1931

NICOLAE CUDOV, din București: În nr. 8/1981 în cadrul rubricii În București, acum 50 ani, a fost tipărită o scurtă însemnare despre cel de-al XIII-lea Congres internațional al studenților, ținut la București în august 1931, reuniune care a avut ca țel suprem apărarea păcii. A fost publicată, de asemenea, și fotografia unui grup de participanți, din care se putea observa că aceștia purtau insigna emisă cu acel prilej.

Recent, în colecția mea a intrat o asemenea insignă, destul de rară și pe care am prezentat-o în cadrul celei de-a X-a întâlniri pe țară a colecționarilor de insigne (Petrosani, 2-3 iunie 1984), desfășurată sub egida Societății Numismatice Române. Insigna (în imaginea de mai sus) prezintă un tricolor peste care se suprapun inițialele C.I.E. (Congres Internațional Estudintin), deasupra unui glob terestru, între ale căru meridianie și paralele se află inscripția XIII Congres Bucurest 1931.

CAPORALUL EROU

În completarea informațiilor despre cinstirea eroului caporal Constantin Musat (nr. 3/1984) — ne scrie DUMITRU ARSENE, din Ocna Mureș, jud. Alba — doresc să informez cettitorii că și în orașul Birlad, în memoria eroului, a fost ridicat un impozant monument din bronz. Eroul, care avea brațul stîng amputat, este înfățișat aruncînd grenada cu mîna dreaptă.

La informațiile comunicate de cettitorul nostru, mai adăugăm următoarele: monumentul, operă a sculptorului Constantin Dumitriu-Birlad, a fost dezvelit în 1927. Are următoarea inscripție: „Caporal Constantin Musat, 1890-1917. Căzut eroic la datorie, apărînd cu prețul vieții sale pămîntul-scuip al patriei, în ziua de 14 august 1917, pe frontul de pe Valea Otuzului. Prin răpădălt asurzitor al armelor, se aneaza mereu, ca o înmăbrătare, glasul caporalului grenadier Musat: — Grenade băieți, dați grenade!”

Pe marginea aceluiași note, ne scrie și colonelul dr. NECULAI CHIRIAC, din Birlad: Monumentul din Birlad a fost deteriorat la cutremurul din 4 martie 1977. Prin grija organelor locale de partid și a conducerii unității militare în incinta căreia se află, monumentul a fost refăcut.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

FOTOGRAFUL ADLER

Am văzut în nr. 7/1984 câteva fotografii executate de fotograf Leopold Adler la începutul secolului nostru. Cum nu cunosc nimic despre activitatea lui, m-ar interesa să aflăm cine a fost, care este locul său în istoria artei fotografice din țara noastră, ne scrie STELUTA PETRESCU, din Constanța.

Colaboratorul nostru EMANUEL BĂDESCU, din cadrul Cabinetului de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R., ne-a comunicat următoarele: Cu excepția lui Szathmári (nr. 2-6/1983), artiștii fotografi din România veacului trecut figurează, deseori doar nominal, în două-trei cronologii întocmite de C. Săvulescu și G. Potra, cunoscutul istoric alcinzând și o listă, pînă în prezent singura, a atelierelor fotografice unde înflinș și numele lui Adler printre fotografi brașoveni. Leopold Adler a fost un fotograf de peisaje, avînd la noi precursori pe Szathmári, Franz Duschek, M.B. Baer, A.D. Reiser și fiind contemporan cu F. Pesky, M. Szölösy din București și E. Fischer din Sibiu. În 1881 a executat o serie de fotografii reprezentînd Brașovul: panorame, străzi clădiri. Peste opt ani va completa seria cu fotografii de tip special „cabinet”, evident mai „artistice”, perioadă din care datează și frumoasele imagini ale strimtori Brănuului, ale cetății Rîșnov, ale Făgărașului. Probabil că această „lesire” i-a relevat o lumă cu neputință de închipuit în Brașovul erudiților și negustorilor: satul românesc. Ar fi și singura explicație verosimilă a părăsirii mediului citadin pentru a se stabili în Săliște. La început a executat un număr de fotografii „de atelier”, de altfel primele portrete pe care le cunoaștem, pentru că, timp de peste un deceniu, să colinde Ardealul, oprindu-se mai ales în localitățile cu spiritualitate emanantă românească. În 1910 a dat la iveală o impresionantă colecție etnografică, comparabilă poate doar cu cea a lui Szathmári și depășind valoric pe acelea ale lui Duschek și K.E. Zipser. Spre deosebire de iluștrii precădesori, Adler fotografia pe teren, fotografiile sale dobindînd astfel o prospectime care incintă ochul. Chiar dacă nu a fost primul fotograf al Ardealului românesc L. Adler, prin vastitatea și valoarea operei sale, este cel mai important din această regiune a țării din secolul trecut.

DIFUZORII REVISTEI

Alte relații, în continuarea celor apărute în numărul trecut, primite de la cititorii noștri care ne-au scris despre difuzarea revistei în localitățile lor, despre activitatea unor gestionari de la punctele de difuzare a preselor care muncesc cu hărnicie și pricepere pentru ca ziarile și revistele, inclusiv Magazin Istoric, să ajungă în minile cititorilor.

Astfel, din Suceava, colonel (r) MIHAI V. IACOB, ne scrie despre vinzătoarele Eugenia Manolache și Stela Mihai de la Chiocul I.S.C. nr. 99. Tot din acest oraș ne-a mai scris VASILE TAFALAN, amintind, între altele, de Ianus Elena, Georgeta Copil, Rodica Matei, Profira Moțcu.

De pe litoral, de la Constanța, am primit vești privind difuzarea revistei de la doi statornici colaboratori, GH. DUMITRĂSCU și ST. LASCU, precum și de la GHEORGHE GRIGORE, din Mangalia, Din Galați, prof. GHS. ȘTEFĂNESCU și PAUL PĂLTĂNEA, de asemenea consecvenți colaboratori ai revistei, ne scriu despre abonamentele în instituțiile în care lucrează, Liceul „Vasile Alecsandri” și, respectiv, Biblioteca „V.A. Urechiă”. Tot despre abonamente ne relatează și dr. ANGHEL POPA, din Cîmpulung Moldovenesc.

Din Bacău, ne scrie VASILE DAMIAN. ICHIEL SILE LEIBU, din același oraș, ne relatează despre activitatea gestionarelor Gleana Corodeanu (unitatea din Calea N. Bălcescu nr. 1) și Lizica Glod (unitatea din pasajul 6 Martie).

Am mai primit, de asemenea, scrisori pe teme de difuzare a revistei de la cititorii COSTICĂ RUSU, din Anina, MARIA VULPASU, din Reșița, I. ALEXIEVICI din Bicăz, jud. Neamț, IRINA GIURI, IOAN CALINESCU, din Timișoara, GH. ROȘIANU, din Cîmpina, STELIAN DĂSCĂLESCU, din Comarnic, jud. Prahova, GH. ARNAUTU, MIHAIL TEODORESCU, NICOLETA ANDREA și CĂTĂLIN ENACHE, din Brăila, colonel dr. VICTOR LIMBAN, din Pitești, LETITIA RADU.

din com. Cîndești, jud. Buzău, MENDEL FISCHMAN din Timișoara.

Tuturor le mulțumim și-i felicităm călduros pentru activitatea depusă în sprijinul difuzării revistei, pentru pasunea lor pentru istorie, pentru statornicul atașament față de Magazin Istoric.

CITITORI ȘI ARTICOLE

Pe marginea unor articole apărute în revista noastră ne-au scris următorii cititori: ALEXANDRU CHIUZ-BAIAN, din Vioarele de Sus, jud. Maramureș (între ignoranță și eroare voită, nr. 2/1984); GHEORGHE I. PĂTEA, veteran din al doilea război mondial, din com. Dimbovicioara, jud. Argeș (nr. 12/1983, consacrat Marii Uniri de la 1918); prof. FLOREA COSTACHE, din Rorilor de Vede (O necesitate istorică — alianța tuturor forțelor patriotice, nr. 5/1984); dr. BOGDAN GEORGE-VIOL, din Timișoara (I sau IV?, nr. 4/1984); ION C. PĂUN-TOLAGA, din București (Schliemann, un impostor?, nr. 5/1984); GRIGORE NICOLESCU, din Tg. Jiu (Sublocotenentul erou, nr. 6/1983); AUREL POPIAN, din Timișoara (Istoria acuză — Majdanek, nr. 2/1984).

MULȚUMIRI

Pentru gândurile exprimate pe adresa redacției, pentru comentările, propunerile și sugestiile adresate, mulțumim următorilor cititori: ELENA VALERICA CARP, din satul Valea Greului, com. Duda-Epuren, jud. Vaslui; VASILICA PENEȘCU, din Rîmnicu Vilcea; elev GABRIEL C. BĂRBIEU, din Tg. Bujor, jud. Galați; MIHAI NICULAIASA, din com. Lămășeni, jud. Suceava; TĂNASE RAȘINA, din com. Făreșoaia, jud. Neamț; ROXANA IORGA, din municipiul Gh. Gheorghe-Dej; IOAN TĂTAR, din Arad.

DOCUMENTARE

Mulțumim următorilor cititori pentru informațiile și documentele trimise: ION MARINESCU, din Sibiu (un fragment din articolul Drumurile romane din Banat, de Adam Cucu, publicat în revista Natura, nr. 7/1977, precum și vol. I al lucrării lui N. Iorga Istoria comerțului românesc); prof. gradul I VISARION BEALCOVSCI, școala generală Iclod, jud. Cluj (articolul Tribuna și miscarea națională a românilor din Transilvania); IOSIF ROMAN, din Deva (evocă faptele lui Alexandru Nandra Hohol din com. Dobra, jud. Hunedoara care „a dat pildă extraordinară de cinste și statornicie în luptele naționale” în timpul stăpînirii austro-ungare); NICOLAE CAZACOVSCI, din Bacău (trei mărturii documentare privind anul 1848 în Transilvania).

CERERI ȘI OFERTE

PETRE NICU, str. Leningrad, bl. L. sc. 3, et. 1, ap. 52, Brăila, solicită: nr. 1-9/1967.

IOAN MĂRGEȘCU, com. Bătești, jud. Timiș, solicită: nr. 1, 2/1967; 1-6/1968; 1-8/1980; 1-7/1982; 6-11/1983.

ALEX. DULGHERU, sos. Colentina, nr. 15, bl. R25, sc. B, ap. 76, București, solicită: nr. 1-2/1976; 3/1977; 2, 6, 9/1979; 1, 11/1982; oferă: nr. 3-5, 7-9, 11/1969; 3, 5, 9, 10/1970; 4/1971; 9/1982.

ADRIAN ROSCA, com. 23 August, jud. Constanța, solicită: nr. 1-4/1967; 8, 11/1976; 1, 3-5, 7, 9-12/1977; 3, 9, 11, 12/1978; 3-6/1982; oferă colecția 1971-1978.

VICTOR PREDA, str. Horea, nr. 31, Caransebeș, jud. Caraș-Severin, oferă: nr. 6, 11/1968; 1, 2/1969; 7, 12/1973; 10/1975; 1-12/1983.

LORENA CARMEN POPESCU, str. A.D. Xenopol, nr. 11, București, oferă colecția 1967-1982.

DUMITRU GHERGHINA, str. Brazda lui Novac, bl. A 3, sc. 1, ap. 4, Craiova, oferă nr. 5/1970; 12/1974; 1-3/1979; 3, 11/1981; 4, 9, 10/1982; 3/1983.

FLOREA DRĂGUȚ, bd. Tudor Vladimirescu, nr. 87, sc. 3, et. 1, Iași, oferă colecția completă.

NICOLAE ȘTEFAN, bd. Nicolae Bălcescu, nr. 59 C, bl. 21, sc. A, et. 3, ap. 15, Buzău, oferă colecția completă.

IOAN MITUȚĂ, cartier Kiseleff, bl. H-2, sc. 1, ap. 13, Drobeta-Turnu Severin, oferă colecția completă.

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XVIII

Nr. 11 (212)

noiembrie 1984

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

①

magazin istoric

④

magazin istoric

②

③

SUMAR

CONGRESUL XIII AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

- Un rol istoric în dezvoltarea contemporană a României:
Ion Popescu-Pufuri 2
- Partid al demnității, dreptății și independenței naționale:
Ion Ardeleanu 8
- Însufleșitorul întregului popor în războiul antihitlerist:
Mircea Mușat 11

200 ANI DE LA MAREA RĂSCOALĂ POPULARĂ CONDUSĂ DE HOREA, CLOȘCA ȘI CRIȘAN

- De la „bunul împărat” la rex Dacia: *Fl. Constantiniu*... 15
- Din toamnă pînă în primăvară (II): *Valeriu Buduru, Gheorghe David*... 15
- Răscoala în documente europene inedite. „Setea lor de libertate este nestăvilită”: *Eugen Glück*... 19
- 1790: Albumul *Häcquet* despre români: *Gabriela Dumitrescu*... 26

- Tezaurul de la Stîncești: *Mihai Gramatopol*...27
- La Bitolia, un portret al lui Radu cel Mare: *Miroslav Zaric*...29
- Adevăratul chip al domnitorului: *Gh. David*...30
- Amintiri contemporane (III): *V.A. Urechia*...33
- 1850. Cântarea României la Paris și la Sibiu: *Cornelia Bodea*...37
- Slănic „perla” Moldovei: *Iordachi Bodea*...51

- Vukovici — o renumită familie de tipografi: *Anika Skovran*...31
- Decembriștii: *Florentina Dolghin*...41
- De Gaulle-Churchill: un duel secret (III)...47
- Albania medievală rezistă invaziilor: *Ștefana Pollo, Arben Puto*...52
- 1942. Arde Pacificul (V): *Gordon W. Prange*... 56
- Cărți sosite la redacție...40
- Poșta Magazin istoric...61

COPERTELE NOASTRE

②③ Permanențe ale istoriei românești, Independența și Unirea au concentrat secole de-a rîndul energiile și lupta maselor populare, ale marilor noștri voievozi și cărturari. Jertfele și truda lor au constituit un bogat tezaur de tradiții înaintate pe care, încă din zorii epocii moderne, mișcarea muncitorească, partidul său revoluționar — născute din realitățile societății românești — le-au ridicat pe o treaptă superioară, aducînd o contribuție hotărîtoare la împlinirea marilor idealuri de independență și unitate națională. Luptele și sacrificiile atîtor generații de înaintași sînt temelile istorice ale României socialiste, liberă și independentă, unitară și suverană de azi. În imagini: **Independența și Unirea** în viziunile pictorilor Elena Greculesi și Georgeta Năpăruș

CONTENTS (Romanian History) THE XIII-TH CONGRESS OF THE ROMANIAN COMMUNIST PARTY: A Historic Part in Socialist Romania's Present-day Development I. Popescu-Pufuri; The Party of Dignity, Justice and National Independence I. Ardeleanu; The Inspirer of the Whole People in the Anti-Hitler War M. Mușat ● 1784. Horea's Uprising F. Constantin, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● The Treasure Store of Stințești M. Gramatopol ● An Unknown Portrait of Radu the Great (1495-1508) M. Zăric, G. David ● Memoirs from the Late Nineteenth Century V.A. Urechliă ● 1850. The Poem A Song to Romania in the Historian's Attention C. Bodea ● Slănic — „the Gem” of Moldavia I. Bodea

SOMMAIRE (Histoire roumaine) LE XIIIe CONGRÈS DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN: Un rôle historique dans le développement contemporain de la Roumanie socialiste I. Popescu-Pufuri; Le parti de la dignité, de la justice et de l'indépendance nationale I. Ardeleanu; L'animateur du peuple entier dans la guerre antihitlérienne M. Mușat ● 1784. La révolte de Horea F. Constantin, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● Le trésor de Stințești M. Gramatopol ● Un portrait inconnu du Radu le Grand (1495-1508) M. Zăric, G. David ● Souvenirs de la fin du XIXe siècle V.A. Urechliă ● 1850. Le poème La chanson de la Roumanie dans l'attention des historiens C. Bodea ● Slănic — „La perle” de la Moldavie I. Bodea

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) XIII-ый СЪЕЗД РУМУНСКОЙ КОМУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ: Историческая роль в современном развитии социалистической Румынии И. Попеску-Пуфурь; Партия достоинства, справедливости и национальной независимости И. Арделяну; Вдохновитель всего народа в антигитлеровской войне М. Мушат ● 1784. Восстание Хорин Ф. Константину, В. Будуру, Г. Давид, Е. Глюк, Г. Думитреску ● Сокровище в Стинчешти М. Граматополю ● Неизвестный портрет Раду Великого (1495-1508) М. Зарик, Г. Давид ● Воспоминания конца XIX-го века В.А. Уреклиа ● 1850. Поэма Возвешание Румынии во внимание историков К. Бодя ● Слэник — „жемчужина” Молдавии И. Бодя

INHALT (Rumänische Geschichte) DER XIII. PARTIETAG DER RUMÄNISCHEN KOMMUNISTISCHEN PARTEI: Eine historische Rolle in der gegenwärtigen Entwicklung des sozialistischen Rumänien I. Popescu-Pufuri; Partei der Würde, der Gerechtigkeit und der nationalen Unabhängigkeit I. Ardeleanu; Ansporn des ganzen Volkes im Antihitlerkrieg M. Mușat ● 1784. Der Aufstand unter Horea F. Constantin, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● Der Schatz von Stințești M. Gramatopol ● Ein unbekanntes Portrait des Radu des Grossen (1495-1508) M. Zăric, G. David ● Erinnerungen vom Ende des 19. Jahrhunderts V.A. Urechliă ● 1850. Die Hymne Gesang an Rumänien im Blickpunkt der Historiker C. Bodea ● Slănic — die „Perle” der Moldau I. Bodea

SUMARIO (Historia rumana) EL XIII° CONGRESO DEL PARTIDO COMUNISTA RUMANO: Un papel historico en el desarrollo contemporaneo de la Rumania socialista I. Popescu-Pufuri; El partido de la dignidad, de la justicia y de la independencia nacional I. Ardeleanu; El animador del pueblo entero en la guerra antihitleriana M. Mușat ● 1784. La revuelta de Horea F. Constantin, V. Buduru, G. David, E. Glück, G. Dumitrescu ● El tesoro de Stințești M. Gramatopol ● Un retrato desconocido de Radu el Grande (1495-1508) M. Zăric, G. David ● Recuerdos desde fines del s. XIX V.A. Urechliă ● 1850. El poema El Cantar de Rumania en la atención de los historiadores C. Bodea ● Slănic — „perla” de Moldavia I. Bodea

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfr.

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100.

REDACȚIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesel,

Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICA : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la oraș și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei; abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

Congresul
XIII
al P.C.R.

magazin istoric

ANUL XVIII Nr. 11 (212) NOIEMBRIE 1984